

Q

1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2080
2081
2082
2083
2084
2085
2086
2087
2088
2089
2090
2091
2092
2093
2094
2095
2096
2097
2098
2099
2100

10
77

A
NEMZETISÉGI
KÉRDÉS
MAGYARORSZÁGBAN
SZERB SZEMPONTBÓL.

Írták a belgrád szerkesztőnek

IRTA

POPOVICH MILOS

(„Vidov Dan“ szerkesztője Belgrádban.)

FORDITOTTA ÉS KIADJA

SÁRCSEVICZ AMBRUS.

Svi za jednoga i jedan za sve.
Srbska poslovice.
Egy mindannyiért és mindannyi
egyért.
Szerb közmondás.

Mint a fán az ágak az oltott
galyakkal
Ugy tartások össze minden
népfajokkal.
Lisznyai Kálmán.

SZABADKÁN,

nyomatott Bittermann Károlynál 1865.

MARKOVICH LÁSZLÓNAK

a lelkes hazafinak és jó barátnak,
szives barátsága maradandóbb jeléül

hazafiúi indulattal ajánlja

1892. évi...
Kiadás...
Budapest...

a fordító:
...
...

MARKOVICH

1892. évi...

Előszó.

Midőn e szerb publicistikai művet a szives olvasó kezébe adom, minden előtt hálát szavazok a közös ügy nevében azon magyar és szerb honfiaknak, kiknek pártolása e könyv tartalmát a magyar olvasó közönséggel megismertetnem lehetővé tette.

Általánosan örvendetes e részvét, mert kétségtelen bizonyítéka annak, hogy a magyar és szerb nemzetnek hosszú időn át folytonosan zaklatott és szétzilált testvéri szeretetét a nemzetiségi kérdés szerencsés megoldása által ismét egygyéolvasztani, s így az egymás ellen fölhasznált jobbakat őszinte kibékülésre nyujtani immár minden igaz hazafi szívének közös óhajtása.

Mindenek fölött örvendetes e részvét: mert a testvéri szeretet kölcsönösségében az egyesített erő diadalát, — ebben a nemzeti lét biztonságát — s ebben ismét a századokon át közlelkesedéssel védelmezett magyar haza önállóságának kétségtelen zálogát nyujtja.

S ha ennek létesítésén munkálni minden hazáját szerető magyar köteles: ugyanerre törekedni szerb testvéreinknek kettős kötelességük.

IV

Mert kétségtelen, hogy Magyarország nemzeteinek szebb jövőjét, ezeknek egymásközti kibékülése, — a közös haza önállóságát pedig a testvér-nemzetek leghatalmasabb eleme nyujthatja.

Magyar hazánknak a fölkent uralkodó védpaizsa alatt létesítendő önállósága egyszersmind sarkköve és védbástyája kelet reorganisatiojának; — a szerb nemzet jövője pedig a kelet átalakulásától függ.

Ezen tudat eszközlé, hogy a nemzete történelmi multját és dicsőségét, idegen járom alatt nyögő testvéreinek sorsát szivén hordó szerb hazafiság túladdt immár azon utopiákon, melyek a nemzetiségek, különösen pedig a magyar és szerb nemzet egymástól való elidegenítésére használtak föl.

Hisz azokból, mik szerb testvéreinkkel — kívánalmaik kielégítésének ürügye alatt — történtek, és a fejledező eseményeknek valódi szerb nemzeti szempontból vett vizsgálásából a szerb patriotismusnak meg kelle győződni, *hogy a magyar és szerb nemzet érdekei ugyanazonosak.*

Vajjon e hon magyar vagy bármily nemzetiségű igaz fia — a magyar birodalom történelmi multjának megsértése nélkül — tágithat-e azon kötelékeken, melyek e haza fiait egymással, — a sz. István koronájának tartományait reális egységben, — s az összes magyar birodalmat a közös uralkodó által az örökös tartományokkal összefűzik? — És vajjon az igaz szerb patriotismus

törekedhetik-e oly politikai ideal után, mely a magyarországi egység, sz. István birodalma épségének fölládozásával — bármely szin alatt — a Szá-ván túlra az ősi és történelmi tulajdonra iparkod-nék terjeszkedni? —

Az uralkodó magyar király kormánya alatt történelmi alapján és önálló határai közt consolidált „önálló Magyarország“ és a keleti iga alól fölszabadított „önálló Szerbország“, — ezek alapeszméi e mű szerzőjének, Popovich Milos szerb publicistának, ki is negyed-százados publicistikai pályáján ezen eszmékért küzd, szenved és nélkülöz.

Természetes, hogy azon szerb, ki ősi hazája történelmi dicsőségéről, állami lételéről már elfeledkezett; a ki nem reményli, hogy régi hazájára Szerbiára még dicső napok fognak derülni; a ki azt hiszi, hogy Szerbia idegen támasz nélkül fönn nem állhat; a ki Magyarorszáiban élő nemzete jövőjét a szláv eszme megvalósulásához köti; és a ki a magyar elem és nemzetiségben oly ellenséget lát, melytől a privilegiumok paizsa alatt menekedni akar: — az ily szerb hazafi — mondom — Popovich jelen politikai fejtegetését méltányolni nem fogja.

Kétségtelen továbbá, hogy azon horvát honfi, ki e munka Horvátországra vonatkozó nézeteivel saját fölfogását nem azonosíthatja; ki honának politikai lételét a századokon át kipróbált Magyarország helyett a képzelet országában oly kecsegtetőn csillogó délszláv eszmére akarja fektetni, — mely eszme pedig, ha valósításához

fognának, a délszlávsságot képező szerb, bolgár, horvát és szloven népek nemzeti és történelmi öntudatán szappany-buborékként szét fog oszlani, — az ily horvát kezében e mű becsnélküli lesz.

De — mivel Popovich a nemzetiségek kiválmait az individualis szabadság határain túl kiterjeszti, — azzal sem kecsegtethetem magamat, hogy e röpirat eszméi minden magyar kebelében viszhangra találnak. Mert sok oly magyar van, kiknek hitét és így bizalmát a magyar nemzet létele ellen fölhasznált agitatio, a panszlavismus annyira megrendítette, hogy a nemzetiségek kiválmmainak őszinteségében ma is kétkednek; s maig sem látják be a már ténynyé vált igazságot, hogy a panszlavismus bálványának fölemelésére és megvédésére szánt, s a magyar nemzet jog- és önérzetteljes keblére szegzett nyilak nem csak hatástalanul hulltak le, hanem ijászakra pattantak vissza. Sok magyar hazafi a nemzetiségeknek szükségképen előtérbe nyomult s kielégítettésre váró igényeinek nyilvánulását saját nemzete jogainak megcsorbittatásával azonosítja, s aggodalommal telik el, mert nem gondolja meg, hogy a magyar hazában e nemzet országos és diplomatikai helyzete, a morális és materialis erő tulyomósága, szóval a többi nemzetekét meghaladó szellemi és anyagi fölény aggodalmait épen nem indokolhatja; — feledi vagy talán nem méltányolja „**a legnagyobb magyar**“ művének roppant horderejét, mely a magyar nemzetet korunk ellenállhatlan fegyverei: a liberalismus és szabadság bajnokává avatta, s ezzel rövid idő alatt

VII.

a magyar nemzetnek és nemzetiségnek a többi nemzetiségek fölött oly diadalt szerzett, *mely azt országos és történelmi méltóságában örökre megerősítette; — azon méltóságában melyre azt ezer év előtt Árpád hadainak diadala emelte! —*

Mindamellet az 1861 országgyűlésnek a nemzetiségi kérdés megoldására irányzott munkálatát, ennek fölosztatása után a honi összes politikai pártok programjait; s a küszöbön álló országgyűlés képviselőjelöltjeinek politikai hitvallásában a nemzetiségi kérdést tartalmazó pontokat; szóval: az ép oly általánosan mint ünnepélyesen nyilvánuló közvéleményt tekintve — e mű megismertetése által hasznos szolgálatot véltem tenni mindazoknak, kik a nemzetiségi kérdés megoldására hivatvák; mindazoknak, kik honunk szebb jövőjét a különböző nemzetiségek kiengesztelésében, ezek egyetértésében óhajtják üdvözölni.

Mennyiben felel meg e mű céljának: az ép oly nagyfontosságu mint bonyolult kérdés megoldására hivatottak ítélete fogja elhatározhatni.

Részemről még csak azt tartom megemlíten-dőnek, hogy e mű szerzőjét édes hazánk s az ennek sorsával oly szorosán összefűzött szerb nemzet iránt nyilvánuló önzetlen jóakarata vezérlé; s egy az előadott kivánalmak a szerb nemzetnek kétségkivül méltányolható igényei. —

Engedje meg a szives olvasó, hogy még a mű magyar nyelvezetét érdeklő elnézésre kér-

VIII.

hessem. Oly fontos, oly kényes e tárgy, hogy általában czélszerűbbnek itéltem a különös sajátosságokkal bíró eredeti nyelvhez hiven ragaszkodni, mint a tárgyilagosságot a nyelvnek föláldozni.

S ha csekély munkámmal a közügynek némi szolgálatot tevék: *hazám iránti kötelességemnek egy parányi részét róttam le*; s ha az anynyira szívemen fekvő nemzetiségi kérdés megoldását bármi csekély mérvben elősegítém: *pár homokszemmel járultam a közboldogság templomához*, melynek fölirata:

szabadság, egyenlőség, testvériség!

Kelt Szabadkán 1865-iki Novemberben.

Sárcsevicz Ambrus.

I.

Magyarország oly föld, melynek a mint látszik az isteni gondviseléstől az jutott osztályul, hogy az európai állami történelemben az egyik legnehezebb problémát, jelesül: hogy a különböző nemzetek miként emeljenek fel egy egységes állami épületet, hol is az egység a sok-ágazatu különbözőségekből alakítható lenne — megfejtse.

Ezen szintügy felette nyomatékos, mint az egész emberiség nagy körére nézve igen nehéz feladat méltó Magyarország nemzeteihez, mert ebben van életfeltételek.

Magyarország, mint állam, a multban anynyi nehéz küzdelmeiben a vészes eseményeken csak az által diadalmaskodott, mivel valamennyi nemzetei mint magyarok gondolkodtak és cselekedtek; és ha Magyarország önnön magához vagyis nemzeti, történelmi és hagyományos politikai valóságához jövőben is hű akar maradni: kell, hogy valamennyi különböző eredetű és nyelvű nemzetei magyarokul gondolkodjanak és cselekedjenek, mint ezt a multban tevék.

Ennek megvalósítására törekedni a szép Magyarország mindazon fiának szent kötelessége.

ki mind azt tenni és mind arról gondoskodni hivatva van, mi által hazája teljes értelemben nagygyá válhatik.

Báró Eötvös úr „A nemzetiségi kérdés“ című könyvében, mint magyar honfi, józan országglár, a magyar hon jövője megszilárdítására szentelt észleleteinek resultatumaival lép föl.

Báró Eötvös úr könyve, már az okból is méltán neveztetik „nemzetiségi kérdésnek“, mivel világos, hogy ezen kérdés szerencsés vagy is minden részre kielégítő megoldása által lehető legszélesebb legbiztosabb és legerősebb alap nyertik.

Báró Eötvös úr tehát komolyan és őszintén akar ezen a hitszegés és emberi gyengeség által bebonyolított kérdésbe tekinteni, hogy vajjon nem lehetne-e ezt békekességben kiegyenlíteni úgy, hogy az egy nemzetiségi individualitásnak se ártson; vagy ellenesetben annyira van-e e kérdés, hogy az Magyarország nagyságát és önállóságát elnyelje?

Báró Eötvös úr őszintén és szigorúan vizsgálván a tárgyat, azon eredményre jutott, mikép a „nemzetiségi kérdés“ Magyarországra nézve mi ijesztőt sem foglal magában, hogy az szépen valamennyi nemzet előnyére, kár nélkül megoldható.

Mi általában csatlakozunk, a nemes báró gondolatjaihoz, és csak közelebbről akarjuk megvizsgálni, hogy azokat némileg a mi nézeteinkkel támogassuk; némileg pedig — a hol szükség leend — bővebben kifejtjük.

Magyarországot több, némi tekintetben egymásközt is teljesen különböző, nemzet képezi. Mi tehát Magyarország? Erre logikailag és egyenesen felelhetni: Magyarország nagy földterület, melyen több — nyelvre, fajra s némileg műveltségre nézve is egymástól különböző nemzeti individualitás egymás mellett, és a társas élet erejénél fogva egymással is él.

Most mindenek előtt ezen kérdés merül fel: oly nemzetek, melyek nem egy nyelvet beszélnek, melyek eredetüket nem egy forrásból veszik, és a melyek nincsenek egyiránt kiművelve: lehetnek-e együtt ugyanazon államú kötelékben, hogy e mellett megmaradjanak azok a mik, és a mik voltak? Tekintve művelődésünk alap jellegét, szemügyre vevén az új idő szellemét és törekvését, mely a mai társadalmat oly szépen jellemzi — nyíltan és bátran felelünk: „igen.“

A keresztyén civilisatióban — a keresztyéniség előtti ázsiai és afrikai polgárosodással szemben szép vonás az, hogy az az emberiség közt összeütköző ellentételeket nem ösmer, és hogy egy embernek sem veszi el emberi jogát, midőn

azt a másik emberben elismeri. A keresztyénség sem spartaikat sem helotákat nem teremt, hanem minden emberben mindenek előtt a mindentől független embert szemléli.

A keresztyén civilisatio tehát az embereket mint egyenlőket tekinti, és ilyekül kell tekintenie, mivel az ember teszi az emberiséget és természetesen az emberi jogok egész mennyiségét is.

A felvilágosodott keresztyéni civilisatioval keletkeznek az emberi csoportok is, a melyek ámbár maguk közt sok egyébben surlódnak, egymásnak mégis nem halálos ellenségei. A keresztyén korban mindannyi nemzet fenállhat egymás mellett, és nem kell egyiknek bukni, hogy a másik fenmaradjon. A mit tehát báró Eötvös „nemzeti társadalomnak“ nevez, melly „a keresztyén civilisatióból eredett“, az, a mi vélekedésünk szerint a nemzetek coexistentiája, a melly ugyanezen civilisatióból veszi származását. A különbség a mi és a magyar nagy hazafi felfogása között nem nagy, úgy tetszik mégis hogy a nienk egy kissé tágasabb; de gondolatjaink a valóságban a báró úr gondolatjaival mindenestre megegyeznek.

Már magában, ezen szerintünk coexistentionalis, a báró úr szerint pedig „a keresztyén népek társadalmi“ elvénél fogva is lehetséges — természetesen világos feltételek alatt, — hogy a Magyarországnak nevezett földön, több egymástól kü-

lőnböző nemzetek egymással és egymás mellett megélhessenek.

És ezt Magyarország történelme is igazolja. A magyarországi nemzetek sohasem különböztek a haza iránti szeretetben és a honvédelmi vitézségben, birtokában levén a feltételeknek melyek erejénél fogva — a fenálló coexistentialis elv mellett — egységben megélhetnek. Éltek és haltak is mindannyian mint magyarok, voltak legyen bármily eredetűek és nyelvűek. A kárpátok aljában történtek: Bakich, Jaksich, Kinizsy Knez Pál, Báthory, Bethlen, Rákóczy, Subich, Draskovich, Frangepán, Thurzó, Verbőczy, Hunyady — sibinyanin — János, Kolonich, Patacsich és számtalan egyéb nevek bizonyítják, mikép a magyarországi nemzetek egységben és szerencsésen éltek.

De a régi jó viszonyok és feltételek összeomlának. Magyarországbán a felébredett nemzetiségi eszme befolyása által a helyzet egészen megváltozott; s ugyanannyira, hogy most még csak alapot kell keresni, a melyen a nemzetiségek egymás közt és egymással megéhetnének.

Mielőtt azonban ezt tennők, bebocsájtkozunk Báró úrral, hogy lássuk: mi az a nemzetiségi kérdés?

II.

Nemzetiségről beszélvén a báró úr, már előadása kezdetén tévedésbe esett, mely miatt mindaz mi e fejezetben foglaltatik, nem ad a kérdásra a kellő felvilágosítást.

Ezen tévedés vélekedésünk szerint abban áll: hogy a valóságban egy, vagy legalább az egyesített háromságot képező három eszme elkülönítve vagon.

A Szabadság eszméje, egyenlőség eszméje, nemzetiség eszméje lényegökben ugyanazosok, mivel ugyanazon egy forrásból erednek és következményeik is ugyanazok.

Egy szót ezen vélekedésünk támogatására.

Vizsgálván az állami eszme, vagy mint Richelieu kardinal szokta volt mondani állami „raison“ történelmét, úgy találjuk, mikép az, a positiv történelem kezdete óta a 19-ik százaiig háromféleképp vétetett és változott ép azon nemzeteknél, melyek a történelmet előjogosan képezték. Ezen eszme legelőször is mint valamennyi társadalmi és felvilágosodási viszonyokon korlátlanul uralkodó nyilvánul úgy Spartában Lykurgus idejében, mint Rómában a köztársaság ke-

letkeztek. Spartában valamint, a római birodalomban is, az összes szabadalmak, az összes népjogok valamint az összes nemzeti hatalom a birodalmi eszmében és azokban, kik ezen eszmét képviselték, nyugodott: Spartában a spartaiakban a római köztársaságban a rómaiakban. Mind az ki született spartai, ki civis romanus nem vala, egyedül ezért vala minden jogoktól megfosztva, alacsonyabb volt; nem egyenlő a szabadal, tehát nem volt szabad.

Midőn az ó-világ összeomlott, a viszonyok is tüstént megváltoztak. Legelőbb is az állam eszméje tűnt el, és mindenütt, a hol bizonyos erő képződött, egyes existenciák keletkezének, és minthogy mégis a birodalmak oly nagyok voltak, hogy több ily existenciákat foglaltak magukban: minden birodalomban több birodalmak vagy is oly existenciák voltak, melyek az egészet összefűző és fentartó kapcsokat magukhoz vonzották, és így egy erős, egységes birodalom helyett több, az egésznél gyengébb birodalmi támaszok keletkezének. Itt olyasmit találunk, mi az ó-világéval teljesen ellenkezik. Itt a birodalmi eszme a többségbe olvad széjjel, itt a történelem első szakában centralistikus existenciák helyett autonomikusokat látunk. Természetesen valamennyi polgár szabadságának itt sem volt nyoma, mivel az egyenlőség eszméje itt sem vert

gyökeret; annak a ki kezében birta a hatalmat joga és szabadsága is volt, az egyenlő volt; és mindez a hatalommal együtt szűnt meg.

A viszony harmadszor is megváltozott, a birodalmi eszme, ha természetesen nem is oly tekintetben mint a régi civilisált világban — ismét elsőbbséget nyert. A birodalom szorosán egyöntetű lett; de ezen birodalmat nem *a nemzet mely uralkodik*, hanem *a személy ki uralkodott* képviselé. Ez a „L'état—c'est moi!“ korszaka volt. Itt egyetlen egy teljhatalmu polgár volt — a király; a többi csak a birodalomra nézve úgy szólván eszköz — birodalmi anyag volt.

Ezen futólagos és felületes tekintet a történelembe világosan mutatja, mikép szabadság és egyenlőség soha sem volt ott, hol a birodalmat képező valamennyi népek és nemzetek jogai teljesek nem voltak; más szavakkal: *addig, míg a nemzetiségi eszme fel nem ébredett, a szabadság és egyenlőség a világon ösmeretlen dolgok voltak.* Csak a mult század két utolsó tizedében, a midőn a népek souverenitása proklamáltatott, hallatszottak az *egyenlőség és szabadság* hangjai is. Minthogy pedig az iránt — mit más helyütt a báró úr is elősmer — kételkedni nem lehet: mikép a nép-souverenitás a népjogok összegét magában foglalja, így bátran következtethetni, hogy a nemzetiségi eszme nem keletkezett akkor, a midőn a szabad-

ság és egyenlőség eszméje már létezett, hanem ezeket megelőzte; de ezek nem egyebek, mint egy napnak három sugara. Ezen három eszme a felbredett önálló emberi szellemből folyt ki, lényegökben egészen azonosak, és egyiránt alkotják az ujkort, azon időt t. i. melyben a birodalmak, a nép és nemzeti jogok, érdekek és szükségletek szerint; nem pedig nemzeti jogok, érdekek is szükségletek a birodalmak szerint rendeztetnek.

Megmutatván ekkép, hogy ezen három eszme egybeolvad; vagy jobban mondva, hogy e három eszme egy egységet képez — most a báró úrral különösen a nemzetiségi eszme meghatározására megyünk át.

„A nemzetiség nem egyéb, mint azon öszve tartozásnak tudata, mely nagyszámu emberek közt multjok emlékei, jelen helyzetük, és mi ezekből foly érdekeik és érzelmeik közössége által támad.“ — Ezt mondja báró Eötvös úr, hogy nemzetiség.

No ez, vélekedésünk szerint, tökéletlen; mert itt a nemzetiség nem fejeztetik ki tisztán.

A midőn bizonyos mennyiségű embereknek együttleges multja és jelene vagy on, innen még nem következik, hogy érdekeik és érzeményeik is azonosok.

Elméleti bizonyítgatás helyett, mely messzire vezetne bennünket, a szemünk előtt levő példát

vesszük elő. Az elbei herczegségek, melyeket ma mindenki ismer a dánokkal több századon át együtességben állottak, és vajjon ezért a dánokkal azonos érzemény és egy érdekekkel birnak-e?! Egy érdek és egy érzemény nem absolute lehetetlenek, de nem is absolute szükségesek; és ezért ily egység nem képezhet nemzetiséget, mivel a nemzetiség egészen más ismertető jeleket hord magán. S vajjon mi a nemzetiségnek ezen lényeges jellege? — Vélekedésünk szerint:

Az egységnek érzeménye, mely. nem gondolva időre és helyre, szerencse vagy szerencsétlenségre, tehetségre vagy szükségre bizonyos számu emberekben szünetlenül él, és valamennyinek viszonyára egyenlő élénkséggel és erővel foly be. Vegyük ismét a szemünk előtti példát, az elbei herczegségeket, hadd igazolják ezek szavainkat.

Schlezwig éjszaki része, a mióta Schlezwig-Holstein Dániától elszakadt egyiránt ellenkezik és nem akar német hatalom alatt maradni, protestál nyilván és alattomban, gondolattal, szóval és tettel, hogy Koppenhágától elszakasztatott. Schlezwig éjszaki része az éjszaki birodalomhoz hajlik; és miért? Mivel lakosai dánoknak érzik magukat; nem gondolván a helyre, a viszony szerencsétlenségére és az erőre, nem szünhetnek meg dánok lenni; vagy is, lehetetlen nem érezniök a dán nem-

zetiséggel való egységeket, és ez érzemény belőlük a világon mivel oltható ki.

Megtaláltuk-e tehát a nemzetiség igazi ismertető jelét? Ha igen: úgy azt kérdezzük: hol van ezen valóban erőteljes egységi érzemény forrása?

- 1.) a *rokonsági eredet* tudatában;
- 2.) az *egy nyelv* tudatában;
- 3.) a *mult és jelen egytörténelmi* tudatában,

és innen

- 4.) az *egységes érdek és érzület* tudatában.

Ezek alapján a nemzetiséget ekkép határoznók meg:

A nemzetiség nem egyéb, mint az egység tudata, a mely bizonyos számú emberekben, egy eredet- egy nyelv-, és egy mult- egy jelenből és innen még egy érzelem- és egy érdekből is keletkezik.

Ha bár az, mit mi nemzetiségnek mondunk, különbözik is attól, mit báró Eötvös úr ismertet, abban még is teljességgel egyetértünk, a mit ő annak okai és következményeiről mond, úgy vévén természetesen a dolgokat hogy a mi vélekedésünk szerint való nemzetiségi eszme nem következménye hanem oka a 18-ik században a nyugot-europai nemzeteknél diadalmaskodott mozgalomnak, — mihez képest az úgy, mint a szabadság és egyenlőség, a multból jött által a jelenkorra; noha ez úgy mint az egyenlőség és szabad-

ság nem győzedelmeskedett, és az európai keleten csak napjainkban kezd diadalra vergődni.

Megvizsgálván ekként a nemzetiségi kérdést általánosságban, áttérünk most báró urral azt Magyarországra alkalmazottan is átvizsgálni.

III.

Mondottuk, és úgy véljük, meg is mutattuk, mikép a nemzetiség szabadság és egyenlőség ugyanazon és egymástól el nemkülönözhető eszme. Ez egészen természetes, különösen ha meggondoljuk, hogy a nemzetiségi eszme a kinyilvánult nép-souverenitásban nyugszik; a souverenitás pedig minden bizonnyal magában foglalja a szabadság és egyenlőségi eszméket is.

Midőn tehát azon különböző népeket, melyek, a Kárpátoktól Adriáig, a Duna és Lajtha közt elterülő nagy térségen a magyarok bejövele előtt is éltek, — mint nemzeteket vesszük: akkor a főnebb mondottakból önkényt következik, miként itt *teljes jogu emberi csoportok* vannak; és hogy e módon teljes szabadságot és egyenjogúságot követelhetnek; mivel senki sem vonandja kétségbe, mikép első joga az embernek az, hogy szabad és a vele hasonlókkal egyenlő legyen.

De ha a magyarországi nemzeteket, szemügyre vesszük, úgy más uton is be kell látnunk, miként azok ellentmondhatlanul követelhetik, hogy a jog, szabadság és egyenlőség nekik is megadassék.

Magyarország különböző nemzetiségű és nyelvű népei az ország irányában ezer év óta mint a nagy egységes szülőföld fiai állanak, melyek valamennyien egyképen éreznek és gondolkodnak; ezen körülmény annál inkább figyelembe veendő, mivel Magyarország önállólag 800 éven át egyenesen ez által és evvel tartotta fenn magát; daczára annak, hogy az itt lakó nemzeteket erőben és műveltségben túlhaladó számtalan ellenségei által kelettről és nyugotról szüntelen háborították.

Itt van az érdem, mely a legszorosabb törvényesség szempontjából is mindazoknak, kik az ország fentartásában közreműködtek ahhoz egyenlő jogot ad.

A nemzetiségeknek ezen érdeme képezi ama jogukat, mely történelmi-jognak neveztetik.

Es ezen történelmi jogot annyival is inkább tisztelni kell, mivel azt a magyarok is, mint uralkodó elem, soha és semmi módon meg nem tagadták.

Ezen szavaink legjobban és legerősebben igazoltnak az által, hogy Magyarország törvényei a benélő nemzetiségek közötti különbséget nem ismerik; hogy a magyar alkotmány szerént, mely igaz, a mai fogalmak szerént nem tökéletes, csupán privilegiátusok és nem kiváltságosak, vagy is nemesség és nép létezik; és hogy az első kiváltságos osztályban, nem csak maguk a magyarok valának,

hanem a nem magyarok is oda juthatának, a mint valósággal oda is jutottak. Ez állításunkat nem gyöngíti azon körülmény hogy a kiváltságosak közt majdnem a legtöbb magyar volt, azért lehetett ez, mivel a magyarok számra és szellemileg erősebbek.

Báró Eötvös úrral eme szavait illetőleg teljesen egyetértünk : „Hazánk e részben kivételt képez, s azon pillanattól, melyben a keresztyénség behozatott, a mohácsi vészig nem találunk törvényt, nem mutathatunk föl egy okmányt, melyből csak a legtávolabbi szándok tűnnék ki, hogy az ország különböző nemzetiségei egygyé olvasztassanak, vagy azoknak bármelyike elnyomassék“; és ebből azt következtetjük, miként a különböző nemzetiségeknek mindég volt alapjuk és minden részről elismért joguk.

Ma nem érdekel az minket, vajjon ezen különböző nemzetiségi elismerés, más egyébből vagy onnan eredett-e, hogy a magyar királyok azt tartották: *unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile* — itt a „mi“ről és nem a „miért“ről van a szó.

Ime tehát, mint olvasóink is látják, a másik teljesen ellenkező nézpontról is kiderül az, miként a magyarországi nemzetiségek egyenjogú tényezőök.

A midőn pedig a fő dologra nézve így van akaratlanul is az a kérdés merül fel: vajjon egy idő — jelesen a specialis nemzetiségi tudat felébredése óta Magyarországon, ép ezen pontban miért térnek el annyira a vélemények? Erre felelni könnyű, ha meggondoljuk, mily tűzzel ragadták meg Magyarországon a nemzetiségi eszméket.

Legelőször is — a mint már láttuk — Magyarországon minden nemzetiségi individualitás szunnyadván egyedül a magyarországi nemzetiség élt; — a különbségek melyek a nemzetiségben voltak, a valamennyi nemzeteket befoglaló birodalmi nagy eszme árnya alatt elenyésztek.

Igy tartott ez sok ideig; míg végre a kívül uralkodott viszonyok befolyása által a nemzetiségi specificum fel nem ébredett, és pedig legelőbb a magyaroknál; a nagyszerű mozgalom, mely a 19-ik század második tizedétől — előbb a szellemi téren mutatkozott, ellenállhatlan erővel ösztönzé a magyar nemzetiséget, hogy individualitását kifejtse, és fontossá tegye. A történelem tanúsága szerént ez vala a legnagyobb reactiok egyike. És valamint minden visszahatás, úgy ez is, nem annyira a számítás, mint az érzemény műve volt; s az volt oka, hogy a magyarok, mitsem véve figyelembe, igen messzire mentek. — „Részünkről hibáztunk“ mondja báró Eötvös nyugodtan emlékezvén nemzete ezen tűzésére;

de szerencsétlenségre ezen hiba kétélű fegyver volt, és így két részre sebzett. . . .

Ekkor Magyarországon a többi nemzetek között is ellenhatás gyanánt — lényegökben ugyan olyan, szándékban azonban természetesen különböző törekvések keletkeztek. Itt is hibáztak — ezt elismerjük; ámbar itt a hiba könnyebben menthető, mint amott. A hiba itt is kétélű volt, érzékenyen sebezte azokat kik ellen irányozva volt, s azokat is, kik azt elkövették.

Ime itt rejlik a magyarországi nemzetiségek közt 17 év óta dulakodó vészes viszály csirája, mely mindannyiokra egyiránt káros következményeket hozott.

De most már a féltékenységet a békés megfontolás kora váltotta fel; mindenki belátja, miként az eddig követett meredek utat el kell hagyni. Igen helyesen veszi észre a derék hazafi báró Eötvös: hogy Magyarország jövőjét a nemzetiségi kérdés szerencsés megoldása határozza meg.

De miben áll ezen szerencsés megoldás? Erre tovább haladva fejtegetésünkben a báró úrral a következőkben felelni fogunk.

IV.

Egyes társaságok, valamint az összes emberiség is, bizonyos előfeltétel szerint képeztetnek. Ha az előfeltétel helyes, úgy a tény szerencsésen sikerülend; ha pedig önkénytesen és nem a dolog természetéből vétetik, akkor egész tenger tévedés és szerencsétlenség idéztetik elő.

Igy hát az előfeltétel az emberiség szerencsájének megelőző záloga.

Annak pedig, a ki az emberek szerencsáját kockáztatni nem akarja, vagy is a ki szerencsáját megalapítani óhajtja — mindenek előtt lelkiismeretesen meg kell vizsgálnia: mi által nyerend ily megelőző föltételt.

Hogy ime kérdés kellőleg megfejtessék, elegendő leendő e két dolgot figyelembe vennünk.

1) Egy emberi társaság sem absorbeálja az egyes individualitásokat, hanem — bár az egész mint valamely egység tűnik elő, az mégis egységekből van összealkotva. Egyes személyek természetes jogai semminemű társadalmi szerződéssel sem szüntethetők meg; nem pedig egyenesen

azért, mivel egy ember sem mondhat le arról, mi őt később megezáfolná. És

2) Minden emberi társaság annál jobban köteles saját tagjainak jogait tisztelni, minél régiebbek azok, vagy is minél hosszabb idő óta áll fenn a társaság. Valamint az élet törvényei az egyesek életéből, úgy a közjóra — tehát egyesek javára is szolgáló törvények a társadalmi életből meríttetnek. Ezen törvények képezik azt, mit „történelmi jognak“ nevezünk.

Lássuk röviden : mi az, a mit most mondtunk.

Minden társaság tagjai — őket mint embereket és mint társaság tagjait megillető kettős t. i. természetes és történelmi jogra hivatkozhatnak.

Tegyük föl most, ha egy ily társaság történetesen odáig jutna, miként azt újra kellene alakítani : — úgy itt ezen kettős jognak absolute kellene tekintetbe vétetnie, és semmikép sem lenne szabad annak ellenére cselekedni.

Mindennek tehát, mi újból össze állítandó ha czélt akarunk érni, megelőző föltétele, hogy ezen kettős jog tekintetbe vétessék.

A Magyarországnak nevezett nagy nemzeti egység jövőjének újból leendő felállítása küszöbén van ; és ha akarjuk hogy jövője széles alappal birjon :

semmi áron sem szabad a megelőző föltételt, vagy is egyes tagjainak itt kifejtett kettős jogát mellőznünk.

Ugyanezt báró Eötvös úr is elismeri mondván : „A nemzetiségi kérdés hazánkban csak úgy tekinthetik megoldottnak, ha annak megoldása mind a két iránynak megfelel, s a politikai (vagy is szeréntünk történelmi) és nyelvi (szeréntünk természeti) nemzetiség nevében tett méltányos követeléseknek egyiránt eleget tesz.“

Midőn tehát báró úrral, ámbár különböző úton, összejöttünk, és véle együtt bár más tekintet alatt ugyanazt akarjuk : szerencsénkre oly helyzetben találjuk magunkat, hogy sajátunkká tehetjük könyve negyedik fejezetében kitett valamennyi nézeteit és azok következményeit.

Ha a megelőző föltét meg van állapítva, akkor teljesen megvagyunk győződve, hogy a Lajtha, Kárpátok, Adria és Duna közt a nemzeti egységnek akarnia és óhajtania is kell, hogy a maga teljes épségében fentartassék.

Europa történelme a népeket úgy gruppirozta, miként elkerülhetlen szükség hogy a magyarországi nemzetiségek kompakt egységbe foglaltassanak. Ily kompakt egység életök föltétele.

Az új kor új szükségeket idézván elő, nem szabad felejtenünk mikép Magyarország semmikép

sem maradhat épségben azon esetre, ha bár minő szerencsétlen viszály folytán a hazai békét — nem a szív hajlandósága, hanem erővel kellene föntartani. A veszélyek, melyeknek a magyarországi nemzetiségek ki valának téve, maig sem kevesbültek; és valamint azokat eddig *egy* faj nem volt képes egyes egyedül elhárítani, úgy azt ezentúl annál kevésbé teheti.

És csupán e körülmény végett is, melyet senki kétségbe nem vonand, minden nemzetiség természeti jogát tekintetbe kell venni; e nélkül az egész egység kockáztatva van.

De viszont kétséget nem szenvedő igazság az is, hogy a magyarországi nemzetiségeknek, szemök előtt kell tartaniok őszbirodalmuk történelmi alkotását; mert e nélkül a Száván túli nemzetiségek fenmaradása nem csak hogy biztosítva nincs, de lételők a legnagyobb veszélynek van kitéve.

A Lajthán inneni nemzetiségek tehát egyenkint kettős és egyiránt kedvezőtlen helyzetben vannak; a ki ezt be nem látja, vagy egyoldalulag tekinti, az nem csak önmagán, hanem polgártársain is saját kezével cjt véres sebeket; igen — mondjuk ki nyíltan az iszonyatos, de igaz szót: *az testvér és öngyilkos.*

Az isteni gondviselés úgy rendelte, hogy sz. István korona-országaiiban, a történelem és a

politikai szükség erejénél fogva egy nemzeti individualitás sem törekedhetik jogok után a nélkül hogy ez által a másik nemzet jogáért is ne küzdjön; valamint egy nemzetiség sem veszélyeztethető a nélkül, hogy ez által a másikat is érzékeny csapás ne érje. Sorsuk sokkal jobban egybe van fűzve, hogysen, valami szerencsétlen esemény által csak egyenként volnának érintetők.

„Érdekeink mindenkép ugyan azonosok“ mondja báró Eötvös úr, és ezt mindenkinek, ki az igazság fénye előtt szeméit be nem hunyja, ki általában a történelem könyvében olvasni képes, önkényt el kell ösmernie.

Többé már nem az a kérdés: kell-e a magyarországi nemzetiségek közt a századok óta fenálló köteléket szorosabban és tartósan összefűzni, hanem az, mily módon történhetik az legjobban és leghamarabb?

Ezek után feladatunk, a báró Eötvös úr által e kérdés megoldására előterjesztett módot megvizsgálni, hogy lássuk, vajjon jó-e ezen mód? Mivel pedig báró Eötvös úr legelőször Horvátországra fordítja figyelmét úgy nekünk is ez alkalommal bár ez a nemzetiségi kérdéssel nincs összekötetésben — ki kell mondanunk a horvátorszá-

gi kérdés iránti vélekedésünket. Tesszük ezt annál inkább, mivel a kiegyenlítésnél e pontnak szerencsés megoldásában találjuk a jövő mindkét részről való biztosságának egyik legfőbb támaszát.

nem az egyrészt a geographiai helyzetből, más részről pedig a történelmi kifejlődésekből eredett; egészen helyes volt tehát, mert a dolgok természetes viszonyaiból folyt.

Horvátország e tekintetben nem példa nélküli; az ó- és újabb történelem egészen hasonló eseteket mutat fel.

Görögország politikai viszonyainál fogva, azon szerencsében részesült, hogy szabadságának mindég több ellensége mint barátja volt. A Helleneket ez bírta arra, hogy belássák, mikép szabadságuk kizárólagosan összes fajuk szilárd egyesülésében gyökerezik; és az öreg Hellas nemzetiségei közt több szövetségest látott, így például Amfiktiont, Achaját, és másokat. Napjainkban Germania igazolja, mikép több fajnak kell szövethetnie ha szabadságukat meg akarják őrizni.

Hogy Német- és Görögországban rokon nemzetek szövethetnének, evvel még nincs kimutatva, hogy nemes czélokból idegen nemzeteknek nem kell szövethetniök. Az ellenkezőt épen Magyarország és Sveicz multja és jelene mutatja.

Kérdezzük meg önmagunktól: vajjon léteznek-e most is azon okok, melyek Magyar- és Horvátországot az egyesülésre indították? Vagy a körülmények annyira megváltoztak-e, hogy a mi hajdan szükséges volt, most felesleges?

Épen nem.

Igaz, megváltoztak a mellékes körülmények, de a fő dolog mai napig is úgy van, mint állt századok előtt. Valamint hajdan, úgy mai nap is Horvátországnak a sz. István koronaországaival való egyesülése oly dolog, mi mind a két félt boldogíthatja, a gyengébb részre nézve pedig egyenesen *conditio sine qua non*.

„Azon veszélyek, melyek a magyar birodalom geographiai és ethnographiai viszonyaiból fejlődtek, s melyeknek közössége országunk különböző népeit annyi századon át összetartá: nem léteznek-e szintúgy most, mint akkor, midőn e hon függetlenségét a félhold hatalma támadta meg, — szintúgy Horvát- mint Magyarországra nézve?“ egészen helyesen mondja báró Eötvös úr.

Magyarországnak, Horvátországgal szoros egyenlőség alapján való köteléke tehát úgy a mult, mint a jelen viszonyoknál fogva absolute szükséges, és e köteléken nem is lehet tágítani a nélkül, hogy *mind a két rész* végveszélybe ne dőljön.

„Mind a két rész“ — mondjuk, mert fel nem tehetjük, hogy Magyarország azt mellőzhetné a nélkül, hogy kárt ne vallana. A kik Magyarországbán az ellenkezőt gondolnák, nagy tévedésben vannak. Fontolják meg a magyarok, mikép a Horvátországgali egyesülésben nem a szám nem a phisikai erő, hanem a moralis hata-

lom, mely ez által Magyarország jövőjének mérlegébe esik — veendő tekintetbe. Természetes az, mikép bizonyos részről azon vannak, hogy a magyarokkal elhitessék, miként rájuk nézve a Horvátországgali barátságos egyesülés haszon nélküli; hisz mindannyian ösmerjük a politikát, mely saját nagyságát a nemzetek viszálykodásából meríti! De valamint Ulisses a Sirenek csáb hangjai miatt törbe került, úgy a magyaroknak is e politikát érteniök kell. — Igaz e politika nagyon hizelgő, de mindég magával hordja a veszélyt. Mind az mi a magyarokat a horvátok jogos követelése teljesítésétől visszatartóztathatná, oly gyenge, hogy az ilykép készítenő számítást, mint homokon történtet, az idő nyom nélkül letörlendi. Őrizkedjenek a magyarok képzelt dolgokat valóság gyanánt venni.

De a horvátok is dugják be füleiket azon hangra mely nem szilárd alapu erős épületet, hanem fellegvárakat ígér. Horvátországnak Magyarországgali egyesülését, ha az őszintén foganatosítatják, a világon mi sem pótolja; a ki ennek ellenkezőjét gondolja, az efemer tárgyakat képzel. Ha Horvátországnak biztos jövőt ígér valami, úgy az a magyarokkali béke és szeretet; ezt nem csak a meggyőződés, hanem maga a dolgok természetes helyzete mondja. Tanulmányozzák csak a horvátok higgadtan a mul-

tat, tekintsék hideg vérrel a jelent, és vesse-
nek tekintetet a jobbról és balról fölmerült pél-
dákra, és bizonyosan egyetértendnek velünk, mely
szerént Horvátországnak nincs boldogsága egye-
bütt, mint a Magyarországgal való oly egye-
sülésben, mely az elősmert egyenjogúságon ala-
pul. A nemzetek által elkövetteni szokott hi-
bák nehezen hozhatók helyre, — őrizkedjék tő-
lük a horvát nemzet!

Ily elkerülhetlenül szükségesnek tartjuk mi
Horvátországnak Magyarországgali kibékülését;
e kibékülés pedig mind a két rész érdekében
vagyon.

Attól mindenesetre távol vagyunk, hogy
Horvátországnak a real-unionál többet ajánla-
nánk; de ennél kevesebbet sem. Real-unioval,
mely befoglalná a törvényes uralkodó személyét,
az alkotmányos intézményeket és mindazon bi-
rodalmi feladatokat, melyek együttleges törté-
nelmi hivatással járnak, — Horvátország Ma-
gyarország mellett megmaradhat úgy, hogy mind
a kettőnek egy szebb jövő iránt záloga legyen.
Mind az, mi ezen túlmenne, minden czél nél-
küli; valamint az is, mi e határon belül ma-
radna, — mindkét rész kárára lenne

Mi őszintén óhajtjuk, mint velünk együtt
azoknak, kiket a Lajthán inneni nemzetek jövő-
je érdekel — kívánniok kell, hogy Horvátor-

szág e módon kibéküljön. Mi a báró úrral reméljük, hogy a természetes érzelmek és érdekek ismét vissza nyerendik fontosságukat, mihelyt a félelmek elnémulnak. Az igazság avval tünteti ki magát, hogy minden cselszövény daczára igazság marad ; és hogy az emberi lelkekre örökké nagy befolyással bir.

VI.

Régi és a dolog természetében rejlő igazság, miként józan szabadságnak a józan korlátozással kell járnia.

Első tekintetre úgy látszik, mintha e szavakban ellenmondás volna. Miként egyeztethető össze a szabadság vagy is a korlátlanság a korlátozottsággal; más szavakkal, hogy szabadok és nem szabadok is legyünk?

Hogy azonban az ellenmondás megszűnjék, elég lesz az emberi természetet tekintetbe venni.

Az ember természete, valamint mind az, ami a természetből ered, főleg két felé irányul: önmaga felé t. i. és a kívül állók ellen is törekszik.

Mindenki először önmagát szereti; általános, teljesen és minden részről elismert axioma, mikép az emberi természet szerinti fő dolog, hogy az ember önmagát becsülje.

„Mindenki magáról gondoskodik“ szokás közönségesen mondani; — magáról gondoskodni ez természetszerűleg a mások iránti gondoskodást zárja ki; és következésképp a mennyiben mások

érdekei igen gyakran és természetesen a mienket sértik, a maga iránti gondoskodás mások törekvései ellen való cselekvést jelent.

Ezen emberi természet az emberek azon osztálya eredeti állapotában, mely most a felvilágosodás magas lépcsőjén áll, mutatkozik; — de mai nap is az emberiség azon részében, mely még eredeti helyzetéből ki nem vergődött nyilvánul. A történelem előtti mesés kor az emberi szakadást tünteti elénk, és ez mutatja, hogy azon időben sok ellenséges elem volt. Egy nemzet, és igen gyakran annak egyik része is a másik ellen kelt fel, — egyik nemzet a másikat üldözté, — Italia, a Hellenföld, a távollévő s túlnépesedett kelet történelem előtti kora úgy tűnik elő, mint az emberek közötti hajtó vadászat. Afrikában az arabstörzsek Levington szerint ki az afrikai contingens beljébe legmélyebben behatolt, — örökösen harcolnak, s pedig nemcsak egyik törzs a másik ellen, hanem majdnem mindég ugyanazon törzs tagjai egymás közt.

Csak a művelődés, főleg pedig a keresztyén művelődés feladata volt, az embereket együttes lételökhöz vissza terelni, hogy megmutassa, miként az identitás magában az emberiségben van, s így a mennyiben lehetséges, e földön az összehangzást, egy akaratot és szeretetet létrehozni.

Ezen feladatot könnyíti s nehezíti is az embernek ugyanazon egy s kitünő tulajdona: szerete a társadalom irányában.

Az ember szeret társaságban élni, és ezért könnyű őt a társasággal öszhangzásba hozni; hisz a társaság kell neki!

Minél közelebb vannak azonban az emberek egymáshoz annál gyakrabban jönnek összeütközésbe — tehát magában a társaságban van a lehetőség, hogy ellenségeskedések keletkezzenek.

Ekképen tehát az első föltételből tüstént a másik is keletkezik: a társaság ugyanis úgy rendeztessék, hogy az összehangzó elemek megerősítve, azok pedig, melyek ellenkezőhöz vezetnek meggyengítve legyenek, és ha lehetséges egészen megsemmisítessenek.

E problema megfejtése különfélekép kísértett meg: demokratia, aristokratia, ochlokratia autokratia, ezek mindazon módok voltak, melyek által különböző időben és különböző nemzeteknél reménylették hogy a föladatot megfejtendik.

Az uj-kor — jelesül Európában — egyet sem talált e módok közül alkalmasnak, és azért egészen újat fedezett fel: alkotmányos monarchiai kormányt.

Az a mit ezen uj mód által elérni törekedtek, főleg abban áll: *hogy valamennyi polgárok szabadok legyenek és senkinek se legyen kára; mert*

az összehangzás csak így lehetséges, az egyenetlenség pedig csak így szüntethető meg.

Az ily szabadság föltételezi, vagy legalább szükségessé teszi, hogy szüntessék meg azon előny, melyet az egyesek maguknak kivivának, azaz hogy semmiféle előjogok ne létezzenek. Világos, miként ily szabadság után bizonyos korlátozottságnak kellett bekövetkeznie, de éppen ezért oly józan és üdvös az.

Ugy véljük tehát, miként nincs kétség az iránt, mit előbb mondánk, hogy t. i. a józan szabadság józan korlátozással párhuzamosan jár.

Ebből pedig egészen logikailag következnek, hogy ha valaha, és mai nap is, az történnék, mikép valamely társaság magát újból akarná szervezni, úgy az emberiség közötti összhangzás kedvéért ezen új rendezkedésnek úgy kellene irányozva lennie, mikép senki szabadságát nem sértve szükség szerint mégis az egyeseket korlátozza, legyenek azok néposztályok, vagy egész nemzet, — vagy — használjuk fel még egyszer saját szavainkat — hogy a jogban sehol ne legyen előny.

Magyarország most az újbóli átalakulás kritikus idejében van; ezen átalakulásnak tehát — úgy véljük — az általunk kifejtett elv szerint kell intézve lennie.

Igen jól tudjuk, miként itt sok nehézség van, és e nehézségek egészen természetesek is: az or-

szág multja igen sok előjogokat és privilegiumokat hozott felszínre, mindezek történelmileg és alkotmányilag törvényesekké lettek; és sokan vannak, a kiknek a holt pergamentalis jogok kedvesebbek a nép élő jogainál, melyekhez nem épen dicséretes merevséggel folytonosan ragaszkodnak.

Egyenlő szabadságot egyenlő korlátozással, Magyarországon keresztül vinni kissé nehéz dolognak látszik; ámbár nem akarjuk — de nem is tekinthetjük azt herkulési munkának; de a dologhoz hozzá kell fogni, és pedig nem csupán azon már megemlitett — mindenesetre inkább általános elvek miatt, hanem mondhatjuk — magáért Magyarországot is.

Magyarország jövője kettős, s ezért igen szilárd alapon nyugszik, s áll:

1) összes nemzetei megelégedése és egyetértésében, és

2) abban: hogy a birodalom szükséges egysege megőriztessék.

Vegyétek el Magyarországtól ezen alapot és az hitszegő machiavelismus játékává, megengedhetlen kapzsiság és feleletre vonhatlan önkény néma fegyverévé váland. Nem fog az többé „Magyarország“ lenni.

Mindazokra nézve tehát, kik a magyarországi nemzeteket képezik, elkerülhetlen politikai szükség ezen alapot megőrizni.

Miképen tarthatók fenn tehát az önálló Magyarország im ezen alapjai?

Mi úgy gondoljuk — és nagy örömünkre szolgál, hogy b. Eötvös úr véleményével találkozunk — imezen alapon:

1) Magyarország valamennyi nemzetisége egyenjogúsított birodalmi tényezők:

2) minden egyes nemzetiségnek természetes és törvényes jogai annyiban fognak tekintetbe vétetni, a mennyiben a birodalmi összes polgárok előbb jelzett egyenlőségét nem sértik.

3) Magyarország különböző nemzetiségeinek jelen helyzetök szerint feladatuk a birodalom egységén ezentúl semmi áron nem tágítani és:

4) a birodalom egésze polgáraitól áldozatokat követelhet, és ez áldozatokat valamennyiöknek *egyenlően* kell hozniok.

Lássuk tehát hogyan juthatni ezen alaphoz.

VII.

Figyelmesen átvizsgálván az imént fölállított, s az összes Magyarországi nemzetiségek jövőjére nézve sarkalatos négy pontot, igen könnyen beláthatjuk, miként itt egyedül a két, lényegileg mindenesetre messzebb eltérő ellentétes dolognak egymás közti kiegyenlítéséről van szó. Ha ezen ellentéteket saját valójok szerint vesszük, úgy azokat így határozhatjuk meg:

I. Magyarország több nemzetiségekből áll, és önnön magában képez birodalmat. Kérdés tehát: miként egyesíthető az, hogy

1) minden különböző elemek mellett, melyek önállóságukat joggal követelik és követelhetik, mégis

2) a birodalmi egység szilárd alapon fentartassék úgy, hogy a birodalom ereje meg ne gyengüljön. És

II) Magyarországnak nem egyenlő történelmi joggal bíró nemzetei vannak, és azért az a kérdés: mikép volna létesíthető itt az összehangzás és pedig hogy:

1) az egynemzetiségű individualitásokat megillető különböző történelmi jogok mellett, mégis

2) jövődre nézve mindegyiknek egyenlő jog biztosítatnék úgy, hogy egyike sem veszítsen el semmit most birt jogaiból.

A mi minket illet, mi távol vagyunk attól hogy azt tartanók, mintha ezen ellentéteket kibékíteni nem lehetne; — igen mi azt mondjuk miként azon élesség, mely ezen ellentéteket veszedelmesekké teszi, nem is léteznék, ha mind a két részen a szerencsétlen elfogultság és végzetes féltékenység nem lett volna; a mik azt eszközölték, miként a pártok vezetői a haza igazi érdekeiről megfeledkezének.

Mi tehát igenis azt gondoljuk, miként az ellentétek kiegyenlíthetők, és hogy e dolog könnyebben megtörténhessék, szükséges hogy a szávántuliak tisztán két igazságot tartsanak szemük előtt.

1.) A magyar birodalomnak nem olyan a célja, hogy ellenmondásba jöjjön azzal a miután nemzeti természetes és politikai tekintetben törekszenek. Árpád alatt a magyar birodalmat alapító magyaroknak volt legyen bármily szándékuk, a *felállított* birodalomnak mely *mai napig is áll*, nem volt és nem lehetett más célja, mint, *hogy valamennyi nemzetiségi egyedet megőrizzen, hogy egymást nem erőltetvén mások prédájává ne váljanak.*

Szerencsére a magyar birodalom természetével magával hozta, hogy igazolja azon elméletet, melyet Rousseau „Contract social“jában felállított. Itt különböző és némileg egészen rokon nemzetek szövetségtek, hogy az e szövetségből kifolyó erő és tehetséggel a kül megtámadás ellenében maguknak védfalat emelhessenek, és a társadalmi élet gyümölcseit élvezzék. Nem egyedül a magyarok tették azt, a mi által Magyarország koronája Déleuropában legtündöklőbb lett; és ez egyedül az ő javukra nem is lehet. Hogy a munka és jutalma egyenlően felosztassék, ez a magyar birodalom életében oly tény, mi itt már akkor létezett, a midőn arra másutt még nem is gondolának, hogy ilyes valami lehet. És ez okból létezett a magyar birodalom mint ilyen, mert oly helyül szolgált, hol a nemzetek egymás közt éltenek, és az élet egyenlőségét élvezték. És

2) a magyar birodalomnak azon tulajdonsága volt, hogy szellemi kifejlődésének gyümölcseit idegen földön nevelé fel. A fajok közötti különbség szunnyada, mivel ezen különbséget egyik faj sem hozá saját tulajdonságával napfényre. A nyelvek közötti viszálykodás nem nyilvánulhatott, mivel egy nyelv sem kereste az elsőbbséget, és azt hogy általános legyen. Mindegyik a latinság nyugalmas karjain ringott, és azért e, vagy ama nyelv előjogát nem ismerték; valának előjogok,

de azokat mindenki — bár mily nyelven beszélt — élvezhette. Ezért a midőn a nemzetiségi ügy és legelőbb a nyelv gyámolítására kelének, Magyarország történelmében eddigelé ösmeretlen tárgy nyilvánult, és ez az, hogy a nyelv miatt egy részen túlnyomóságot, a másik részen pedig alárendeltséget követeltek. A nemzetek természetesen ilyesmire rá nem állhatnak, mert önkénytelenül merült föl a kérdés: vajjon miért? S mint ez előtt az egyetértés szerencsét: úgy a szerencsétlen vizsály mindannyiszor borús napokat keltett. Okvetlenül szükséges tehát, hogy minden nemzetiség nyelve órvénnyel birjon minden vidéken, melyeken divó; és a nyelv egyenlően szabad használatából vont eme jog alapján legyenek a birodalom jogai általjában egyenlők.

Nagy Magyarország nemzeteinek be kell látniok, mikép itt előjogokról nem lehet szó, mert egyik nyelv előjogának a másik felett nincs történelmi alapja, és jogilag meg nem állhat. Előjogot csak különös érdem nyerhet, a közönséges dolgokért a jutalom is egyszerű.

A midőn a dolgokat ily nézpontból vesszük, nem rettenünk vissza a nemzetiségi kérdést megoldó feladattól; nem is mulaszthatjuk el hogy bátran és őszintén hozzá ne fogjunk ezen problémához, a mely igaz, a világtörténelem folyásából keletkezett, de a mely a minden világost és érthe-

tőt elhomályosító féltékenység által annyira bebonyolított. A gyengék a nehézség elől félrevonulnak, a nehézség legyőzése az erőset illeti. Valamint a felvilágosodott nép az egyes személyek önkényét nem viselheti el, szintugy az erélyes nemzet nem tűrheti a nehézségek önkényét.

Sz. István koronája alatt valamennyi nemzetnek nagyon érdekében van, hogy e kérdéssel egyszer már tisztába jöjjön, mert ellenesetben nemcsak egyenlő, hanem ugyanazon veszély érendi őket.

Miután az előzményeken túl vagyunk és így az utat elkészítettük, most már magát a tárgyat fogjuk elővenni. Főadatunk lesz megvizsgálni és meghatározni:

1) milyennek kell lenni a birodalmi egységnek?

2) mit követelhetnek a nemzetiségek a birodalmi szükséges egység korlátainak megsértése nélkül?

3) miként őrizhetők meg Magyarország történelmi jogai, hogy a jogos egyenlőségi elv iránt hűtlenek ne legyünk? És a midőn mindez felállítatik,

4) miként rendeztessék jövőre a magyar birodalom?

Magában értetik, mikép e tárgyat érdeklő fejtegetésünkben a mérlegbe eső valamennyi al-

kalmakat és körülményeket tekintetbe veendjük,
és az eredményt tiszta öntudattal vonandjuk ki.
De meggondolva, hogy hibázhatunk is, minden el-
lenkező alapos véleményt köszönettel fogadandunk.

VIII.

Mielőtt az előbbeni cikkben felállított első három pontra felelhetnénk, némely fogalmakkal tisztában kell lennünk.

A birodalmak főállásuk óta mindég határozott individualitásukat jellemző kinyomattal bírnak.

Legkevésbé sem kételkedhetünk, hogy a Perzsa birodalom egészen más jellegű volt, mint bármely görög faj birodalma, — ez megint egészen más a romai birodalomtól különböző, emez ismét Karthágótól eltérő jelleget hordott magán. Ilyesmit a közép korban is látunk, valamint az újabb a mi időnkben is, eltekintvén közéletünkben az általános jellegtől t. i. a keresztyén vallástól, mely a birodalmi létbe a nélkül sem vág.

Minden birodalomnak tehát népei, földje, topographiai és geographiai helyzete, valamint egyéb körülményei és viszontagságai minőségéből kifolyó nem csak saját fisionomiája, hanem egészen különös önálló jellege, vagyis igazabban szólva önálló természete vagyon. —

Ezen minden birodalomnak sajátossan szembeötlő különös természete belátható, ha példa végett csak két, az angol és francia birodalomra

tekintünk. Mily nagy és különböző tulajdonságok mutatkoznak ezekben, és pedig majdnem egyenlő felvilágosodási minőségük daczára is.

A midőn ezen igazságot kétségbe nem vonhatjuk, ugyan akkor a természetből kifolyólag ezen kérdés áll előnkbe: mi által képeztetik a birodalmakban az ily természet — ha szabad mondanunk *specificus* természet?

Véleményünk szerint:

- 1) bel
- 2) külviszonyok által.

Világos, hogy egy részről a nemzetek származása műveltség és memzeti szokások; és más részről a birodalom helyzete és határai leginkább vannak befolyással a birodalom karakteristikájára. Az angol-szászok származásukkal, műveltségükkel és szokásaikkal nem állíthattak össze más jellegű birodalmat, mint a minő Nagy-Britania; és ugyan ezen okoknak a germanoknál is szintoly birodalmat kelle alakítaniok, mint a minőt Germaniában látunk. Az ősidőtől szabadsághoz szokott angolnak és a szabadságra még büszkébb szásznak, midőn egybe olvadtak, olyasmit kelle teremteni, a mi hozzájuk hasonlít; az angol nemzet természeténél fogva azon tulajdonsággal bir, miként határozottan az *autonomicus* kifejtés után törekszik; az önkormányzat nála az egészen természetes viszonyok természetes kifolyása, oly annyira,

hogy ezen örökölt kincset sem a Henrikek sem a Károlyok nem vehették el. Ehhez később a kiművelődés és a megszokás járult, és ennek megint, mivel a bel nemzeti jellemem mint falon a kőrözsa fejlődött ki — azt kelle kieszközölni, hogy a megkedvelt önkormányzat még jobban megerősödött.

Éppen ezt látjuk a Germánok történelmében is. A függetlenség iránti büszke szeretetet még a farkas bőrbbe öltözött germán hozta magával a világra; ő házát a többiektől távol építé, nehogy másokkal közelebb érintkezésbe jövének azok által elnyomassék. „A germán saját jószágában király volt“ mondja Michelet tanár, és ez a régi germánok természetét tökéletesen jellemzi. Ezen tulajdonság, képzettség és megszokások mellett, melyek némileg ebből fejlődtek, és ezzel némileg karöltve jártak, daraboltatott el Németország kis birodalmak alkotása által, s ez másképp nem is lehetett; sem kedv sem hajlandóság nem lelkesité a németeket, egy nagy birodalomban semmiségként elenyészni egy óriási birodalmi épület alkotása által; s talán e lelkesedés hiányának tulajdonithatni, hogy a nagy Károly lángeszü terve megghiusultak, — és maga II. József azon gondolata, hogy egyesítse „a német nemzet romai szent birodalmát“ — megghiusult, és megtört a német nemzetnek ezen öröklött jellemén, me-

lyet kénye szerint mindenki kárhoztathat mint hibát, vagy becsülhet mint tökélyt. És Német-hon valóban meg is maradt mint apró birodal-mak és fejedelemségekből álló föld, melyet csak névleg ismerünk; mert Nassau, Hessenkassel, Vür-temberg, Mecklenburgban, vagy bárhol a németiség közepén hasztalan keressük „Németországot.“

A birodalmi ezen jelleg, belokai és feltételei-hez külsők is járulnak.

Ki tagadhatná azon erőteljes befolyást, mely a birodalom határai és physikai helyzetéből az összes birodalmi viszonyokra kihat, Lengyelor-szág sorsának nem-e határai és a legközelebbi szomszédok irányábani viszonya volt nem cse-kély részben okozója? Nem-e határa idézte elő némileg Olaszhon újabb időbeli történelme szo-morú következményeit? Más részről nem vala-e Nagy-Brittannia configuratioja határozó oka, hogy a büszke sziget-birodalom szerencsésen járt je-len korunk történelmében? És Oroszországnak mit szerzett az 1812-ik év? De amint hogy a birodalom anyagi helyzete szerencséje vagy sze-rencsétlenségének határozó tényezője, ugy minden birodalomban az alkotó és rendező erőnek egé-szen kiválólag e tényezőt kell szem előtt tartani; ha erre kellőleg nem ügyeltünk, akkor minden szerencsétlenül megy. Talán még elfogjuk érni, hogy világrészünkön az egyik birodalom, fájdalom,

egyedül azért vesz el, mivel, noha az eszmék ajtaját körülszárnyalják, — még is olyasmi után törekszik, a mi egészen ellenkezik azzal a mi körünkben történik.

Meggyőződöttünk-e tehát, miként minden birodalomnak különféle momentumokból kifolyó specificus tulajdonságai vannak? Ha igen, akkor kérdeznünk kell:

Van-e Magyarországnak ily specificuma?

Honnan van ez?

És mit követel az saját következményül?

Magyarországnak mint birodalomnak minden bizonynyal oly különös és saját karaktere van, a mely annál kitünőbb, minél nagyobbak azon nehézségek, melyek Magyarország alakulását gátolják, és minél több erő s fáradság kívántatott e nehézségek legyőzésére. Minden jellem annál erősebb, minél nagyobb volt a küzdelem, mely alatt az megerősödött. Jellemek a világban, a világtörténelem színhelyén, munka és szenvedés által képződnek.

Magyarországnak, mint birodalomnak, jellemző tulajdonsága birodalmi szerkezete alapjaiban van.

Magyarország egyik-másik részről régóta veszélyes helyzetben van. Először a keleti császárság fenyegette saját civilisatiojával, és Árpád birodalmát szellemi tulnyomosásával valami reá-

ja nézve idegenbe — akarja széjjel olvasztani; ugyan ez időben titkos és e hős nemzetnek mindenkép természetes kívánsága követelé, hogy a magyar név a nyugoton is, a hol a művelődés még csak honosodni kezdett — elterjedjen, hogy hatalmának köre nagyobbodjék.

E kettős küzdelem oly ellenséges, a milyenről a történelem nem emlíkezik. Ezután ellenkező értelemben valami nagyszerű nyilvánul: a nyugot Magyarország után sovárog, — véres harczoknak kell ismét igazolni, mily erős magyarország kelet irányában; pedig a magyar birodalom propagálva akar eljárni — megint önkényt következő bensőleg egészen ellenséges természetű dolog. Ezen történelmi események után Magyarországbán a nyugotromai egyház és a szláv keleti alkotmány képződik. Itt világosan látszik, miként a magyar birodalom a két eszmét: a birodalmat és egyházat, még akkor elkülönítette, midőn azok nyugoton összekevertettek, és chaost okozva az új civilisatiót koczára tették. Természetesen a dolog nem fejeztetett ki szavakban, hanem annál jobb, a tény állandóbb a szavaknál.

Hát ezen a világinak a lelkiektől elválasztása, ezen századok óta létező bizonyság: hogy a birodalmi intézmények nem függnék az egyház mivoltából, nem oly tulajdonság-e melynek logikai saját következménynyel kell birnia? Itt már

csirájában van a nemzetek közötti egyenlőség, a történelem pedig ezen csirát csak fölnevelhette, hogy erőteljes gyömölcsé váljék.

Látjuk tehát, miként sz. István birodalma egészen sajátos, igen fontos és jellemző tulajdonsággal és egyuttal őseredetű tulajdonnal bír, a mely — mint már említünk, a megalakult birodalmi élet alap-eszméjében van.

És valamint minden különös eseménynek, úgy ennek is saját következményeivel, jelesül olyakkal kell birnia, melyek ösztönző befolyásának és hatalmának önkényt még akkor is nőni kell, a midőn ellenökben erővel dolgoznak.

Ebbeli következmények valóban léteznek is, és leginkább ebben jelezhetők:

Mivel a magyar birodalom alapjai nem a vallásban rejlenek, mert akkor alapjában több, de természetesen gyengébb támaszokkal birna, mint a minőket a birodalmi alkotmányban bír; és mivelhogyan ezen alkotmány önkormányzatilag szabad — mert szláv eredetű és öszhangzó, mert valamennyi elemek egyenjogúságát a birodalmi fogalom irányában magában foglalja: úgy ebből egészen logikailag e kettő következik t. i.

1) az ország alkotmánya föntartása és megerősítésével, az ennek árnya alatt növekedő valamennyi nemzetek törvényes egyenlőségének minél jobban ki kell fejtetnie és meggyökereznie.

2) a ki vagy a mi ezen autonómiát veszélyeztethetné — mi lelke az alkotmánynak, és mivel az alkotmány lelke a birodalomnak és a birodalmi organismusnak — az általjában a magyar birodalom halálos ellensége, és az ugy, mint a házban támadható pusztító tűz, el nem tűrhető.

Az ország autonómiája tehát a multnak hagyomány, jelvény, mely alatt Magyarország nagy, erős és szabad volt, — a sz. István koronabeli összes nemzetek szentélye, — szilárd pont a megrendített jelenben, és a jövődőségnek, mely az elkerülhetlenül fejlődő események szerint Kelet-Europában zavaros leend, — erős záloga. Az autonómia, mely a birodalom és minden egyes tagjainak egyenjogúságát magában foglalja, Magyarországnak archimedesi pontja, melyről jövődjéhez juthat, és azt, Magyarország szomszédságában bármi történjék, az ország történelméhez méltóan föl emelheti.

Hogy ez Magyarország birodalmi életének elkerülhetlenül szükséges kelléke, reméljük, vélnünk együtt sokan elösmérendik, s ez mindent mi ezen szükségnek utjában áll kizár, valamint az élet kizárja a halált. E szerint a magyar birodalmi életből az új fogalmak szerint szervezett — Frank-és Poroszhonban leginkább egyeduralmilag alkalmazott központosítás — kizáratik, főleg pedig a közigazgatási.

Legyen bár a központosítás magában Isten tudja mily jó, mi több, legyen az a maga valójában hasznos is, az sok esetben mégis igen káros, valamint a víz és tűz, melyek magukban igen üdvösek, és bizonyos esetekben hasznosak is, igen gyakran felette nagy károkat rejtenek magukban, — és ha igazságosak akarunk lenni, úgy azt saját specialis változataiban kell látnunk, hogy fölötté itélhessünk. Különösen Magyarországon a központosítás igen jó eszköz, a birodalom veszélyeztetésére; mert ellenese lévén az ország lakói természetének, és történelmökkel egyenes ellentétben lévén, ugyanazon benyomást kell hogy bennök előidézze, a melyet a szárazság azon növényeknél eszközöl, melyek csak a nedvességben gyarapodhatnak; vagy a minőt a hideg a csirának okoz, mely élete elemét a melegségben leli. Akarjuk-e valamely birodalomra azt mi természetével egészen ellenkezik, rátukmálni: úgy e természetet megsemmisítjük, és akkor olyasmi keletkezik, a mi természetellenes lévén hamar megszűnik.

Kérdezzük tehát most másod izben is: milyennek kell itt a birodalmi egységnek lenni? és reá a mondottakban ezt a feleletet találandjuk: a birodalmi egységnek olyannak kell lenni hogy a birodalom egyes tagjainak autonómiája sértetlen maradjon. Minthogy pedig láttuk, hogy Ma-

gyarországban az önkormányzat szorosan össze van kapcsolva a nemzetek közötti egyenlőséggel, tehát a birodalmi egység határa a nemzeti egyenjogúság vég oszlopa és sarkkövénél van.

A midőn Magyarországban, annak történelmi és természetes szüksége miatt a központosítás az egész igazgatási apparátussal a legkisebb részletig keresztül nem vihető, ezzel mind a mellett nem záratik ki annak mérsékelt alkalmazása; az országos kormány legmagasabb központjai mindenkép a központosítási eszme értelmében szervezhetők. A legmagasabb országos hatóságoknál például a hivatalos nyelv magyar lehet, mi több a pesti országgyűlés mint törvényhozási központ a magyar nyelvet elválalhatja, hogy azon dolgozzék. És a legfőbb kormányi hatóságoknál is az egész felett némi hatalom meghagyható. Egybevéve tehát óhajtának, hogy az önkormányzati alkotmány az egyenjogúsági alapon fentartassék, és e szerint minden — a mint ezt a magyar birodalom szelleme kívánja — decentralizáltassék; hanem az országos kormány élén a központosítási vagy egyenesebben szólva a központosított szerkezet elősmertessék.

Ennyit mindenesetre szükségesnek látunk, hogy a magyar birodalom illő módon méltányos lehessen az iránt, a mit tőle az uj-kor és a külviszonyok követelnek. Mert valamint b. Eötvös

úr, úgy mi sem téveszthetjük szem elől, miként az uj-kor előmenetelével előidézett sok oldalu érdekek a nemzeteket sokkal közelebb hozták egymáshoz, mint az előtt voltak; s ehhez képest, hogy az országos kormánynak itthoni és kívülrőli megőrzésére elegendő hatalommal kell birnia, és hogy a magyarországi kormány miután körülötte a centralisatio oly diadalokat ünnepel — önnön hatalmát és erejét növelő eszközök tekintetében hátra nem maradhat; — és végül, hogy maguk a magyarországi nemzetek anyagi érdekei is erősebb hatalmu kormányt követelnek, — mind ezt mi semmikép sem tévesztjük szemünk elől; de viszont gondoljuk, hogy a centralisationak — kívánságunk szerinti elintézése mindezek elérésére teljesen elég-séges. —

IX.

Megmutattuk, miként Magyarországnak a külföld irányában önálló egységként kell állania, és hogy fő központjának bizonyos tekintetben nagyobb hatalommal kell felruházva lennie. A sz. István koronája alá eső országoknak a lajthántuli német-szláv országok és királyságok irányában épen úgy, mint az Austrián kivüli összes külföld irányában nem minden kölcsönös viszony nélkül egymás mellé helyezett részek, hanem organikus egész gyanánt kell tekintetniök, melynek egyes részei egyenesen az egésznek tagjai és a melyek étellel és szabadsággal csakis ezen természetes és kölcsönös összeköttetésök által birnak. Magyarország organice egyesített, és nem csupán csak valaki akaratja és kénye szerint összeállított birodalom.

Ezzel az első kérdést megfejtettük. Vizsgáljuk most a másikat: mit követelhetnek a nemzetiségek hogy az ily birodalmi egység csorbát ne szenvedjen?

E kérdésre, melynek fontosságát senki és mi legkevésbbé tévesztjük szemünk elől, igen könnyű leend felelnünk. E kérdés megoldásának kulcsa az előbb mondottakban van. Kisértstük meg

tehát e kulcsot egész szerénységgel alkalmazni.

A magyar birodalmi alkotmánynak veleje a municipalis autonomia. Hogy ezen alkotmány meg van őrizve, ez a Magyarország történelméből előmutatható legnevezetesebb tény. A legfényesebb hősi tettek, melyekben Magyarország nem szegény, a 800 éven át nyert legtündöklőbb győzelmek, a legdúsabb szerezmények csak elenyésző dolgok az ősi alkotmány megőrzésének diadala mellett. Mert a fölhozott előbbi nagy események a nemzeti egységnek a világ történelmében csak dicső nevet és szép multat szereztek, de ez utóbbi a birodalom jövőjét biztosította, és azt azon szerencse osztályosává tette, hogy önállóan létezzen, a mi pedig oly nyereség, melyért semmi ár nem drága, semmi áldozat nem nehéz.

„E jellel győzni fogsz“ mondá Nagy Konstantinnak a magasabb szellem, megmutatván nékie a keresztet, a világ új jelvényét, és Konstantin kereszttyén lévén a régi római hatalom gyenge maradványain egy nagy császárságot alapított, mely bár gyakran megingattatott, 1000 éven át mégis fentartotta magát.

„E jellel győzni fogsz“ —

Magyarország! népeidet birodalmad municipalis szerkezete győzelemhez vezetendi.

De legyen itt szabad jelen tárgyunktól egy pillanatra eltérnünk. Ha a magyarországi szláv nemzeti-

ségek a birodalomra nézve egyéb jó szolgálatot nem tettek volna is, csupán az által, hogy ezen eredeti ősi alkotmányukat átkölcsönözték, a haza irányában legfényesebb érdemeket szerzének. Teljesen igaza van b. Eötvös úrnak, midőn azt mondja, hogy a szlávok nem birnak oly elemekkel, melyek egy nagy birodalmi test alakítására szükségesek; és mindenesetre kérdés, vajjon a harczias magyarok nélkül létesülhetett volna-e azon nagy birodalom, a mely ma az adriai tenger, a Kárpátok, a Duna és Szávára dül; de legyen szabad kérdeznünk: vajjon e birodalom szláv alkotmány nélkül fentarthatta volna-e magát? Midőn a municipium önálló és szabad, a világon semmi sem képes a birodalmat egészen megdönteni. Sokkal mélyebben fészkei be magát az élet a nemzet egyes tagjaiba, hogy sem azt ellensége bár óriási csapásai is eltörülhetnék. Az összeségnek egésze magában akkor gyenge, midőn elemeinek ereje csak egy helyt van összpontosulva, mint a centralisalt birodalmakban; de megtörhetlen, midőn erejét minden athom magában bírja, mivel az egyenkénti athomokkal a küzdelem lehetetlen, így egyenként életök meg nem semmisíthető, és ez által az egészé sem, mivel az egésznek élete az egyes athomoktól ered¹⁾ Magyarország minden bonyodal-

¹⁾ Magyarország autonomiájának még egy teljes figyelmet érdemlő igen fontos, jelesül tisztán financialis oldalát

mai ezen athomikus élet által hátrítottak el, és létele biztosított. Habár a magyaroknak nagy érdeme az hogy délkeleten egy nagy birodalmi organisatiót alapítottak; (mennyiben nagy pedig ez érdem, azt a jövő fogja megmutatni) a szlávokat és közvetve a szláv szellemből kifolyó alkotmányt közvetlenül ez érdem nem kevésbé illeti, melynek nagyságát szintén a jövő határozandja meg. Ezen organisatioba oly szellem öntetett, mely annak minden fölött, mi időhöz van kötve, tartósságot biztosít, A mint a lélek test nélkül, nem képzelhető, ugy test sem létezhetik lélek nélkül, és nagy szerencse, hogy mind a két nemzetiség egyenlő mértékben hatott Magyarország keletkezésére; — oly szerencse melynek lehetetlen boldogító gyümölcsöt nem hoznia.

---

hozhatnók föl; mert ha Magyarország financialis tekintetből jól áll, jobban Austriánál, mit municipalis szerkezetének köszönhet, mely szerint aránylag igen csekély azon kiadás, mely a birodalom részéről a tisztviselői személyzet fizetésére fordítatik. Hogy a birodalom mely öszpontosítva kormányoztatik, igen sok pénzt nyel el, bizonyítja azon számadás, melyet 1843 évben Lipcsében „Austria és annak jövője“ czimű könyvben találunk. Austria a mondott évben 140,000 polgári hivatalnokkal birt, 30,000 császári örrel és 100,000 külföldön élő penzionatussal. Ha vesszük hogy akkor Austria (Magyarország nélkül) népessége 26 milliót tett ugy minden 170—180 polgárra esik egy hivatalnok; ha pe-

Tehát *autonomikus alkotmány*, Magyarország e védő geniusa leend az alap, a melyen a nemzeti individualitások kifejlődhetnek és haladhatnak, fölébredvén a nemzetben az öntudat, hogy a közügyek körében mint tényező álljon. A nemzetek nem mindég azért állanak lejjebb, mivel törvény által korlátolva vannak, vagy mivel utjokban gáttokkal küzdenek; hanem igen gyakran a nyert törvényes alap és a lehetőségek mellett a vis inertiae teszi őket tétlenné. Ki lenne oka például, ha a szerb vagy szláv nemzetiség tétlen maradna, ha embereinek nem lenne kedvök a

---

dig vesszük, hogy a hivatalnokok általjában 500 ft. húztak, akkor az összes hivatalnoki fizetés 70 millióra rug. Ebből látjuk hogy a centralisatio finaciális tekintetből mint gyengiti a birodalmat, a mint ki is merült e tekintetben Austria, Magyarország pedig szerencsét kívánhat magának, hogy municipalis élete által megőriztetvén, ennyire el nem gyengült. A magyar alkotmány tehát és azon szellem melyből az eredett az országra nézve valódi áldás. Hogy pedig ezen alkotmány tiszta szláv, erről senki sem fog kételkedni ki a szláv történelmet ismeri. Tekintsük csak a nemesi választmányokat Oroszországban, — hol azok habár csak alakilag, mai napig is fenállanak s honnan a kerületi gubernialis hivatalnokok kerülnek ki, azok a magyarországi megyei választó testületekhez, nem csak egészen hasonlók hanem azokkal egyenesen azonosok. Megye, régi szerb „Župa“ a megyei előjáró pedig régi szerb „Župan.“

közdolgokba befolyjni és a megyei választásokon nem jelennének meg annyian, a mennyinek kellene és így elmaradásuk következtében a természetes kisebbségekből mesterséges többség képződnék? Az, kit saját jogai nem érdekelnek, és azokat alkalmas időben megvédeni nem tudja, az mindenestre a vendégségben 13-ik személy leend, a kiről azt mondják: *tarde venientibus ossa*. Ha a nemzetiségek törvényes behelyeztetésükben megmutatandják, hogy politikailag érettek — miről nem kételkedünk — úgy jogaik legszebben életbe fognak léptetni a municipális alkotmányban, és így ez alkotmányos forma legbiztosabb, mivel tapasztalás után mindannyi közt legjobbnak bizonyult be.

Egyetlen pontra óhajtánánk csak változtatást; jelesül: hogy a nemzetiségi individualitás szintoly szabad és elősmert legyen, mint az egyesek individualitása. Valóban nagy nehézségek vannak azon két rendszerben, melyet némelyek a magyarországi nemzetiségi kérdés megoldásában fölállítanak, de nem is olyanok mikép azokat legyőzni nem lehetne, és sokkal könnyebb dolog lenne, ha ezen alapból történnék a kiindulás: minden nemzeti individualitás egyenjogu; törvény által megalapított elv: hogy a municipiumokban a többség határozza meg a hivatalos nyelvet, — ellenben a kisebbség se legyen

az illető municipiumokban kizárva a szolgálatból, az ő nemzetisége is az országban mindenütt ellévén ösmerve.

Tegyük fel, mikép valamely megyében tótok volnának többségben: itt a tót nyelv leszen hivatalos; alkalmas tótok fognak szolgálatba vétetni: és a szláv élet lesz előmozdítva; de ha itt magyarok, rusznyákok németek, oláhok is vannak, s közszolgálatra ezek is alkalmasak — ezek is igénybe veendőek, hogy így ezek élete és érdekei hasonlóképp előmozditassanak, a mihez a többségnek és hozzá kell járulni. Valamint a magyar királyság összes lakosai a magyar akademia alapítása és fentartásához hozzájárultak, úgy az ily dolgokban valamennyi nemzetiség mozgassa elő egymás érdekét, és így legyen az iskolai és magasabb tanintézetekben és mindenben a mi a nemzetiséget minden irány- és minden körökben kifejtendi.

Akkor bizonyosan nem lehetend azt mondani, hogy a kisebbségben lévő valamely nemzetiiség el van nyomva, — mert a kisebbségnek és a többségnek egyenlő jogaik lesznek.

Ily módon a megye autonomikus helyzetében, hol a hivatalos nyelvet a többség határozza meg, hol a kisebbségnek is mindenhez egyenlő joga van — kilehetend elégíteni a nemzetiségek követelményeit, mi nem egyéb, mint hogy egyen-

joguk legyenek. Magából értetik, hogy a különböző nemzetiségű egyének a legmagasabb kormány hatóságoknál is képesek leendnek helyet foglalni, és az ebbeli alkalmazhatóság egyedül személyi tulajdonoktól fog függni.

A birodalom egysége tehát akkor leend biztos, ha a megyék nemzetiségi többség szerint fognak rendeztetni. A mit a nemzetiségek követelnek az semmikép sincs ellenmondásban a szükséges birodalmi egység helyzetével.

Ennyit átaljában a magyarországi összes nemzetiségek tekintetében, a mi pedig különösen az oda való szerbeket illeti ezekről külön kell beszélnünk, mert a szerbek természete, és történelmi helyzete, sok egyebet egészen más színben tüntet elénkbe.

X.

Ha nem is tartozunk azok közé kik a jelent és a jövőt egyedül a mult t. i. a történelmi jog alapján óhajtanók fölépíteni, a kik abban bizonyos szentséget találnak, mi ahhoz az idő folyamával szövődött — habár ezen folyama az időnek igen gyakran nem a jogosság érzetében, hanem esetleges alkalmakban nyilvánult és ezen ugynevezett szentség kedvéért, mindent mit az értelem és ész követel feláldoznak — ha ezek közé mint mondók — nem is tartozunk; mégis nem lehet a multa nem gondolnunk, sem készakarva vissza nem tekintenünk arra a mi volt. Valamint hogy az első kétségkívül hiba és így ártalmas is volna, ugy az utóbbinak is vannak veszélyes következményei.

Az élet sokkal önállóbb, hogy sem bármely pillanatban attól kellene függnie, a mi a multban történt és nem is eléggé önálló, hogy egész nyomatékával csak egy momentumon nyugodnék. Vissza tekinteni a multa, a mennyiben jogos és

a jelent a mint kell mérlegbe vetni — itt leendő ama juste milieu, a melyen állani kell annak, a ki a nemzetek- és azok rendezéséről elmélkedik. És hogy a hibától itt sem menekülhetünk meg, az nem onnan van, mintha az állás a melyet a priori elfoglaltunk hibás volna, hanem mert ilyen az emberekben a természet.

Ezen gondolatokkal kapcsolatban most mielőtt a magyarországi szerbekről akarunk szólni, vissza fogunk tekinteni azok multjára is, de természetesen nem a végett hogy történelmi jogaikat bizonyítgassuk, és ezzel kapcsolatban leleplezzük a módot, mely szerint jelen helyzetök megfejtetnék, hanem inkább a végett, hogy kimutassuk a kivételes helyzetet, melyben a Szávántuli testvéreink jogi szempontból vannak, és azután hogy a jelent földerítsük, melynek a mai nap uralkodó egyenlőségi elvvel öszhangzásba kell hozatnia.

E szerint a szerbek helyzetéről, kettős nézetünk van:

1. multjokat illetőleg, és
2. jelenök és jövőjökre nézve, melyeknek nem kell sem a multat megtagadniok sem az egyenlőségnek ártaniok.

A mi a szerbek multját Magyarországon illeti, az igen messzire vissza fölvihető, mivel ez ország legrégibb történelme a szerbeket itt mint egyenjogú birodalmi tényezőket tünteti elénkbe;

hogy pedig e kort jobban megbirálhassuk, először azon időre kell visszatérnünk, midőn a szerbek tömegesen beköltöztek, mely idő nemzetünk nézve, sok tekintetben, innen is túl is, teljesen szerencsétlen. Ezen időre térve, mindennek előtt, azon fontos és a történelemben igen ritka tényt kell fölemlítenünk, hogy a szerbek, nem mint szökevények, kóborlók, avagy kincskeresők költöztek által a Száván, hanem mint saját jogaival és életteljes elemekkel ellátott nemzeti organismus, mely a véle egyenlővel kötött alku mellett települt le új lakó helyén.

Teljesen felesleges lenne e tényt történelmi adatokkal támogatni, ha csak némelyek uralomvágy és alacsony önzésből azt kétségbe vonni, vagy legalább kisebbíteni nem akarnák. Egyrészt az ily szántszándékosság miatt, más részt pedig, mivel sokak előtt a legkiválóbb történelmi események egészben, vagy részleteiben ismeretlenek lehetnek — helyesnek véljük e tényt történelmi valóságában átszemlélni.

Még Korvin Mátyás alatt belátták, hogy a szerb nemzet igen hasznos birodalmi tényező, miért is az, az 1481. budai országgyűlésen, az azon időben fizetett tized alól fölmentetett. *) A

*) Bartenstein. Kurzer Bericht von der Beschaffenheit der illirischen Nation I. fej. 6. 9. l.

Midőn szerbját szomorú sors érte, sok ezereket költözének ki Magyarországra despotáikkal — a kiknek azon jogát hogy nemzetöket maguk kormányozzák — a királyok elősmerték. ¹⁾ 1481 évben Brankovich Vuk despota sok nemzetséggel és 50,000 emberrel kiket béke és harez idején maga kormányzott, kelt át a Száván, ²⁾

Leopold a Magyarországra költözött szerbeket följosította, hogy önmaguknak vajdát válasszanak, fölmentette őket a földes-ur kötelék és adó alól, és e mellett mint magában értetik, lelkiismereti, vagyis vallási szabadságukat meghagyta ³⁾ Mire is alku folytán III. Arsen — Csernojevich alatt 37 — 40000 család körülbelül fél millió lélek kelt át, és a szerbek az akkori háborúkban oly jó szolgálatot tettek miként Leopold fegyverei, csak az ő erejökkel vívhattak oly fényes győzedelmet, a minő a nevezetes kárloviczi békében említettik, ⁴⁾ és egyenesen innen következethető a törökökre később következett hanyatlás.

Ezen utolsó költözés, mint láttuk „per modum pacti“ volt ⁵⁾ azaz szerződésileg kötelez-

¹⁾ Rajic.

²⁾ Stojacskovich. Crte života naroda srbskog u ugarskim oblastima 10. l.

³⁾ Ez történt I Leopold 1690. april 6 kiáltványában.

⁴⁾ Bartenstein. Kurzer Bericht s. t. b. 17. l.

⁵⁾ Bartenstein. Kurzer Bericht s. t. b. 35. és 37. l.

ték magukat a szerbek, hogy a dinastia iránt hívek lesznek, háborúk alkalmával fegyvert fognak; és azért az 1690. april 6. császári levélben, és az 1690. aug. 21. és December 11. 1691 évi aug. 20 és 1695. Mart. 4. kelt kiváltságokban, melyeket I. József császár 1706. aug. 7-én, és Sept. 29. VI. Károly 1713. aug. 2. és 1715 april 10. Mária Terézia 1743 april 24-én és május 18. napján megerősített — szabadalmak adattak nékiek, melyek nemzetük sarkalatos jogait biztosítják. És pedig:

I. *A szerbek független, politikailag szabad és egyedül az uralkodónak alá vetett nemzet gyanánt tekintetnek* ¹⁾

II. *A szerbeknek régi hazájuk mellett külön territorium és mindaz mit a törököktől elfoglalnak ígértelik.* ²⁾

¹⁾ Az 1690 april 6. és Aug. 21. valamint az 1691. Aug.

21-ki kiváltságban ez áll: Honorabili devoto, nobis dilecto Arsenio Csernovich, ecclesiae graeci ritus rascianorum archiepiscopo, episcopis, aliis ecclesiasticis et saecularibus statibus, capitaneis, vicecapitaneis, totidemque communitati ejusdem graeci ritus et nationis s a t. VI. Károly és Mária Terézia kiváltságaikban nyíltan kimondák: „Status totius nationis rascianae.“

²⁾ Az 1691. Aug. 20-ik privilegiumban olvassuk: „Adhibemus omnem conatum, ut per victoriosa arma nostra, auxiliante Deo, gentem rascianam quo citius in territoria, seu habitationes ante hoc possessa denuo introducere et inimicos abinde repellere possimus“ s. a. t. Ezen alapon Gjakovics Izsák 1707. Dec. 23. 1708.

III. *A szerbeknek régi jogaik és szokásaik alapján saját hatóság adatik,¹⁾*

IV. *A szerbeknek Vojvoda — vagyis — nemzeti- és politikai-főnök választhatási jog biztosittatik.²⁾*

V. *A szerbeknek kanonjai és az ó-naptár szabályai szerint vallás szabadság biztosittatik.³⁾*

VI. *A szerbeknek minden más egyházi hatóságtól független egyház-főnök választhatása biztosittatik.⁴⁾*

Január 4. irt I. Józsefnek: ea erat benignissima augusti caesaris Leopoldi mens et voluntas ut nationi nostrae separatim exeundi debuisset territorium. (Stojackovich Crte života srbskog naroda 32. lap.)

- 1) 1691. Aug. 8. privilegiumban az áll: „Volumusque, ut sub directione et dispositione proprii Magistratus eadem gens rasciana persverare et antiquis privilegiis, eidem a majestate nostra benigna concessis, ejusque consuetudinibus impertubate frui valeat.“ És valóban Bartenstein elő beszéde XXIII. lapja szerint még II. József alatt is Pest körül számos szerbek saját magistratusaik alatt települtek le. — Ezen hatóság maradványa Budán is — egész 1848-ik évig létezett, és nyomai a megyei hatóságoktól elkülönített tiszai két kerületben is találtnak; a katonai őrvideken régóta nyoma sincsen.
- 2) Az 1690 ápril 6-ki kiváltságban áll: Promittimus vobis servata imprimis eligendi vojvodae libertate s a t.
- 3) Az 1690. évi April. 6 kiváltságban többi közt ez áll: „Permittimus vobis — — servata imprimis religionis suae — — libertate s t b.
- 4) Az 1691. évi Aug. 20. kiváltságban áll: „Liceatque vobis inter vos ex natione et lingua rasciana constituere

Ezek a különféle királyi diplomák és privilegiumokban adományozott szerb jogok. Mellőzvéen ez uttal azt, hogy az ily dolgok általában a nemzetnek mit használtak, miért adattak azok a szerbeknek és mily következményeik voltak; — ezekről később leendvén szó, itt csupán azt kérdezzük: miként tartattak meg ezen ünnepélyes ígéretek? Felelet helyett néhány történelmi ténnyt hozandunk föl.

1.) Brankovich György a nemzet főnöke, a vajda vagy történelmileg szólva a despota, kinek I. Leopold császár bárói és később grófi czimet adományozza, pusztá gyanuból, mert nyilván elösmerték „hogy mit sem vétett, de a birodalmi érdekek így kívánták” (nihil mali fecit sed sic ratio status exposcit.) Badeni Lajos brandenburgi határgróf és császári tábornok őrizete mellett Orsovára, onnan Bécsbe, innen pedig Csehország Eger várába kísértetett, hol 22 évig raboskodott, és végre 1711 évben kimult. Ez volt sorsa a szerb nemzet Leopold császár által is elösmert főnökének.

---

archiepiscopus quem status ecclesiasticus et saecularis inter se eliget“ s t. b. Igy nevezett tehát Csernojevich Arzen is az 1706. évi Sept. 29-ki kiváltságban „Venerabilis Arsenius Csernovich orientalis ecclesiae graeci ritus archiepiscopus et rascianorum patriarcha srb-

Midőn 1707. évben ¹⁾ Manasterli alvajda elhunyt, véle tüstént a szerbek önálló politikai élete is megszűnt, azóta nem is nyerének többé politikai főnököt. Egyedül az érseknek „mert azt sokkal könnyebb vezetni, igazgatni és féken tartani, mint a harczban ügyes tábornokot“ ²⁾ engedének a szerb ügyekbe némi befolyást, de ez is csak 1763 évig tartott.

3.) Az illető helyen soha sem is gondolának arra, hogy a szerbeknek ígért vallásszabadságot tényleg is megőrizték. Minduntalan, hol alattomban és ovatosan, hogy nyilván és kényszerítőleg azon valának — hogy a szerbeket atyáik tiszta vallásától megfosszák. Maga Bartenstein is, a ki a szerbek iránt legnagyobb rokonszenvvel viseltetett, és értelmes országlár volt, elismeri: „miként Leopold, József és VI. Károly egyiránt törekedtek, hogy a szerbeket unitusokká tegyék. . . „Mind ez az eljárás és az erre fölhasználható eszközöktől függ. A megboldogult Leopold császár alatt igen ovatosan jártak el“... Ugyanazon évben (1690) a midőn a kiváltságok kiadattak, hozzáfogtak a jezsuiták hogy a szerbeket „unitusokká tegyék“ a miben gyámolítva is valának ³⁾

¹⁾ Crte života naroda srbskog.

²⁾ Bartenstein 6. fej. 108.

³⁾ Bartenstein 4. fej. 51 – 52 lap.

4.) 1741. évben az eddigi nemzeti hatóságok alatt létezett Marosi, Tiszamelléki szerb kerületek birodalmi köz kormány alá helyezettek, a mikor is 30,000 szerb Oroszországba költözött, mert autonómiájukat letiporva látták. — Így járt a „Dunai végnek“ nevezett szerb hatóság is, melyet Mária Terézia 1745 évi Julius 1-ső napján megszüntetett, és a birodalmi törvényhatóság alá helyezett. ¹⁾ Egyedül a katonai őrvidék maradt meg, de ettől is minden nemzeti jelentőség elvételét.

5.) A Leopold által fölállított szerb udvari kancellária 1792. évben megszüntetett és a magyar kancelláriába olvasztatott be, melybe szerb ügy-előadó vétetett föl; azonban ez is csak hamar megszűnt.

6.) Az egyházi előjáróságot illető szabadválasztási jog folytonosan csak üres szó maradt. Minek bebizonyítására a történelemből sok adatot hozhatnánk fel; de hisz miután ilyesmit az új nemzedék is már átélt, tapasztalt, ez egészen fölösleges.

Ha imezen hat tényt a szerbeknek adományozott jogokkal párhuzamba állítjuk, teljesen belátandjuk: mit értek és mit érnek az ugynevezett „szerb jogok.“ A szerbeknek, midőn szükség volt

¹⁾ Szalay. Das Rechtsverhältniss der serbischen Niederlassungen in Ungarn zum Staate 50 l.

rájuk, szóval minden megadatott, de midőn nélkülözhatték őket még jogaik árnyéka is elvétetett.¹⁾

Ezen privilegiumok valamint nem tartattak meg, sem jelentőségük sem értékük nem volt, tehát semmi positiv haszonnal nem bírtak, úgy természetes tulajdonuknál fogva a szerbeknek nyilvános kárukra voltak, és pedig két részből:

I.) Ezen privilegiumok magyar földön lakó testvéreink közpolgári jogát megsemmisítették azon hazában, hol legrégebb időktől fogva, sőt még mielőtt azt Árpád hadai elfoglalták²⁾ szerbek léteztek. Valamint a mankó csak annak hasznos, ki lábai természetes használatától meg van fosztva: úgy a privilegiumok is csak akkor indokoltak, midőn azon jogokkal nem bírnak, melyek bennünket mint embereket és polgárokat megilletnek; és ez közönségesen akkor történik, a midőn az Isten ostora reánk sulyosodik. Midőn az izraeliták birodalma és egyháza az igazság és az emberiség ellen elkövetett szörnyű kihágások miatt elveszett, akkor az úr Isten rájuk bocsátá Nabuchodonozort, ki az Isten átkával sujtott népet az egész világon széjjel szórta. Ez időben az izraelitáknak kellett-

¹⁾ Bartenstein 4 fej. 46 lapon mondja: „Das Schicksal der illyrischen Nation war günstig wenn man ihrer wider einem auswärtigen Feind vonnöthen hatte, oder wenn man von ihnen eine gedeichtiche Mitwirkung zur Dämpfung einheimischer Unruhen zu hoffen hatte.“

²⁾ Engel Geschichte des Ungarischen Reiches I. 6. l.

tek a privilegiumok: vagyis a kegyelem — hogy megélhessenek. Ne gondoljuk, hogy nem csalódunk, midőn a csalódás okát csalékony burok takarja, és hogy valmely magában rút dolog azért szép, mivel szép nevet kapott. Kinek privilegiuma van, joga nincs, hanem a privilegiummal kegyelem adott neki. Annak pedig a kinek privilegiumra van szüksége, hogy éljen: kár élnie.

És valóban a hős s teljes életerejü szerb nemzetnek, — mely élete, szokásainál fogva az európai nemzetek közt első, mely vallásában oly szilárd mint az aczél — nem is volt szüksége a koldus kenyérhajra és egyéb ajándékokra, nem kellett neki a kegyelmek és privilegiumok, midőn egy részről mindent saját erejével nyerhetett, más részről pedig a kezénél lévő joggal is élhetett volna. Hisz a szerbek mindenben és mindenekben sokkal előbb élvezték Magyarországon a teljes jogokat és a tökéletes polgári egyenlőséget. Talán Rádo (1075) talán Vid Illés, I. János, Uros, kik több évekig (1114—1131) uralkodtak Magyarországon; talán Urosevich Béla, talán mindezek a magyar korona palatinusai és legfőbb országnagyai lehettek volna, ha nemzetük mint jognélküli, a privilegiumokra szorult volna, és hogy ha jog, hatalom és befolyást illetőleg teljes mérték szerint a magyarokkal nem egyformán állottak: — gondolható volna-e, hogy a dicső Ilona királyné

s egyszersmind kormányzó az lehetett volna a mi volt? ¹⁾ A fölhivottak épen ellenkezőt bizonyítanak, hogysen a szerbek oda át minden polgári jog nélkül lettek volna. És egy magyar vagy egyéb nemzetiségű irónál sem akadunk a privilegiumok nyomára, melyek a szerbeknek a Leopoldiak értelmében adományoztattak volna. A szerbeknek nem kellett a privilegiumok, mert az áldott magyar alkotmány a sz. István koronája alá eső valamennyi nemzetnek rég megadá a jogokat, és mindannyian egyenlően élvezték a jus civilét. A szerbek bárók, hadvezérek, országnagyok, magas hivatalnokok, szóval azok voltak, mi csak egy honpolgár Magyarországon lehetett. A privilegiumok a legsujtóbb csapás volt, mi az odavaló szerbeket érhetette; oly csapás mely előbbi jogos állásukat egészen eltörlé, és nemzetünket oly keservesen sujtá, hogy akkor sok — igen sok magyarországi szerb, jelesül számos nemes, a kik emberi méltóságuk érzetében nem mondhattak le jogaikról, hogy a szégyent — szabad polgárokból túrított polgároká lenni — elkerüljék kényszerítve valának az orthodox egyházuk szárnyai alól — és mivel ez mindég a szerb nemzeti élet alapja volt — egyuttal édes nemzetük szárnyai alól is eltávozni. ²⁾ Ha

¹⁾ Prai nyíltan mondja: „ezen férfias lelkű és erős nemzeti érzeményű szerb nő.“

²⁾ Innen van hogy mai nap a magyar és horvát nemzetben tiszta szerb származású dicső családokat találunk.

nem is helyeslehetjük ezen eljárást az mégis elegendő tanúság arra, mit érnek a pompázó privilegiumok“ 1) Ekép tehát a szerb privilegiumok magyarországi nemzetiségünkre nézve a legnagyobb szerencsétlenségként tekintendők. Ezen szerencsétlenség nem fájlalható eléggé, s már csak azért sem, mert a privilegiumok magukkal a legundokabb következményeket is előidézték.

És 2) az ugynevezett privilegiumok hintették el a magyar és szerb nemzet közéletébe a méreg magvát, mely állandóan és következetességgel mint Rodené a „Bolygó Zsidóban“ borzasztó eszközökkel tápláltatott, és keserű, pusztító és ragályos gyümölcsévé érleltetett.

A magyaroknak, mint a királyságban uralkodó elemnek természetesen nem lehetett közönyösen venni, vajjon: szándéka-e a magyar királynak, egy nemzetet a magyar korona irányában minden viszonyon kívül hagyni. A bécsi udvari politikát nagyban jellemzi és reá nézve igen nevezetes s kedvező volt miként a sz. István koronája viselője sietett országát eldarabolni, — hogy az eldarabolt részeken kénye szerint, kor-

1) 1690 évi Leopold kiáltványában áll: „mi gondjaink alá vesszük“ (a szerbeket) Szalay 20. l. Ezen diploma tehát teljesen jogtalanokká teszi őket, mert lehet-e valakinek joga, midőn róla más gondoskodik!?. . . Vigyázatlanságból önmagukat árulták el!

látlanul uralkodhassék; nem kevésbbé nevezetes volt az is, miként a magyar király sietett az államban államot alkotni, és hogy, mint a történelem igazolja — annál biztosabb sikerrel és erősb hatalommal nyugözze le, a mindkettő által óhajtott szabadságot.

Kisem kételkedendik már most abban, hogy a szándék nem volt egyéb, mint egy csapással a szerbeket és a magyarokat is elejteni; e közben az ügyes politika terve volt, előbb az egyik oldalra mérni a csapást, hogy azután az erősebb rész elgyengüljön. A szerbek kik azon szándékkal hagyták el hazájokat, hogy baráti egyesített erővel, vallásuk és történelmük iránti sz. kötelességüket teljesíthessék — kénytelenek lévén alacsony fegyverül szolgálni a legszánandóbb tervek kivitelére; ostorul kelle nékiek lenni, melylyel némelyek a szabadságot és a szabadokat megbüntetni akarák. Mily szomoruan fordult meg a szerencse! A szerbeknek először földterület méretett, a melyen a teljesjogu pölgárok kétes helyzetü individumokká alacsonyítottak; és e helyzetnek azt kelle eredményezni, hogy a szerbek mint politikai hermafroditák megutáltassanak, mert a magyarok ellenséges üldözöivé váltak, noha valódi ellenségek nem voltak. A magyarok pedig — a politikai bölcsesség ugy kívánván — e tüneményt önmagából eredőnek tartva, irányuk-

ban igen természetes ellenszenvvel telének el; elpártoltak és ellenségeskedésbe léptek azokkal, kik, szerencsétlenségökre, akarva nem akarva segélyt nyujtának a birodalom szétdarabolásához. Hogy a magyarok eme szomorú emlékü szerb privilegiumoknak ellenei voltak, ezt a birodalom érdeke kívánta, és a tartozkodás, nehogy ez érdek kockára tétessék; ezen ellenzés végre antagonizmus-sá fejlődött, mind ez pedig következetesen ment. A magyarok tagadhatlanul hibáztak, hogy a fegyvereket a mesterektől, a vezetőket a vezetettektől meg nem különböztették, holott ezt tenni tüstént kezdetben nagyon üdvös leendett; ha ekkor a dolgokat a tiszta valóság szempontjából itélik meg, mi más alakot öltöttek volna a fejlemények. Természetes dolog, hogy délkeleti Europa is mindenben máskép állana ha a tényező elemet megismerni, a rákényszerítettől szorosán megkülönböztetni és ezt a maga igazi útjára vezetni sikerült volna. Hanem a mit a történelmi világosan mutat, azt kezdetben igen nehéz fölismerni; magjában még nem tudhatni, mekkora és milyen leend a későbbi gyümölcs. A magyarok látták, miként országukban bizonyos állapot van készülöben, melynek „állam az államban“ nevet adának, de a mely túrhetetlen vala, — és ezen ellenzésökhöz a gyűlölet is járult azok irányában, kik miatt — pedig ezek akarata nélkül — ilyesmi történt. Mivel min-

denki irányában a lehetőségig részrehajlatlanok vagyunk, kimondjuk: miként a magyarok ily eljárással a szerbek irányában vétkeztek! de nem mondhatjuk, hogy politikai kihágást követtek el. Így a privilegiumok a másik részen két nemzetiséget daraboltak el, melyeknek helyzete, történelme a dolog természete, politikai érdekek valamint a birodalmi szükségnél fogva is egymással barátságban élni, s ha biztos jövő felé törekedni akarnak vala, magukban egy barátságos s egységes egészet kellende képezniök. A történelem mutatja hogy a szerbek még a jelenlegi dinastia trónra lépte előtt a magyaroknak erős támaszai lehettek, de a történelem arról is tanuskodik, hogy a magyarok a szerbek barátsága nélkül elveszték támaszukat, mi által sok reményeiktől is megfosztatának, de viszont azt sem szabad felednünk, hogy a szerbek a magyarokban azon teljerőt bírnák, melyre szükségök van, hogy jogos kívánalmaik teljesedését elérhessék. A politikusnak soha sem kell szem elől tévesztenie hogy valamint két nemzetiség érdeke sok pontban ugyanazonos, akként az azokat előmozdító eszközök is hasonlók; a ki pedig köztük az egyetértés és egység kötelekét szétszakítja, az megsemmisíti az érdekeket előmozdító eszközöket, és magukat az érdekeket is tökéletesen megsemmisíti.

A privilegiumok tehát kétélű fegyver, melyek a szerbeket emberi és polgári jogaiktól megfosztották, s a magyarok és szerbek között — a mindkét résznek annyira szükséges — egyetértést és egységet szétlépték. A szerencsétlen privilegiumok gyönyörűséges eszközök voltak arra, hogy általok két nemes nemzet élete legszebb virága letépessék, és életök legdrágább gyümölcse elhervasztassék. ¹⁾

Rég belátták már e dolgot testvéreink is, és ez okból igen gyakran panaszkodtak. Már Putnik Mojzes metropolita folyamodott II. Leopoldhoz, hogy ő és a szerb klerus, valamint a szerb nemzet kebeléből is nehány egyén hivas-

¹⁾ Tökölly Sebők, kinek nemes hazafiságát kétségbe vonni senki sem fogja 1790 évben a temesvári gyűlésen mondá: „Az 1690 évi diploma magukat a mi őseinket is, kik a magyarokkal régóta jogos egységben éltek, a törvényes térről a privilegiumok szempontjára terelte. Innen van az, hogy nem vagyunk többé barátságos és szövetséges nemzet, hanem egy gyámoltalan, és oly nemzetnek akarnak bennünket tekinteni, mely csak türetik, s mi több, mely ellensége a hazának. Ezen szerencsétlen privilegium folytán nemzetünk azon püspökei is, kik eddig Magyarországon a törvény oltalma alatt éltek, a jövevény püspök törvényhatósága alá kerültek, az ő patriarchai méltósága miatt. A régi püspökök, nem maradtak előbbi méltóságukban; a törvényes püspökök tőröltekké váltak. . . . Nemzetünk ér-

sék meg az országgyűlésre, ²⁾ és később folya-
modványát azzal támogatta: „hogya a szerb nem-
zet semmi más törvényhatóságot nem ismer, és az
országba minden tekintetben bekebelezve van,“ ³⁾
Felvilágosodott szerbek belátták, miként egy
résről a privilegiumok nem áldást hozók, más
részt pedig, hogy nemzetük szerencsésb jövője
egyedül a magyar nemzetbeli organikus egység
és törvényes testvérültségben nyugszik. Mert a
szerbek sokkal hamarább — még mielőtt a ma-
gyarok az 1790 országgyűlésen kimondották —
felfogták: „miként sokkal jobb lenne, ha a szer-
bek mint tagjai a magyarországi nemzetnek és
nem mint idegen nemzet állanának.“ ⁴⁾ De kel-
letett is azt tenniök; mert a szerbeket erre egy
résről a szomorú tapasztalások ösztönözték, más
résről pedig az udvari politika is mindinkább
világosabbá és szembeötlőbbé leve előttük. Az
igazság a nehéz eseményeken keresztül tört ma-
gának utat úgy mint a nap a sötét felhőkön át-
szokott törni.

---

demeit csak a törvény ereje képes örökké tartó pri-
vilegiumokkal megjutalmazni. „Szalay. Das Recht-ver-
halltniss der serbischen Niederlassungen stb. 77—78. l.

²⁾ Szalay. 65 l.

³⁾ Szalay. 66 l.

⁴⁾ Szalay. 67 l.

De egyuttal megkellett lakolni azon hibáért, melyet a szerbek a privilegiumok elfogadása által elkövettek. Belátták, miként a privilegiumok nem csak szükségtelenek, hanem egyenesen a szerbek életét veszélyeztetik. ¹⁾

A jogok, melyek a magasabb fogalmak szerint minden nemzetet megilletnek — privilegiumok által előre megtagadtatnak. Mig a szerbek privilegiatusok lesznek, életök mint a természetes tápot nélkülöző, leveleit hullató és derekában haladókló fa leend. Havat és esőt, harmatot és levegőt, ezt kell a természetnek adni, ha a növényeket éltetni akarja; gyümölcsöző jogokat csak a törvények adhatnak. Bebizonyult, szilárd, a szerencsétlenség által megerősített és drága meggyőződés ez, mert egy egész nemzet szerencséje eljátszásával vásároltatott meg.

Áttekintvén eként a következményeket, melyek a privilegiumokból kifolyva — reánk

¹⁾ Így olvassuk egy felvilágosodott szerbnél: „most a nemzetiségi eszme, nem keres magának többé alapot és nemzeti életének védelmet a privilegiumokban, hanem magában a nemzetben. A nemzeti önállóságot emelő alap tehát ezentul nem egyéb, mint egyedül maga a nemzet és az ő élete; azon nemzetnek pedig, mely el nem veszett nem kellenek privilegiumok, hogy azokból a világon, bár kinek is megmutassa hogy ő nemzet. „Nastavah narodne srbske skupstine, 1 i 3 maj: 1848 u Karlovcima. 39. l.

mint ártalmas nedvü rosz kiáradtak; — legyen szabad a másik oldalról megkérdeznünk: mi volt ott a czél, honnan a privilegiumok keletkezének?

Félre tévén azt, a mit e tekintetben már elmondottunk, csupán abból hogy Magyarorszáiban a szerbek a privilegiumokat soha sem keresték, ¹⁾ Budán a királyi udvarban soha szó nem volt arról, hogy azokra szükség lenne, — világosan látszik, miként azoknak, kik azt elfogadták ezekre szükségök nem volt, és hogy ezek nem az ő érdekeikért keletkeztek. A szerbek Magyarorszáiban emlékezet óta „tanquam domestici, tanquam filii et fratres“ éltek ²⁾ és mint — ilyenek igazi és legrégebb szövetségesei a magyaroknak ³⁾ velük egyenlő jogokat élvezének.

Ezen ugynevezett előjogok őszintén szólva a szerb nemzetnek ellenségeskedést szültek.

Ez ellenségeskedést, az alább mondandókat jól átértvén saját valójában belátandjuk.

¹⁾ Nullam fuisse aetatem, qua Serbii et Bosnenses idest Rasciani, vastas Hungariae partiumque ei adnexarum provincias, commitatus, oppida et civitates non incoluerint. Dissertatio brevis et sincera hungarici auctoris de gente serbica perperam rasciana dicta. 24 l.

²⁾ Dissertatio brevis et sincera 24 l.

³⁾ Veros et antiquissimos Hungarorum socios (Dissertatio brevis et sincera 24 l.)

Az innen kiköltözött és a Száván tuli részen megtelepült szerbek arra törekedtek, hogy régi határaik közt élvezett önállóságukat ismét visszanyerhessék. Kevesebb valamiért egy nemzet sem hagyja el legdrágább kincseit: tűzhelyét, a legbecsesebb emlékek és a legdicsőbb tettek földjét, sirban nyugvó szülőit, zöldelő mezeit és ligeteit, miket bár most az ellenség lába tapos, oly szépen, oly vonzólag, és oly varázsszerűen szólnak mégis a szívhez és érzeményhez; s nem szünik meg a jövőben reményleni, bármily ködbe borult legyen is az: e homályban is talál világitó csillagot. Ha a császár és király egyedül azt ígérte volna nékiek, hogy uralkodó pálczája alatt békeségben élendnek, egy szerb sem indult volna hangja után, mert a szerb nemzet keletkezte óta mindég azt vallotta, mikép nem az élet legnagyobb kincse a létnek, hanem a haza, szabadság és önállóság. Ez okból Leopold is (1690 mart. 25.) egyenesen kimondotta: „*hogy a keresztyén nemzeteket a török iga alól szabadítsuk föl, s helyezzük ismét vissza régi szabadságaikba, régi jogaikba és azon régi kötelekbe melytől függnek.* Ezennel tehát Albania, Szerbia, Bolgárország, Szisztiria, Illiria, Macedonia és Rascián elszórt nemzeteket . . . kegyelmesen felhívjuk hogy hozzánk csatlakozzanak“ ¹⁾ Ezen szózat a szerbek szívébe

1) Szalay. 24 l.

hol szabadság és haza iránti szeretet honola, — behatott. A szerbek, élőkön patriarchájukkal, örömmel kelének fel, mert hívék, hogy politikailag újra fognak születni.

Hogy mennyi vért ontottak a szerbek, tudjuk; és vajjon hozzá jutottak-e az említett kincesekhez?

Soha!

Es miért?

Mivel azok, kik felhivák a szerbeket, hogy költözzenek át, oly valami után törekedtek, a mi egészen ellenkezője annak, mi nékiek a kiáltványokban ígértetett, és a mire a szerbek vágyódtak.

A magas politika, mely soha sem követelheti, hogy őszintének neveztessek, sokkal okosabb vala, hogy sem azt gondolhatta volna, hogy a törökök a tengeren túl könnyen hátra szoríthatók. 1) De épen azért, mert azt tudták, voltak azon, hogy a törökországi népeket magukhoz édesgették. Hogy pedig a keresztyén vallásuaknak felszabadítására, s a keresztyén előhaladás és civilisationak előmozdítására komolyan nem is gondoltak, igazolja azon körülmény, hogy mihelyt őket a gesztenyének füstbóli kikaparására felhasználták — egyszerűen szólva — minduntalan cserbe hagyták. A magasabb politika egyedül saját haszna és önző szándékai után járt, — mindent csak

1) A mint hogy Veterani tábornok is csalódott Szalai 20 l.

önérdekének áldozott föl. És azért fönt a Dunánál, hol a szláv törekvéseket és a szláv jellemet mai napig is roszul fogják föl, két dolgot kelendő szemök előtt tartaniok.

1.) Mi leend belőlünk, ha idővel a dolog oda jutna, hogy keleten a szlávok régi helyzetüket visszafoglalnák? És

2.) mivel lehetne meggátolni, hogy ebből mi sem legyen?

Igy hibáról hibára menvén végre azon gondolatra jutottak, hogy a szlávok erejét szétdarabolják, és ez által meggyengítsék; azután pedig tovább és tovább gyengítve, utóvégre egészen meg is semmisítsék.

Ezen dolog akkor lepleztetett le először, mikor a szerbeket mint Törökországban életerőre nézve legerőteljesebb keresztyén nemzetet — legfényesebb ígéretek mellett ősapai lakhelyök elhagyására fölhivták. A mint hogy világos volt, miként a szlávok szabadság szerető nemzet, úgy kétségtelen, hogy ezáltal e büszkeség a maga legszebb és legerőteljesebb ágában leváगतott, és természetesen az egész nemzetségben összetört. A most kimért csapás két legborzasztóbb dolog elérésére intéztetett.

1. A szerb (átaljában tehát szláv) elemet Törökországban odáig vinni, hogy soha többé felne támadhasson, és ne élhessen. Erre, a mint gondo-

lák legkedvezőbb alkalom lesz, ha a nemzet fej és vezető nélkül maradand, azok nélkül t. i. kiket akkoron a nemzet élén despota és patriarchában birt. A nemzetnek szerencsétlensége minden stadiumában — állapota javulhatásához annál közelebb a kilátása, minél bátrabbak és kiválóbbak főbb emberei. A szerb nemzetnek pedig mindég valának ily jelesei. Azért is törekedének oda, hogy jeleseit kiöljék, megsemmisítsék és tehetetlenekké tegyék. Ekkor pedig a tehetetlenségnek a nemzetben is észrevehetőnek kell lennie, mert a midőn a nemzet színe eltávolíttatik, lelkiületében nemzeti érzeményében, nemzeti egysége öntudatában maga a nemzet is gyökerestől meg van rendítve. Tudva volt, hogy a szerbek nincsenek addig elveszve, míg polgári és egyházi előjáróik vannak. Az örökké élő remény, mely e mellett még hathatósan élesztetett is, nagyon veszedelmes azokra nézve, kik egy népnek nem óhajtanak jövőt. Ha egyszer a nemzet főbbjei tűzhelyeiktől eltávolíttatnak, ez által először azok létele hanyatlik, s evvel egyszersmind maga a haza is elárul. Később könnyű a munka, mind az egyik, mind a másik részen.

És 2.) hogy valami e számítást meg ne hisúsítsa, feladatul tüzték ki, miként a szerbeket ellenségesen izgató momentumokat idézzenek elő, melyek annyira fokoztattatnának, hogy a szaka-

dás, ha lehetséges mindkettőt, de az egyiket mindenestre tönkre tegye. Szükségesnek találták tehát a szerbeket a magyarok ellen — de természetesen nem úgy, hogy néha készséggel meg ne kísértenék a magyarokat is a szerbek ellen ostor gyanánt felhasználni; mert ily módon a viszály és patvarkodás mind a két részt emésztí és paralelizálja.

A főnebbi sorokban kimondott állításunk bebizonyítását kívánja talán valaki? akkor kérdezzük:

1.) a szerb despota és vojvoda nem-e azonnal eltépett láb alól?

2.) nem-e igen korán vétetett el a patriarchától a polgári hatóság, az egyháziakban pedig kezei nem köttettek-e meg?

3.) nem igen hamar szüntettetett-e meg a patriarchatus?

4.) nem vonatott-e el a szerb nemesség más vallás keblébe, és így nem idegenítettett-e el azonnal saját nemzetétől?

5.) a szerb nemzetiségnek iskolai, egyházi és társadalmi életben, nem készítették-e mindenemü kelezék, és pedig mind úgy, mintha azokat a magyarok vetették volna?

6.) a kérdéses politika ismeretes régi eszközeivel nem kísértette-e meg elemünket a keleten ma is gyengíteni?

Mindez, és még sok egyéb — a mit megemlíteni nem akarunk — elegendőképp mutatja: mire törekedtek a szép kiáltványok — és ígéretekkel, a midőn nemzetünk áthivatott, — és mái nap is mire törekednek. S hogy e törekvés igen régi, és a szerb nemzetre nézve igen ellenséges, ez világos.

A kérdésre tehát: mi végből hivattak át a szerbek? a válasz olyan, milyennek azt a tények és történelmi év-könyvek mutatják.

És e ténynél minden honfi keblet bú és fájdalom tölt el, nem csak a privilegiumok, hanem az azokat megelőző szerb kiköltözés fölött is. A végzet a szerb nemzetet kétszeresen próbára tevő, hogy lássa, mily erővel képes küzdeni saját nemzeti életéért: a Rigó mezőn harczi hangon és vérpatakokban szólt hozzánk előbb az Isten, — később pedig a privilegiumok sirén hangján. Itt van a két momentum, mely a nemzetet gyökerestül megsemmisíthette vala. És ha kérdenők: a két rossz közül melyik volt rosszabb? könnyen felelhetünk, meggondolván, miként az első az államot, az utóbbi pedig a nemzetet érte, és ha néhez a birodalmat feltámasztani: nemzetet teremteni lehetetlen. Midőn a nemzet birodalmát elveszti csak alakjától fosztatik meg; de midőn nemzeti-ségét veszti el, *élete oltatik ki*. Ha a szerbek legáltalább patriarchájukkal maradtak volna együtt

tűzhelyeiken, ki tudja, nem született volna-e rég az 1815 év, és azzal hová juthattunk volna?

Mondottuk, mikép a szerbeknél a vallás és nemzetiség mindég karöltve járt, s mondhatnánk — kettős egységet képezett.

A mikor tehát az első többé kevésbé — nyilván és erőszakkal folytonos támadásnak volt kitéve, ugyanakkor a másik sem maradhatott sér-tetlentül; de nem is akarták békében hagyni, mert világosan mondhatjuk, miként határozott, szünetnélküli és fő törekvés volt, hogy a szerb nemzetiségi individualitás elforgácsoltassék, és a mennyire lehetséges letiportassék. Ha találkoznék valaki, ki ezt valótlannak vélné, azt felkérjük feleljen e kérdésekre:

1.) miért vétetett el a szerbektől hallatlan erőszakkal Brankovich despota; és miért nem adatott nekik Vojvoda?

2.) miért tiportatott el oly rögtönözve az 1691 évi ezen ígéret: „valamennyien, nem csak a lelki, hanem — polgári cselekedeteikben is patriarchájoktól függnek, ¹⁾ úgy hogy III. Arsen patriarchával a „patriarcha“ név is eltemettetett?

3.) miért szüntették meg az 1757. évben Eszéken fölállított udvari szerb deputatiot, mely a nemzeti önállóság némi árnyékát még mutatta?

¹⁾ Narodna srbska skupština I. i 3 Maja 1848. u Karlovcima. 3 l.

4.) Miért alakították át a nemzeti gyűléseket, — a melyekben a nemzet, ha gyengén is még is nemzetnek nézetett — 75 tagu fegyelmezett gyülekezetté, mely tagok között 25 tag mint katonára, mit sem mer tenni, s csupán engedelmessékedik. ¹⁾

5.) miért tartotta fön II. Leopold király az 1790 20. t. cikkben, — melyet a magyar országgyűlés előterjesztését megváltoztatva kiadott — magának a jogot egyenesen tetszéseinkint: hogy a szerb klérus-, egyház-, vallás-, intézeti-, iskolai- és nevelési- ²⁾ ügyeket ő maga kezelje Bécsből; tehát mint osztrák császár és nem mint magyar király, a szerbek pedig Magyarországon maradának; a magyar országgyűlésnek igaza volt, midőn azt mondá: mi (országgyűlés) úgy tekintjük őket (szerbeket) mint Magyarország fiait, mivel velünk együtt egy országban születtek ³⁾ és mert a szerbeknek adott polgári jogok mellett nem állhat fön az önkény, melylyel az egyház, intézetek, nevelés és klérus jogai intéztetnek. ⁴⁾

6.) miért nem engedélyeztek 50 év óta nemzeti gyűlést; és annak, mely Sztratimirovics metropolita holta után és később összehivatott, a me-

¹⁾ Lásd a szerb nemzeti gyűlést 1779 évben 7 lap.

²⁾ Szalay 85 l.

³⁾ Szalay 87 l.

⁴⁾ Szalay 91 l.

tropolita választáson kívül egyebet tenni miért nem engedtek?

7.) miért fizette a birodalom a romai és unitus klerust dúsan, a szerb vallásukét pedig miért hagyta szegénységben és nyomorban? élelme csak az lévén mit a néptől kikoldulhat. —

8.) miért valának az iskolák oly hálókkaal befonyva, mikép a szerb ha vallását meg nem változtatta, abba nem járhatott, vagy azt igen hamar el kellett hagynia?

9.) miért nem engedélyeztetett a szerbeknek régi lakhelyökről áthozott nyomdájuk; azután pedig egyházi- és iskolai-könyveket Oroszországból hozni miért tiltatott meg? És a midőn végre megengedték a sajtó felállítását, miért veték azt az udvari rendőri felügyelet alá?

10.) miért nem engedték meg a szerbeknek az egyház építést; és a hol engedélyezték, miért keresték: hogy honnan van pénzük. ¹⁾ Az unitusoknak pedig saját költségükön nagyszerű templomokat miért építének?

11.) az 1691 évi ígéretnek daczára 1770-ben az új naptár miért oktroisálatott; és a főbb szentek miért szüntettek meg?

12.) miért bántották a századok szentesítette vallásos szokásokat, melyek szerént az egyházi

---

1) Szerb nemzeti gyűlés 33 lap.

kolostori, községi és házi ünnepek megületének, és hogy a házakban képek tartattak?

13.) miért rendelték azt, hogy ingatlan, jelesül földes-urivagyont csak a római vallásu birhatott? ¹⁾

14.) miért zárattak be a szerbek — mint valami páriák — elől nem csak a felsőbb szabad tanulmányi, hanem a kereskedelmi és iparos iskolák is? ²⁾

15.) miért üldözték a nemzeti és egyházi körből történelmileg szentesített nemzeti szentséget a *szerb* nevet, és a szerbeket „unitus görögöknek“ „illireknek“ „ráczoknak“, egyházukat pedig „görög nem egyesültnek“ miért nevezék, midőn e neveknek mi alapjuk sincs, — tehát csupán tetszés szerintiek? —

Még több egyebet is előhozhatnánk de csak eme 15 kérdésre szoritkozandunk, s vajjon miként lehessen ezekre felelni?

¹⁾ Mivel az ember a megkülönböztetés és uraskodásról nem mond le szivesen, ez okból — mint már megemliténk — számos jelentékeny szerb nemes családok — mint a Pejacevitsek, Jankovitsok, Miháljovitsok, Markovitsok, Budanovitsok, s több mások is — az egyháztól elszakadtak. De tiszteletbeli czimekkel is a latinismushoz vonák a nemességet, mint például a Nákó nemzetség egyik ágát (lásd a szerb nemzeti gyűl. 46 l.)

²⁾ Szerb nemzeti gyűlés 46 l.

Felelni könnyű oly igen könnyű! hisz önkényt kitünik, hogy a szerb nemzetből oly nemzetet szándékoztak alakítani *a mely csak volt a világon*; és erre a legroszabb eszközök is jók; mire való is volna jobb és nemesebb eszköz midőn a szándék sem nemes?

De okosak is valának, és nem akartak mindenütt egy szín alatt eljárni. A szerbeket gyászba és szomorúságba öltő keserű és vészes szavakat, hol a magistratusok, hol az iskolai hatóságok, hol pedig a magyar kormány által mondák el, s így az irigységet másokra akarták háritani, a gyümölcsöt pedig maguk szedék.

Ha a magyar király nem lett volna egyéb mint Magyarország királya, bizonyára soha sem bánt volna így a nemzettel, melynek a birodalom iránt annyi fontos szolgálatai vannak, mert be kellett volna látnia miként evvel a birodalom csakis veszít. — De e tekintet a bécsi udvarnál pehely könnyűségű volt; mert hányszor használták fel ép azt, a mit Budán a király föl nem használt volna? Talán Magyarország királyának eszébe jutott volna birodalmát és nemzetét külérdeknek áldozni fel?

És mégis igen gyakran így volt a sz. István koronáját viselőik alatt, Ferdinand idejétől kezdve folytonosan. Már egyedül az, hogy a szerbeken elkövetett erőszakoskodások irigységből a magyarok-

ra hárittattak, ezeknek isszonyu sokat ártott. És valóban azon politika, mely bizonyos czélok végett a nemzetekkel így játszattott, el is érte a nagy — ámbár nem oly sikert, melyet irigyelni lehetne, mert a szerbek három ízben határozták el Magyarország sorsát: egyszer Zápolya harczaiban I. Ferdinand alatt, másodszer a Bocskai-visszályban I-ső Leopold és I. József alatt, és harmadszer a Kossuth forradalomban V. Ferdinand és I. Ferencz József alatt. A szerbek fölhivattak ezt tenni azon igaztalanságok és méltatlanságok fejében, melyeket a magyaroktól eltérniök kellett volna, fölhivattak azon hűség nevében, — melyet Magyarország királyai nem mint ilyenek, hanem mint osztrák uralkodók tőlök elfogadtak. ¹⁾

S mindebben a legszomorubb az, hogy a szerbeket, kik az uralkodó-ház iránti kötelességüket hiven és őszintén teljesíték és azért szörnyű vért ontának, ²⁾ arra használtattak fel, hogy mások jól-

¹⁾ Gróf Kolovrat 1748. aug. 27. hivatalosan írta: „a szerb nemzet patrimonium domus austriacae, és nem regni Hungariae. Szalai. 47 l.

²⁾ A királyok és császárok több ízben elismerték a szerbek érdemeit I. József azt mondja: „Illibata integerrima fidelitate“ . . . „merita praestantissima de augusto domo nostra,“ VI. Károly „cum immortalis laude nec sanguini nec substantia pepercit.“ Mária Therezia „contra hostes quosumque fortiter et trene militaverat faliterque fidelium subditorum et vassalorum obligationem

létét és saját nemzeti boldogságukat feldulják, hogy ezek romjain egy harmadik uralkodni vágyó tervei felvirágozva diadalt üljenek.

E módon kissé átpillantván a történelmet, láttuk, miként törekedtek a szerb privilegiumok adományozásával arra, hogy a szerbek mint polgárok tényleg eltörültsessenek; láttuk, hogy e végből voltak is át hiva, és hogy az ígéret beváltására nem is gondoltak soha.

A szerbek fájdalommal tapasztalák, miként az udvar egész politikája oda volt irányozva, hogy ők a jog emléktől is megfosztassanak, és mindinkább anyaggá, eszközzé váljanak, mi végre

---

rite adimpleverat.“ Ferencz József „Unsere tapfere und treue serbische Nation hat sich zu allen Zeiten durch Anhänglichkeit an unser kaiserliches Haus und durch heldenmüthige Gegenwähr gegen alle Feinde unseres Thrones und unseres Reiches rühmlichst hervorgethan.“

- 1) Nehéz szót mondunk, de nem mernők azt kimondani ha szerencsétlenségre legjobb kútból nem volna bizonyítékunk. Bartenstein a 144 lapon mondja ki a rettenetes valóságot: „weniger Bedenken trägt man deren Hundert lieber, als einen Deutschen, Ungarn oder Wallonen der Feindesgefahr auszusetzen“. Mi végett náluk (szerbeknél) „an streitbarer Mansschaft so abgenommen, das nach vielen Jahren sie sich wieder ergänzen können.“ A mit Bartenstein a „sok“ alatt ért az valóban „igen sok“ mert tudnunk kell, hogy azt egy miniszter és diplomata mondotta. Az ember nem hinné, hogy ilyes-

Bécsben gondoskodtak belülről az absolutisticus kormányt behozni; kívülről pedig nagyhatalmi állásukban a helyzetet megerősíteni. Odáig jutottak, hogy nem átallották mondogatni, miként a szerbeket csak azért, mert Ausztriának hasznára vannak, túrni kell. (*

Ezen jogos elkeseredettségben és szomorú zavarban találta a szerbeket az 1848. év. valamint a többi osztrák birodalmi nemzeteket is. A nyomás, mely alatt nyögének, a bécsi eseményekkel megkönnyebbült — testvéreink ruganyos lelke azonnal magasra fejlődött és a Szávántúl ezer torok zengette az igéket: szerb nemzetségi „regeneratio restauratio.“ —

De ugyanakkor a bécsi udvar elvonultságában elég ügyes volt a magyarországi nemzeti ségeket megszaggatni, és így magát más vállain a boldogság szigetére átvitetni.

Természetes, hogy ez Ferdinánd német ministereinek nem sikerül, ha maguk a nemzetek is a nagy és súlyos hibákat el nem követik.

---

mit gondolhatni, is ha nem hallanók hogy azt ország-lár mondja. Mondja most valaki, hogy mi pessimista mód-ra itélünk!!

*) Bartenstein a 144 lapon e haszonhoz számítja, hogy: wegen öfterer und strengerer Fasten sehr sparsam leben mithin mehr als andere contribuiren können. . . . A szerbek tehát jól kamatozó tárgy!!

És így most azon periodushoz jutottunk, melyről csak a legnagyobb önkiengesztelődéssel beszélhetünk. — Nagyon fáj nekünk! s még egészen be nem hegedt sebeinkből foly a vér, midőn azon végzetes tévedésre gondolunk, melybe a Lajtán inneni nagy országlárok kerülének. Ugy tetszik, mintha a Mindenható a végből vakítá el a pozsonyi országgyűlést, hogy a magyarok mint a szerbek is keserű tapasztalásból okuljanak és megtanulják: mily szükséges együtt tartaniok, és hogy e szükségét szemök elől többé soha ne téveszszék, sziveikből és politikai valójokból soha ki ne bocsássák.

De bár ezen idő emléke szomorúsággal tölt el: a bíráló ész hidegvérűségével fogunk arra vissza pillantani mint ezt tennünk a jelen helyzet parancsolja.

Magyarországnak nem lehetett nagyobb rosszat tenni, s rajta érzékenyebb sebeket ejteni annál, hogy V. Ferdinand alatt nyílván és alattomban azon dolgoztak miként általa a nemzetiségek mint egy rablánczczal lenyűgöztessenek. Bécsből ugyan e kéz részére dolgoztak, s úgy látszott mintha a magyarok elősegítették volna, de ez megbuktatásukra volt szánva és pedig ugyanazon okból, melyből II. József egész uralkodása alatt magát Magyarországnak meg nem koronáztatta, és országgyűlést nem tartott, csak hogy a büszke ma-

gyar öntudat megsemmisítették, és módot találjanak a magyar alkotmányos jogok eltörlésére ... Nagy szerencsétlenség volt ez a magyarokra és szerbekre; egyedül a Bécsben lévők ülhettek diadalt¹⁾ hogy a magyarok annyira túlságoskodtak, mikép a jegyzőkönyveket magukban a templo-
mokban magyarul vezetetni rendelék.²⁾

A szerb részen már akkor több józan politikus belátta a dolog mibenlétét, és semmi áron sem akartak a reményről lemondani, mikép utóvégre a magyarok is belátandják azt. De a midőn a marcziusi napok, s vélők a nemzetiségeknek egymáshoz közeledésök bekövetkezett.³⁾ a dolog ismét megghiúsult, és a magyarok nyelvük s így nemzetiségük suprematiója mellett maradának; ekkor a leghazafiasabb szerbek is elcsüggedtek, és a katasztrófa elkerülhetlenné lett.

Átszemlélve az események folyamát, melyek a magyarhon déli részében történt vérontást meg-

1) Gróf Haller horvátországi bán az udvar parancsolatját teljesíté, midőn Zágrábban az oppositionalis pártot kartácsal üdvözölte, melylyel akkor a magyaroknak a legroszabb szolgálatot tette. (lásd: Die serbische Bewegung in Südungarn 22. l.)

²⁾ az 1840 6. t. cz. 7 § szerént.

³⁾ Bécsi hírek magnetikus befolyása alatt ölelkeztek és csókolkoztak a magyarok és horvátok, de az öröm nem soká tartott, és a csókok halálos sebek előzményei voltak. (lásd Die serbische Bewegung in Südungarn 30. lap.)

előzték, nem lehet azokért a szerbeket felelősekké tennünk.

Az 1848 évi május hó 1. és 3-iki karloviczi gyűlés nem nyilatkozott a magyar kormány ellen; mi több a szerb nemzet e gyűlésen őt az udvarhoz fűző minden kötelék alól bontakozott. ¹⁾

Hogy pedig a szerbek valóban akartak a magyarokkal szövethetkezni, legvilágosabban látszik azon 17. pontból, melyeket 12,000 újvidéki szerb aláírt, s melyek között legnevezetesebb ezen pont: Valamint a szerbek a magyar nemzetiség diplomatikai tekintetbeni túlsúlyát elismerik: úgy elvárják, hogy nemzetiségük saját belügyeikre vonatkozólag elismertessék. Elszakadás, seperatismusról szó sem volt; egyedül az egyenjogúság keresett és semmi egyéb. —

A sz. István koronája alatti összes országok és nemzetekre nézve nagy szerencsétlenség volt, hogy oly ember mint Kossúth — a ki több genialitással bírt, mint a dolgok helyes ismeretével — mindenható miniszter volt; hogy képes lön a szerb

*) Az adott szóval egyuttal minden kötelék felbomlott, melyekkel az udvarhoz valánk fűzve; az udvarral, átköltözésünk alkalmával kötött egyezmények megszűntek egyezmény és szerződések lenni; mert azokat a másik szerződő fél sem töltötte be. A szerb nemzet az udvar irányában azon helyzetbe jutott vissza, a melyben akkor volt, midőn az ide átköltözésre felhivatott (szerb nemzeti gyűlés 16. lap)

küldöttségnek vakmerően ezt felelni: A nemzetiségek becsültetni fognak. De mindenki belátandja, hogy a magyar nyelvnek összefűző kapocsnak kell lennie. . . . A magyar nemzet érdeke kívánja, hogy a birodalomban mellette semmi más ne létezzen. Ha pedig az elismertetés Pozsonyon kívül más helyen kerestetnék, akkor a kard határozand. ¹⁾

Ily felelet az akkori első minisztertől, ólomként nehezült a szerbek szívére, és a magyarországi nemzetiségek egén sötét felhők emelkedének fel, melyek e szép ország rónáit elboríták. A szerbek, kik nemzetiségük elismertetését és érvényesítését kívívni elhatározták. ²⁾ — Kossúthtól a magyarok nevében nyert felelet miatt kellemtelen helyzetbe estek; a magyar kormány mellőzésével az osztrák császárhoz, a ki Magyarország királya is volt, fordulának.

1) Die serbische Bewegung in Südungarn 57—59 lapon.

2) Hogy a szerbeknek nemzetiségük megvédésén kívül egyéb eszükben sem volt, ezt a karloviczi fő választmány május 10-iki kiáltványának szavai is bizonyítják. A szerb nemzet — áll ezen kiáltványban — vérért és kincsét adja zálogul nemzetisége megőrzésére és megerősítésére. Polgártársak! a szerbek nem akarnak idegen nemzetiségekkel táplálkozni; szabadság, egyenlőség, testvériség valamennyi nemzeteknek, és nemzetiségeknek, valamennyi nyelvnek, — ez a mi jelszavunk! (Die serbische Bewegung in Südungarn 88 89 lap.

Igaz, világos volt, hogy az udvar sem adá jelét, hogy a nemzetiségi jogokat tiszteletben tartandja, és tőle tartós alapu elismerést senki sem nyerhetett volna. ¹⁾ De ők többet bíztak magukban mint az udvari politikában, többet az eseményekben és V. Ferdinand szorult helyzetében.

És valóban Insbruckból az udvar nyiltan kárhóztatta a horvát és szerb mozgalmakat, de kéz alatt, a horvátországi bán titkos magánjegyeket kapott, a melyben határozottan ki volt mondva: hogy az udvar a horvát eljárást helyesli, és egyuttal megemlíték a szerbek helyzetét is, kiknek akkor szólni valamit nem találták czélszerűnek; ez annál inkább felbátorítá a szerbeket, mivel ugyanez időben jött ki Kossúth azon rettenetes kiáltványa a pesti országgyűléshez, melyben ez áll: „A szerbek és rácok nemzetnek nevezik magukat, ez összetódult semmirevaló csapat. Itt egyezkedésről nem lehet szó, semmirevalóknak akasztófa kell!“ ²⁾

1) A péterváradi várparancsnok, ki mindamellet, hogy a magyar kormány alá helyeztetett, közvetlen titkos rendeleteket szokott a császártól kapni; és e szorént tudta is mik terveztetnek a szerbek irányában, — határozottan mondá a szerb küldöttségnek: „Sem Magyarország, sem az osztrák birodalom térképén nem találok szerb nemzetet, és azért azt nem is oltalmazhatom.“
Die serbische Bewegung in Südungarn. 114.

2) Die serbische Bewegung in Südungarn 114 lap.

De Ausztria nem sokára teljesen a szerbek részére nyilatkozott, megbizván akkori belgrádi consulát Majerhoffer alezredest, hogy Karloviczon az udvar érdekeit képviselje, s utasítá őt, hogy a szerbeknek ígéretet tegyen, miszerint vállalatukban gyorsan és hatályosan támogattatni fognak. ¹⁾

És csak akkor, — midőn az osztrák politika iránya világosan nyilatkozott — látták be a magyarok, mennyire káros, és mily kábaság volt Bécsnek hitelt adva az országbeli szlávokat maguk ellen zúdíítani. De akkor már későn volt. Egy részről a szerbek és horvátok, ámbár a magas politika ravaszságát be kezdek látni, ²⁾ már azon ke-

1) Az osztrák kormány kétszínűsége oly messzire ment, hogy a birodalmi gyűlésen Majerhoffert mellőzték, noha ő mindent határozottan úgy teljesített, mint parancsolva volt. A július 10 insbrucki manifestumot az jellemzi legszebben, hogy a bánt kárhoztalta, a bánnak pedig ugyanakkor az udvar tervei szerént kelle cselekedni, (Lásd; Die serbische Bewegung in Súdungarn 142 lap.)

2) A szerbek tudták: hogy az udvari rendelet így hangzott: a szerb mozgalom azon határok közt tartandó fön, melyek közt a kitüzött cél elérésében szolgálatot tehet Mintha újra idegen célok fegyvercül akarnák öket felhasználni, és a szerb részről hallatszottak hangok: „most a magyar suprematia helyett osztrák suprematiát nyerendünk, tudtuk mi hogy Ausztria és „szabad“ két össze nem férő dolog. Ausztriában soha sem volt szabadság és nem is leend soha, ezek egymásnak örö-

rékvágásba jutottak, mely a szükség vaslánczával voná őket Ausztriához, és a szükség visszavonulni nem engedte; más részről pedig a magyarok azon szabadsággal, melyet tulságosan felzaklatott elemeknek engedtek, a szláv polgártársaikhozi közeledést elválták; az eseményeknek tehát, mind az egyik, mind a másik rész szerencsétlenségére saját medrökben kellett lefolyniok.

Mitse fürkészsztünk tovább, hisz mindannyian tudjuk: hogy Ausztria hagyományos rendszeréhez mai napig következetes maradt; a császárságot elnyelni törekvő lángot idegen kezekkel oltá, miatlatt ígéretekben legkevésbbé sem fősvénykedett; midőn pedig diadalmaskodott, csak magának használt; császársága birodalmait megoszthatlan egységűeknek nyilatkoztatta ki; a nemzetek jogaiból tabula rázát csinált, és mindenütt — valamint azon országokban, hol a császári ház ellen küzdöttek — úgy azokban is, hol vért, vagyont érte áldozának, egyenlőkép hozta be az ostromállapotot és hadi törvényszékeket. S Ausztria? a nemzetek egymás-közi surlódásai közt ámitgatásai által — mint már több ízben is — mentve lön.

Ez után bekövetkezének Magyarország valamennyi nemzeteire a nehéz idők, a fokozatos hanyatlás, és nyilvános elnyomatás, a fájdalom és

---

kös ellenségei.“ (lásd: Die serbische Bewegung in Süd-ungarn 261—262. lap.)

könnyek évei . . . . . Az öröm rövid, a fájdalmat pedig tartós és keserű volt. . . . .

Hol van vojvodánk?“ — kérdeék a szerbek — Hol van patriarchánk, szerb hatóságunk, hol van az elismerés, hogy mi valami több vagyunk mint csupán az uralkodó ház szolgálói?“ A Suplyikáczezal, — ki csak a vojvoda árnyéka vala — ismét megszűnt e tisztos méltóság, — a szerb patriarchaság a „görög keleti“ szóba van temetve, a határörök ismét emberi és polgári jog nélkül hagyatvák! . . . . . Ezen panasz-hangok hallatszottak minden oldalról, s ki mondhatja, hogy jogtalanul?

Igy a szerencsétlen 48-iki év is jó iskola volt, hogy a Lajthán inneni valamennyi nemzetek szemei mindenkorra kinyiljanak, hogy a zöldelő tért, melyen Magyarország mindannyi gyermekeinek nemzeti jövője virul, megjelölje. Most tudjuk, mikép az egyetértés és egység az egyetlen, a kizárólagos eszköz, mely által a szent István koronája alatti nemzetiségek az ily szerencsétlenségtől magukat megóvhatják.

Minden hazafinak legszentebb kötelessége, ezen egyetértést és egységet a Szávántúli nemzeti egység tagjai között táplálni; mi pedig részünkről azon feltételeket akarjuk kimutatni, melyek alatt az, természetesen, főleg a nemzeti egyen-

jogusági elvhez ragaszkodva, a szerbek részéről elérhetőnek látszik.

A szerbekre nézve a borús episodok és sötét napok — a mint a Száván túli szerbek áttekinített történelméből meggyőződünk, — azon időből erednek, a midőn egy részről a politikai bölcsesség — helyesebben mondhatnók ravaszság — a szerencsétlen privilegiumokat feltalálta; más részről pedig, midőn a szerb és a magyar nemzet is elámult, és meg nem ismerve az igazi áldásthozó elemeket, — melyek, egyetértés és egyességnek neveztetnek, — üres és ködös politikai látszatok után sovárogtak, s ezek miatt a valódiságot mellőzte, mert ép az ellenkező nézpontra jutott. A mint tehát felismertük a mérget veszélyes következményeivel, úgy most mi sürgősb sincs, mint teljes erőnkől azon lennünk, hogy azt gyökerestől kitépven teljesen megsemmisítsük. Valameddig a mérges mag háborítatlanul marad bizonyos körülményekben, mindaddig mérges gyümölcsöt kell hoznia.

A mit mindenek előtt követelnünk kell, az hogy a privilegiumok tere eltörültessek, és a szerbek jövődjére azt egészen hagyják el.

A mi testvéreinknek oda át kell, és szük-séges, hogy *jogos szempontot* nyerjenek.

Az ily egész nemzetet érdeklő rendszer-változtatás a legnehezebb dolgok egyike, és a szer-

beknek sok akadályt tenne, ha szerencsére e rendszer változtatása nem a dolgok régi és azon rendéhez való visszatérés volna, a melyben már egyszer léteztünk. Nem kell új elvet keresnünk, új életmód után vizsgálódnunk, sem pedig új nézpontot kigondolnunk; mindezekre szükségünk nincsen, mert hisz a magyarországi szerbeknek a privilegiumokat megelőző multjában ki van jelölve minden.

Igen, a dolog veleje csupán abban van, hogy a szerbek lehetőleg mielőbb e térre lépjenek, és abba tökéletesen behelyezkedjenek. Itt csak a dolog módjáról és nem a dologról magáról lehet szó.

Kérdezzük meg: mily tért foglaltak el a szerbek sz. István birodalmában a privilegiumok kiadása előtt? Feleletet — részben az erre vonatkozólag már elmondottakban, részben a most mondandókban fogunk nyerni.

Magyarországban a szerbek — nemzetiségüktől eltekintve, úsidőtől fogva jogi, valamint a birodalom viszonyait illető kiváltságokra, s az innen eredő jogok és kötelezettségekre nézve mindenben sem különböző teljes jogu polgárok voltak. Tudjuk, miként szendrői Brankovich György mint a birodalom zászlósa az ország nagyjai közt a Nádor után következett, és joga volt saját pecsétje alatt, minden további felsőbb megerősítés nélkül teljhatalmazottakat, vagy is ügyvédeket ren-

delni, mely az időben a legnagyobb országos méltóság és hatalom jele volt; 1446 évben Magyarhon kormányzójául jelettetett ki, s csak is sajátlagos viszonyok okozták, hogy Hunyady János választatott meg; ¹⁾ mi több ugyan ezen despota szendrői Brankovits György, a kit Ulászló király „atyának“ neveze. ²⁾ Ezzel kellőleg van jellemezve az ő és a szerb nemzet helyzete a magyar korona irányában, és legszebb kilátásai voltak hogy a magyar trónra is fellépend. ³⁾ Ezt azonban egyedül az említett dicső Hunyadi János buzgalma, ki a királyságot inkább magának, mint másnak kívánta hiúsítá meg. ⁴⁾ Továbbá tudjuk hogy a szerbek a királtságban nem egyszer legfőbb méltóságokat, sőt nádori méltóságot is viselének ⁵⁾

¹⁾ Crte zivota naroda srbskog 7 lap.

²⁾ A midőn 1444-ben Brankovits György Ulászló királynak írt: halasztaná a törökkeli háborút más időre, ily szavakkal fejezé be levelét: Én atyád óhajtók lenni úgy a mint ez előtt is mindig az voltam. (lásd Konstantínovits Mihály török történelem 1490-ben. XXIV fejezet 76 lap.)

³⁾ A velencei doge válaszulván 1439 évben Brankovits György küldötteinek, általunk a despota nevében előterjesztett bizonyos négy pontra, a többi közt ezt mondta: „Nos advisat de pratica quamtenet habendi regnum Hungariae.“ (Acta archivi Veneti etc. fasciculus II. CCCCVI 317 lap.)

⁴⁾ Konstantínovits M. Török történelem stb. XXIV fejezet 77 l.

⁵⁾ (Lásd e czikk elején.)

s tudjuk végül, hogy a jogos együttség, melyben nemzetünk századokon át a magyarokkal élt, oly nagy volt, hogy Albert király s még inkább utódai, midőn a családokat nemességre emelék, nem ismerék a magyar és szerb közötti különbséget, és azokat mindenkor mind a két nemzetiségből egyenlően vevék fel. ¹⁾ A nemzeti királyok magas politikája szerint, Magyarországon mind a két nemzet egyiránt a törvények uralma alatt élt. Senki sem volt csak tűrött, hanem mindenki törvényesnek tekintetvén kegyelem vagy kényttől nem függött.

Ezen szerencsés, felvilágosodott és saját tökélyük tudatával bíró embereket megillető állapothoz oda át levő testvéreink kénytelenek, és akarnak is visszatérni; — ők a szégyenítő kegyelem kenyerét az embert nemesítő joggal akarják felcserélni, azok akarnak lenni, a mik valaha voltak.

A teendők általános körvonala, hogy a privilegiumok eltörültetvén hozassék be az állampolgári egyenjogúság.

Ezen egyenjoguságnak azonban a szerb nemzetnek nemcsak egyeseit, hanem az egész nemzeti individualitást, a mennyiben hazája Magyarországon van, magában kell foglalni, egyenesen

1) (Lásd Szalay. 77 lap.)

következik, hogy a midőn az egyesek egyenjogúak, akkor az egésznek is egyenjogúnak kell lennie; mert a nemzet individumokból áll: mégis a gyakorlatban semmi sem oly különböző mint épen e jog. Én mint ilyen kifejlődhetem, szellemileg kiművelhetem magam, és akkor valamenynyire jogokat élvezhetem is; ezek közül az, a mi nemzeti van bennem, elveszhet, mert a nemzeti elemet nem vagyok képes kifejteni; mindannyi specíficus nemzeti tulajdonságok elhanyagoltatnak, mi több elfajzanak, és megrövidítettnek, és így az egyesek előmehetnek, a nemzet pedig specíficus valójában lassankint eltűnedez, és utóvégre egészen meg is szűnik. A nemzeti egyenjoguságnak tehát meg kell és pedig minden egyéb előtt állapíttatnia. — az egyes individumok csak is ennek kebelében élvezhetik s csak is ennek kebelében akarják jogaikat teljes szabadságban élvezni.

A mondottakkal kapcsolatban imezen kettős kérdésre kell felelnünk:

1.) Mi módon jut a szerb nemzetiség teljes jog és szabadság élvezhetéséhez, mi is individualitását megőrzendi? És

2.) mi módon hozassék ez összhangzásba az egyenjogusággal? Azt akarjuk, hogy az egyenjogúság „a jogon“ alapuljon; azért is abból, mit a szerbek nevében követelni akarunk, a tertü-

letet kifogjuk hagyni. Nem tudjuk mily magasabb elveknek lehetne áldozatul vetni a jogokat, mert az országok, melyek jog szerint az eloszthatlan magyar birodalom koronája alá tartoznak, ettől csak akkor választhatók el, a midőn a jog letiportatnék; késdöfés lenne ez a közös haza szívébe. Ez hazaellenes gyilkosság lenne. A magyarországi szerbek maguknak jogot és törvényt követelve épen nem akarhatják, miként a jog és törvény bárki végett, és bármi tekintetből megsértessék. A ki a jogot és törvényt nem tiszteli, az maga is erőszak és önkénynek teend ki magát.

De a szerbek odaát nemcsak jogilag nem követelhetnek maguk részére területet, hanem ilyesmi érdekükkel egészen ellenkezik is.

Mi megvagyunk győződve; és a mint hiszszük egészen alaposan, hogy a magyar birodalmat képező nemzetiségek közt autonomikus szabad kifejlődésre nézve egy nemzet sem bir biztosítékkal, ha magára van hagyatva, — csakis mindannyiok szilárd és állandó egységében fekszik nemzeti jövőjük záloga. Ha itt valaki az egység kedvéért az összetől el akarna válni: bizonytalan, vészteljes helyzetbe jutna, mely elestével végződnék, Mind azon tengely, mely egyszersmind nem a Lajthán inneni többi nemzeteké is, az *nem természetes*, az mesterkélty, és ily esetben nem lehetend

mindég tudni, melyik oldalra dől, s vajjon más ellenséges elemek nem vonják-e magukhoz? Ha továbbá a történelem által itt ott a nemzetek részére föntartott tapasztalást is figyelembe vesszük, legkevesebb kétségünk sem marad, hogy a szerbek, ha ön és magyarországi hazájuk szerencsáját kockára tenni nem akarják, nem mernek és nem akarnak másféle kecségtetésekkel eltántorítani, legyenek azok bár területbeliek is.

Alkalmas módot kell tehát keresni, mely a szerbeknek nemzeti kifejlődésük és köztársadalmi életük alapját elkülönített territorium nélkül is képes biztosítani.

Szerencsére ezt a magyar ősz alkotmányban teljes mértékben feltaláljuk, mi által ennek a többiek fölötti előnye ismét kitűnik. A szerbeknek csak egy két megyét kellene adni nemzeti igazgatással, hogy kielégitessenek arra nézve, mi az ő nemzeti individualitásukat a többiekével egyenlővé emelje.

Néhány pontban elfogjuk mondani: mit kívánunk a szerbek részére? természetesen szoros összhangzásban az ország törvényeivel; és egyuttal érintendjük az e tekintetben fölmerülhető ellenvetéseket vagy czáfolatokat.

Az, a mit akarunk, hogy a szerbek nyerjenek, ebből áll:

1.) Azon megyékben, hol a szerbek kizárólagos vagy általános többséget képeznek, a nemzeti egyenjogúságot kimondandó törvény szerint a hatóság szerb legyen, a mely e határokon az országos köztörvény szerint igazgatna és ügyeit szerb nyelven intézné el.

E megyék közé vesszük:

a) Szerém megyét. A mely megyében a lakosság kizárólag szerb. Még 640. évben, midőn a szerbek e vidékre jöttek a többi földek között, Szerémet is elfoglalták, mely is mindég a szerb nemzet és birodalom kiegészítő része volt. Lázár herczeg helytartó volt Szerémben, Brankovits György, valamint a többi szerb despota is, teljhatalmu helyhatósággal igazgattak e területen. Csak 1741. ki 118. t. cz. által adatott át a horvátországi bánnak; de ennek sem jogos sem történelmi alapja nem volt. ¹⁾ S így állván a dolog, magától értetik, miként Szerémnek jövendőre is szerb megyének kell lennie. A mi bármely részről ez ellen felhozatnék, az mind alap nélküli.

b.) Bács vármegye. Ezen megyében is kevés kivétellel csupa keleti és nyugati vallásu szerbek vannak. Hogy a hitvallás-különbség nem semmisíti meg a testvériség teljes érzetét, ezt a minden vallásu szerbek között erőre ver-

¹⁾ Lásd „Vidov Dan“ 1864. 18. számát.

gödni kezdő szeretet is mutatja. Rég elmult az idő, melyben a vallás a nemzeteket egymástól elkülöníté, a mely barátság helyett ellenségeskedést idézett elő. S önként következik mikép ily időnek bekelle következni; mert általában minél alacsonyabb fokon áll az emberi műveltség, annál túlhatóbb az érzület, és így annál zsarnokabb. Azon köteléket, melynek az emberi nemet egybefűznie kell, az emberiség és a felvilágosodás fogják előteremteni; mindamellett mily eszménykép után vágy, ez vagy amaz ember, ez az ő belvilágának tárgya, melybe senkinek hivatalanul beavatkozni nem szabad. Hited tesz boldoggá. Ez való, ámde nem egyetlen a boldogító hit; maga módja szerint bármelyik boldogithatja az embert. Jelesül a különböző egyházaknak nem kell az egy nemzet fiait egymástól elválasztani, és azokat egymás ellenségévé tenni, meg nem engedti ezt a szellemi erővel haladó, megerősödött és nemesült nemzeti öntudat. A bunyevácok Bácskában, valamint is általjában a katolikus vallásu szerbek, szintugy jó testvéreink, mint a keleti vallásuak; mi ugyanazon őszinteséggel szeretjük őket, és osztatlan büszkeséggel méltányoljuk bármelyik vallás nemes jellemeit. Mindkét rész papságának, és általjában a nemzet felvilágosodottjainak kötelessége oda hatni, hogy a szeretet minél erősebb legyen. A magasztos elvek és felvilágosodott né-

zetekről vezérelt hazafiságot minden másodrendű kérdésnek fölé kell helyeznünk. Igaz, nálunk nem volt ez mindég így, de reméljük, mikép ezentúl mindég így leend: mert a mi nemzetünk is az utóbbi időben sokat tanult, és a szellemi előhaladás terén szép előmenetelt tett. Mi részünkről nem tehetünk mást, mint hogy más vallásu testvéreinknek a legforróbban ajánljuk, hogy egyetértve egymást testvéreileg szeressék; mert minekünk szerbeknek a testvéri egyetértés- és szeretetben lehet csak szebb jövőnk, valamint ellenesetben csak veszély és szerencsétlenség várhat reánk. Testvéreileg kell szeretnünk a testvért, nem kérdezve mily vallásu vagy? Reméljük, hogy e kölcsönös szeretet szép ideje immár közeledik, és napról napra enyésznek e szőgyenitő hangok: hogy a vallás egymástól elválaszt, a mint valóban e hangok értelmöket már el is vesztették.

c) *Torontál vármegye*, mely ha töle egy kis részecske Temes megyéhez csatoltatnék, és emennek verseczi kerülete pedig Torontállal egyesítenék, igen csekély kivétellel szintén tiszta szerb lenne.

Ezen három vármegyéhez az illető határóri hatóságoknak kellene csatoltatniok, jelesen Szerém vármegyéhez a péterváradi őrvidéknek, Bács megyéhez a sajkás zászlóaljnak; Torontálhoz pedig a páncsovai őrvidéknek és a Fehértemplomi

szerb részének. Ez annál igazságosabb, mivel a határőröknek a törvényileg szervezett birodalmi élettel össze nem egyeztethető jelen állásukbani fönmaradása teljesen indokolhatlan. Azon akarat, mely a szerbeket idegen célok elérésére használta, tehetett a határőrvidékből olyast, a minőt benne mai nap szemlélünk, de a jogon alapuló birodalom ily kivételes állapotot nem ismerhet. Mert nem kell felejtenünk, hogy a hol a törvény és jog élvezetétől csak egyetlen polgár is ki van zárva, ott a törvényesség általában nagyon gyenge. Valamint a természet is mindent saját törvényei szerint intéz, és ha e törvények nem volnának, a természet egész rendje felbomlanék, mi által a világrendszer veszélyeztetnék: úgy a társadalom, mely az emberiségről és igazságról tiszta fogalmakkal bir, semminemű kivételeket nem tűrhet. Általában mindenki és minden vagy egyuton juthat a joghoz és törvényhez, vagy egyen sem.

Miért viselnék annyi ezeren a kivételes helyzet nehéz jármát, midőn a többiek polgár-jogokat élveznek? Ha Magyarország szabad emberek hazája akar lenni, ugy a szerencsétlen, annyira kipróbált és letiport határőröknek is kell a szabadság napsugarainál melegedniök. Ovakodjunk a szerencsétlenség magvát a jövődőségbe is átültetni!

2.) az előhozott három vármegyében, melyekben a szerbelem túlnyomó, vagy többségben van, mint említéink, a szerb nyelvnek kell hivatalosnak lenni. Mivel pedig a szerbek az egyenjogúságot nem csak elméletben tisztelni, hanem azt gyakorlatilag végrehajtani is ohajtják, ép azért korántsem követelnek olyat, mi ezzel ellenkeznék. E végből szivesen reáállnak, hogy e megyékben lakó más nyelvü polgártársaik a megyei hatóságokhoz saját nyelvükön járulhassanak. Magától értetik, mikép egy nemzetiségü tiszta községek helyhatósági közügyi hivatalos nyelvül az illető nemzet nyelvét fogják használni, a kevertekben pedig az előjog a többségé. Ez mind a magyarországi helyhatósági önkormányzat lényegének, mind pedig azon elvnek, melyen az egyes nyelvek jogviszonyai rendeztetnek, teljesen megfelel. Ily módon a nyelvi egyenjoguság tettegesítettnek, és a többség jogait őrizve a kisebbség, mi sérelem sem ejtetik. És akkor mindenik kisebbségnek joga leend nemzeti individualitása kifejtését követelni p. o. az egyházi, iskolai és nevelési s. t. b. ügyekben, hogy a többség is hozzájáruljon; a szerb megyékben tehát, hogy a szerbek másokról is gondoskodjanak, és azokat anyagilag is segedelmezzék. A kisebbség, ily módon a jogot illetőleg a többség megett hátra nem maradand hanem mind a két elem élvezendi a teljes kölcsö-

nösséget. Midőn a kisebbség a többség haladását minden tekintetben elősegíti, akkor ugyan ezt tenni a többségnek is kötelessége a kisebbség javá-
ra. Magától értetik, miként más megyékben is, hol más elemek vannak kisebbség és többségben, szinte ugy kell az egyenjoguságnak végrehajtania, és ekkor a jog és kötelesség között Magyarország egész területén sulyegyen leend. — A hol a szerbek kisebbségben vannak, p. o. Baranya-Temes-Aradmegyékben s a t. itt joguk van követelhetni a többségtől, hogy ettől moralis, materialis, és értelmi kifejlődés-és előmenetelükben támogatassanak, ép ugy mint a szerb megyékbeni kisebbségnek viszont emezektől. A mondottak alapján fel kell tennünk, mikép a birodalmi kormány magasabb állomásain oly egyének fognak alkalmaztatni, kik a szerb nyelvet értik, hogy a felterjesztett, s onnan leérkezett ügyek gyors elinté-
zése akadályt ne szenvedjen. A megyék egymásközi viszonyainak kiegyenlítését pedig törvény által kell elrendelni, hogy ily módon az 1847—48 évben megkezdett ügy befejeztessék.

3.) Magyarország jövője csak oly módon alapítható meg, ha a jog minden nemzetiségnek kellő mérvben megadatik. E szerént a szerbeknek is vissza kell adni a jogot, hogy vojvodát birhas-
sanak, a ki láthatólag képviselné a láthatlan nemzetiségi eszmét. E méltóság törvényszerű léte-

lét, Magyarhon legrégebbkori történelme igazolja. Ez bizonyítja, mikép a szerbek a Duna, Lajtha, Kárpátok és az Adriai tenger közötti térségen már, még a magyaroknak Árpád alatti bejövetele előtt — természetesen saját főnökeik alatt — laktak; 1) de az Árpád-ág uralkodása alatt is a szerbeknek a magyar királyok által határozottan elismert politikai főnökeik valóban; 2) ismerünk is Brankovich Istvántól Csernojevich Jánosig számosb szerb vojvoda nevet. Csak később az idegen dynastia több mint törvénytelen politikája semmisítette meg a szerbek imezen jogát egyoldalulag, tehát törvénytelenül, és így a jövődre való minden következmény nélkül. Ezen vojvoda az ország törvényei szerént baro regni, és mint ilyen, a hasonrendű magyar mágnások közé esik; és a királyságban a horvátországi bán után harmadiknak, vagy legalább a tárnok után negyediknek kell lennie; e mellett a főrendi táblán, mint a magyarországi szerbek képviselőjének, állandó ülésel kell birnia. A vojvodai méltóságot megilletné, hogy az egyszersmind egyik szerb megye főispánja legyen. Ilyesmi ellen nehéz volna alapos kifogást tenni. A nádor is nem főispánja-e Pest megyének. Midőn a főméltóságú

1) Lásd Engels Geschichte des Ungarischen Reiches I. 67. lap, és ez után Dobrovsky „Slavin“ 234 lap.

2) Lásd Raich szláv nemzetek történelmét.

személyek ily tiszteletteljes helyeken vannak, ezzel azok nagyobb nyomatékot nyernek, és a nemzetre nagyobb szerencsét és boldogságot hozhatnak.

Hogy ezt a szerbek részére követeljük, azért tesszük, mivel egy részről a törvényen alapul; más részről pedig mind a szerbeknek, mind a magyaroknak érdekében van. 1) Mert sohase feledjük, mikép a magyarok, és általában a magyar birodalom annál szilárdabban állanak, minél erősebb odaát lévő testvéreink politikai társadalmi helyzete; és ennek folytán ha minden körülmények kellőleg figyelembe vétetnek, legkevésbbé sem kételkedünk, hogy kivánságunk teljesedni fog.

- 1) A szerb vojvoda méltóságot csak azon politika szüntette meg, mely a magyar koronát minden alapjogok nélküli örökségként tekintli, és azzal így bánni ohajt. E politikának érdekében állott, hogy ne legyen barátság két oly viléz nemzet közt, minő a magyar és szerb nemzet; ha pedig valaha köztük barátság fejlődne ki, igen könnyű legyen a szerbeket politikai főnök hiányában, az egyházi előjáró mellett, azon részre vezelni, mely a magyarok ellen van. Azért Bartenstein (198 lapon) mondja: „Dem Hofe war damit (mit Aufhebung der Vojvoden) gedient, da man diesen (Metropolitan durch alleinige Sperrung der Temporalien) weit leichter als einen kriegsverständigen und eine zahlreiche streitbare Mannschaft commandirenden General leiten, lenken und in Zaume halten kann.“

4. A napjainkban mindenütt uralkodó alkotmányos egyenjoguság, mint egyéb magasabb elvek épen oly módon követelik, hogy a sz. István koronája alatti országok egyházai — mint az elismert vallások küljelei — egyenjogúak és egymás közt egyenlők legyenek. A „birodalmi egyház“ eszméje túlélte idejét, a midőn már egyszer elismertetett, hogy a vallási meggyőződés világi vizsgálat alá nem tartozik, tehát a birodalomtól teljes függetlenséget élvez; ezzel a birodalmi egyház fölött az ítélet is ki van mondva: szabad birodalomban szabad egyház eszméjének kell uralkodni, ez a kereszténység haladásának szükséges következménye. Vallási téren a birodalom nem gyakorolhat egyedáruságot a magasabb elvek megsértése nélkül, ennek valamennyi egyházait egyen mértékben kell védeni és segíteni. Szép példát mutat itt a mi fiatal, most keletkezett szerb birodalmunk. A birodalmi polgárok sokkal tulnyomóbb része orthodox egyházhoz tartozik, s a szerb birodalom mind a mellett a többi protestans és katolikus egyházak föntartására költ. 1) Szintén így kell lenni az előhaladó nagy és nemes Magyarországnak is. A szerb egyháznak a katolikus egyházzal min-

1) Hogy a katolikus egyház ezt még nem élvez, ennek ő maga és nem a birodalom az oka. Részünkről elég hogy a birodalmi törvény által az ő számára is biztossittatik segedelem.

deure nézve, mit a birodalomtól követelhet, egyenlősítettetni kell. Mi erre még egészen más érveket is fölhozhatnánk, például azt, hogy a magyarok a keresztyén vallás áldását a szerbeknek köszönhetik; mint tudjuk, azok e részben tanítóik voltak; ¹⁾ azért is mivel az orthodox egyház Magyarországon sokkal régibb, és mintegy 800 év előtt Magyarországon sok zárdája volt; a katolikusok pedig csak egygyel bírtak. ²⁾ De nekünk ezen érvek nem kellene, mivel oly elvre hivatkozunk, a mely öröktől fogva áll, és örökké igaz marad. Ezért:

a) A szerb patriarchai méltóság államjogilag ismertessék el, és a karloviczi érseknek adassék vissza mindenkorra; az országgyűlési felső táblánál a primás, mint a birodalombani legmagasabb egyházi főnök mellett ülése biztosítsassék.

b) Az orthodox vallásu püspökök a felső házban a katolikus püspökökkel együtt kinevezési rendszerént ülésel birjanak.

c) Ha az örökös főispáni méltóságok visszaállittatnak, és Magyarország primása ismét Esz-

¹⁾ Ez a többi közt onnan is kitűnik, hogy a magyarok a naptári hónapokat mai nap is a keleti egyházi szentek nevének nevezik,

²⁾ Sylvester pápa panaszkodott hogy Magyarországon csak egy latin kolostor vagyon (Licet unum sit in regno tuo Latinorum coenobium, quum tamen ibidem sint multa Graecorum.) Lásd Crte života srbskog. 6. 3: 1.

tergommegyei főispán leend, akkor a szerb patriarcha is Szerém vármegyei örökös főispán legyen.

d) A szerb főpapságot úgy, mint katolikus társait, az ország lássa el.

e) A szerb egyház legyen szabad, és püspökei birodalmi biztos nélkül, egyedül a patriarcha mint természetes előljáró elnöklete alatt tarthassanak sinodust; és ennek folytán

f.) a szerbek egyházi és iskolai önkormányzata birodalmi törvény által biztosítottassék, és szakadjon vége örökre azon kétséges helyzetnek, mely szerént ők az ország törvényein kívül kizárólag Béctől függnék; nemzeti gyűléseken pedig a szerb vojvoda legyen elnök és a kormány természetes biztosa.

Felesleges mondanunk, mily rossz következményeket szült itt az idegen befolyás, és mily kárt okozott ez a magyaroknak is. A legnagyobb szerencsétlenség, mely e nemes nemzetet érte, egyenesen azon önkényből eredt, melylyel fölülről a szerb egyház és iskolák ügyei az országos törvények mellőztével kezeltettek. A bécsi eddigi politikának eljárása már csak azért is elviselhetlen, mivel a törvényeket sértette, gyümölesei és következményeiben pedig még veszélyes is volt. Ennek egyszer mindenkorra meg kell szünnie. Világos dolog ez, szót sem kell reá vesztegetni.

5.) Minthogy Magyarország nemzetei a kül-
elemek ellensúlyozására szükségelt erővel csak
akkor birandnak, a midőn egymás közt szerveze-
tileg összekapcsolvák; szervezeti egyesüléshez pe-
dig egyedül a kölcsönös rokonsági erő által jut-
nak: ennélfogva minden ezen országbeli nemzeti
individualitásnak a priori kell ezen kölcsönössé-
gi és baráti kötelekekkel összefűzve lenni. Ezen
viszony pedig külsőleg a kölcsönös szellemi és
anyagi segedelemben mutatkozik. Hogy például
a nagy Magyarország erős túlsúlyát magában bir-
hassa, szükséges, hogy a magyarok a szerbek,
szlovákok stb. szellemi életére közrehassanak és ha
kell, segéd kezét is nyujtsanak. Természetes, ez
minden nemzetnek köteletségében áll: ha az elő-
haladás céljai, melyek egyedül képesek ezentul
a birodalmakat nagyokká tenni, Magyarországon
még több művelődési intézeteket követelnének,
úgy ezeknek terhei valamint gyümölcseinek él-
vezete is az ország valamennyi lakosaira három-
lanának. Ebből következik, mikép jövendőre Ma-
gyarországban valamennyi nemzetnek gondoskod-
nia kell, hogy egyenként és összesen mindannyi-
ok szellemi tere szélesedjék és czélszerűleg fej-
lesztessék; vagy más szavakkal: az egyesített és
oszthatlan magyar birodalomnak egyenlő mérték-
ben kell mindazokról gondoskodnia, kik azt al-
kotják. Ez így értendő: ha például a szerbeknek,

mert mi csupán ezekről beszéltünk, főiskola, színház sat. kellene, akkor valamennyi nemzetnek együttesen azon kell lennie, hogy ez, mit a szükség, és a birodalmi erő növelése kíván, létesíttessék; mindez a viszony természetéből úgy foly ki, hogy az ily kívánság igazságossága iránt kétség nem lehet, és azt fölösleges elméletileg bizonyíthatni.

6.) A szerbek Magyarországon birodalmi polgárok, a birodalomnak pedig föladata saját polgárai szellemi kifejlődésére módot nyújtani, a mi végtére is kizárólag a birodalom javára szolgál; azért méltányos és természetes is, hogy a pesti egyetemen a szerb nyelv- és irodalomra tanszék alapíttassék. Említeni sem akarjuk: mi közhaszna van az ily intézménynek; mert ki tagadhatná, hogy az Isten akaratja és történelmi szükség által együttelegetes életre utalt nemzeteknek egymás nyelvét kölcsönösen meg kell tanulniok. Nem történhetik-e minden pillanatban, mikép a magyaroknak a szerb, és a szerbnek viszont a magyar nyelvre szüksége van? De mint mondánk, nem említvén e hasznokat, a nemzeti egyenjogúság szelleme föltételezi, hogy a birodalomban az — úgy szólva, — első helyt foglaló oly nagy tanodában, a történelmileg mint tudományilag gazdag s különben is jeles szerb nyelv is taníttassék. E mellett pedig a magyaroknak alkalmuk lenne szerb

polgártársaik bellelkületéig behatni, és talán lehetnének benne olyasmit, mi a szerbeket tiszta nivoltukban tüntetné eléjük, pedig másként mint ezt a magyar körökben tekintették; — mert valamit szeretni és becsülni csak akkor tudunk, midőn azt már jól megismertük. Az ismeret a világosságot, a világosság pedig a valóságot hozza létre. S önkényt következik mikép a szerb nyelv tan széke az ország fővárosának egyetemén csupán politikai tekintetből, is igen kívánatos. Mindezt egybe foglaltan véve, úgy látszik, miként ez maguknak a magyaroknak is érdekekben áll, és azért ez iránt alig lesz ellenvetés.

7.) A nemzetiségek közötti egyenjogusági elvből valamennyi nyelvnek egyenlő állása is következik, és e szerint igazságos, hogy az ország törvényei textualiter nyomassanak, és hivatalosan szerbnyelven is kiadásának. Természetes, a szerb textusú törvények a szerb megyékre nézve lennének irányadók. A midőn az egyenjoguság általában szükségesnek és a birodalmat egyedül boldogítóknak ismertetik el, akkor nem tudjuk, miért ne foganatosíttatnék az mindenütt, ha csak a puszta szavaknál maradni nem akarunk, mi által a birodalmi épületet, a helyett hogy megszilárdítanók, azt méginkább aláássuk. Tettek nélküli szavak ma mitsem nyomnak, és azok a vért még az optimistában sem melegíthetik fel, az optimismus

pedig ma már egészen szokatlan valami. A történelem kigyógyította a nemzeteket optimistikus elképzeléseikből. Tette tehát! mutassunk föl tetteket, és a világ gyökerestül felüdülné, olyanná, minővé azt Isten saját kezével megteremté. És

8.) mindabból, mit most mondánk, következik, hogy a magyar törvényekben, jelesül az átalakított 48-ikiakban szüntettessék és változtassák meg mindaz, mi az egyenjogusági elvvel ellenkező.

Egyenjogusági szempontból hogyan igazolható például az, hogy egy kerület szerb lakosai kevesebb követet küldjenek az országgyűlésre, mint más ugyan olyan kerület magyarjai? Ilyesmi sérti az igazság érzetét, és Magyarországnak mi jót sem hoz, mert a magyarországi nemzetek nemzetközi életét szétzilálja. És Magyarországnak a hon megoltalmazására ugy is vannak eszközei boldogító alkotmányában, nincs szüksége az ily mondva készített védbástyákra. Ily politika ahhoz illik a ki egyiket felemelve, a másikat pedig lenyomva akar uralkodni, mint ezt a csehországi választási rendben látjuk. Magyarországon egyik nemzet a másik fölött nem akar és nem bir uralkodni, itt csak egyenlő vagy egyik a másikat kölcsönösen paralisáló elemek lehetnek. Mindaz a mi Magyarországon az egyenjoguságot sérti, az Magyarország jövőjét roncsolja. Azért ki kell szemel-

ni és kiirtani, mind azon mérges magvakat, melyek növényzetökkel magát a földet is veszélybe dönthetik.

Ezzel befejezénk azt, mit Magyarországban a szerbek nevében követelünk. Azt tartjuk, mi-kép senkisésem fogja szemünkre vetni; hogy a jó-zanság és igazságosság korlátait áthágtuk. Csupán az egyet ohajtjuk, hogy mindez ugyanazon kibékitő és jóakaratu lélekkel fogadtassék, mely minket ez ügyben vezérelt.

Megvizsgálván ekként — igaz egy kissé terjedelmesebben, de szorosán történelmi alapon — a Száván túl levő szerbek általjában Magyarország és különösen a magyarok irányábani helyzetét, két elvitázhatlan tény ismeretére jutottunk, jelesül:

1) hogy a szerbek Magyarországon ősidőtől fogva azon helyzetet foglalák el, mely egy hős és becsületes nemzetet megillethet, oly nemzetet mely szellemi tulajdonokban elég gazdag, és az élethez legerőteljesebb elemekkel bir; és

2.) hogy az ellenséges politika a Magyarországon létele alapjául szolgáló elemeket látszólagosan sima és csillogó, valódilag pedig durva és duló eszközökkel szét szakgatta.

De szerencsétlenségre sz. István koronája áldásával, valamint délkeleti Európa legszentebb érdekével, — mely úgy tetszik, arra van hivatva,

miként messze keleten keresztyénségi és művelődési hivatását teljesítse, — legkevésbé sem fér össze, hogy az első mint *létezett*, a másik pedig mint *mai nap is tartó dolog* álljon. Minden tekintetben sokkal másként kellene a dolognak állani, s hogy ez mielőbb valósítva és tettelegessítve is legyen, a nagy magyarországi egységet képező nemzeteknek komolyan hozzá kell látniok; igen ez elődeik legszentebb ohajtása és véghagyománya, melyet mielőbb teljesíteniök kell.

Ez pedig annál könnyebben megtörténhetnék, mivel csak az ámitgatások mámorából kellene kiábrándulniok.

És mi a magyarok teendője?

Hagyják abba azon rendszert, melyet apáik nem ismertek, — és ha mai nap élnének, azt megátkoznák. Ezen veszedelmes rendszert, mely izzó parázként éget mindenkit, ki azzal érintkezik, nem a magyarok készítették, az reájuk oktrojáltatott, és mondhatjuk, erővel rájuk tukmáltatott. Az elemeket egymásközti surlódás által meggyengíteni szándékozó — és minthogy valóban meg is gyengültek, tehát sikert is aratott machiavelismus világosan kiderítettett, és minthogy lehetetlen azt fel nem ismerni, — nem is gondolható, hogy az tovább is fönarthassa magát. — A legvérmesebb magyaroknak meg kell győződniök, mikép az ő fönhatóságuk kezére fölülről csak

azért dolgoztak, hogy később maguk is könnyebben letiportathassanak. Ugyan — az illető helyen lehetett-e a fölött kételkedni, mikép a magyarokkal kényők szerint el nem bánhatnak, míg azok az országbeli szlávokkal testvéri egyetértés- és egységben vannak, és azokkal erősen együtt tartanak.

S itt helyén van megmutatni, milyen és mirevaló azon félelem, mely a politikailag gyermekeket, vagyis a gyenge fejűeket elfogja, hogy azon állást, melyet a magyarok a lefolyt időben szláv polgártársaik irányában elfoglaltak, igazolják.

Ha a magyarországi szlávok megerősödnének, ebben a nemes magyar nemzet sérthetlen jövőjének nem csak biztos zálogát, hanem általjában hona kifejlődésének egyedüli eszközét üdvözölhetné. A magyar szabadságot élvező egyenjogu szlávnak sulya magában az országban vagyon: a szláv sohasem törekszik a birodalmi nagyság, hanem mindig csupán polgári szabadság után. Midőn a szláv birodalmak fénállának, a szláv nemzetiségek inkább kisebbek szerettek lenni, mint nagyok és olyak, hogy mozdulni se merjenek, tudjuk hogy a Rurik háznak mily nehéz küzdelmekbe került az orosz császárság megalapítása. Egy szláv nemzetség sem akarta szabadságát — bármi áron is — feladni, hogy hatalmassá váljék. A szlávok ezen alapvonása, mely a világnak hasz-

nos tanulságokat szolgáltat, — Magyarország földén meghonosult: „ott van a hazám, hol szabad vagyok“ — és ezen alapvonal Magyarországot, melyért ők már annyi vért ontának, az ottani szlávok édes hazájává tette; *Magyarország a panslavisztól vagy a pangermanisztól legkevésbé sem félhet, míg szlávjai édes és nem mostoha fiai gyanánt tekintendi.* — A szlávok szabadságszeretete mindig azon védbástya leendő, melyen a Magyarország ellen intézett minden törekvés megtörik, és megghiúsul. Addig míg Magyarország szlávjai magyarországi szlávoknak tarthatják magukat: sz. István koronája veszélyen kívül áll. A ki ezt be nem látja, az sem politikus, sem történész, sem pedig psychologusnak nem nevezhető. A ki ismeri a szlávot, az benne a magyarra nézve mi veszélyt sem látand, az soha sem tartand Magyarország elszlávosodásától. A mennyiben a szlávok magukban a propagandistikus törekvésekre képtelenek, annyiban saját szabadságukat sem áldozhatják föl, holmi mesterkéltségekért. Mi valójában a panslavisztus? azt a felvilágosodott szlávok igen jól tudják és alig fognak bár mikor is hozzáhajolni.

De éppen azért, mert általában a szlávoknak a panslavisztus elől félre kell vonulniok, politikai szükségként tűnik fel, hogy a magyarországi szlávok, jelesen a szerbek a privilegiumok bizony-

talán terrenumát hagyják oda, és minden erejükkel arra törekedjenek: hogy magyar birodalmi polgárokká váljanak. Valamint atyáik Magyarország fiai voltak: úgy nekik is azoknak kell lenniök, hogy szabadságuk szilárd s jövőjük idegen önkénytől megóva legyen. — Mióta a szerbek privilegiumok bástyáin ringatóztak, mindig keserű poharat kelle üríteniök, szerencsésük evezője kezeikből kiszorítottak — és szerencsésük, jövőjük, nemzeti életökkel ellenkező utra tereltettek. A szerencsétlen privilegiumok vak eszközzé tették, mintegy lánczra verék, és történelmi aléltságra ejtették őket. Elég volt már e borzadályos játék; — a szerbek ismét kezükbe akarják venni sorsukat, hogy azt a nagy Magyarország többi nemzetei sorsával örökre egyesítsék. A privilegiumok a tehetlenség okozói voltak. Félre tehát velük! Emberiségi, polgári jog! — ez legyen ezentul a magyarországi szerbeket oltalmazandó erő.

A magyarok és szerbek között jövőre felállítandó viszonyok legyenek egyenlők az egyenlők irányában, és egyformák az egyformák irányában; ebben fekszik a délkeleti európai nemzetek egységének egész jövője. E szerint a magyaroknak és szerbeknek egyiránt kötelességük azon lenni, hogy ezen egyenlőségi viszony a lehetőleg leghamarább rendeztessék, és törvényileg meghatározottassék, hogy az tette váljék.

veszedelmes lenne e kötelességgel késedelmeskedni, és ha ez be sem ismertetnék, még is valamenyny nemzetnek érdekében van e veszély elhárítása. — Hogy e föladat tiszta politikai és komoly szándékkal, becsületos szívvvel végrehajtsák, bizonyosan a szerencse is kedvezend. — Adná Isten!

XI.

Immár sorrend szerént harmadikul kitüzött kérdésünk következik; jelesül: mikép lennének Magyarország nemzeteinek történelmi jogai megörizhetők, a nélkül azonban, hogy a jog-egyenlőségi elv ellen hűtlenséget kövessünk el.

Erre más körülmények között csak a nagy nehézségek legyözése után lehetne válaszolni, mert itt igen ellentétes dolognak elintézéséről van szó. — De Magyarorszáiban az ügyek egészen kivételes állása folytán felelni oly könnyű, mikép csak egy két szóra van szükségünk, hogy mindannyian megelégedve legyünk.

A mi mindenek előtt a szerbeket illeti, az előbbi fejezetben az ő ügyeiket illetőleg elmondottakban e kérdésre már világosan megfeleltünk.

Ha mindaz, mit odaát levő testvéreink nevében követelünk megadatik, ez által nemcsak történelmi joguk erősítettik meg, hanem egyuttal a jog-egyenlőségi elvnek is úgy, a mint kell —

elég fog tétetni. — Szerencse a magyarországi szerbekre nézve, hogy az ő jogaik mások jogaiba nem ütköznek. Igen, hogy épen a szerbek jogos kielégítése az egész birodalom kielégítését is előidézi. E részben tehát nincs több mondandónk; ki figyelemmel olvasta fejtegetésünk tizedik fejezetét, a harmadik kérdés megoldásával tisztában leend.

De mint vagyunk e felelettel a többi nemzetiségekre nézve?

A kivitel itt is könnyü.

Három dolgot akarunk csak fölmeríteni.

1.) Magyarorszáiban valamennyi nemzeteknek a magyarokéhoz hasonló történelmi alapjuk van.

2.) az új törvényekkel minden egyes osztályok előjoga meg lön szüntetve, s ezek helyébe a közös jog vétetett föl; vagyis a polgári egyenjogúság létesített. Ennek folytán

3.) az egyes rendek és osztályok minden előjoga megszüntettétvén; a dolgok új viszonyai léptek életbe, de melyek ismét egynémely kiváltságosság miatt közelismerést nem nyerhettek.

Igy levén pedig a dolog, gondoskodnunk kell az eszközökről, melyek az amúgy is enyészetre ítélt privilegiumok félretételével tért szereznének, a melyen az egyesek közegyenjogúsága

magasabb, jelesül nemzetiségi egyenjogusággá fejlődhetnék. Most csak egy lépcsővel kell följebb menni az 1848-ik évben megkezdett reformokra, azokat az ő egyenes kerékvágásukba beilleszteni, és belőlük Magyarország jövőjének zálogot szerezni.

Egy fontos és fölötte szükséges lépés van még hátra. Valamint az egyes személyek emberi méltóságukhoz képest teljes joguak lettek, úgy az egyes nemzetiségeket is egyenjoguakká kell nyilvánítani; a külön nemzetiségek egyenjoguság alapjáni tesvéri egyesülésének tényé kell válni, hogy az tetteg végrehajtassék. Ezen nemzeti egyenjogúság nem semmisíti meg a történelmi jogokat, mert a történelmi jogok, saját természeti kifejlődésükben szintén egyenjoguságra vezetnek. Valamint a folyó szélesebb vízben, legyen az nagyobb folyam, vagy tenger, el nem vesz: úgy a történelmi jogok láncza sem szakad meg, ha azok a magasabb egyenlőségi jogra kiterjesztetnek. A merrev, és kérgesedésnek indult történelmi jogok, melyek mozdulni nem akarnak, általában holt árnyékok, a pergameneken megőrzött, és magukat túlélő ódonságnál nem egyebek. Imezen elavult s holtakul tekinthető jogokat fönn akarjuk-e erővel tartani? ez valóban csak az élő jogok kárával történhetik, az élet pedig azon elsőket porrá és hamuvá oszlatja. Ilyesmit magyarországi egy

nemzetiség sem akar, ez általjában a művelt nemzetek élő jogérzetével össze nem fér.

Igy tehát egyedül arról van szó, hogy az idő szellemével megegyező történelmi jogok adásának vissza, ez pedig semmikép sincs az egyenjoguság ellenére.

Igen jól tudjuk, mikép az itt kifejtett elvek csak a kibékülés alapvonásai, és hogy még igen sok részleteket kell tekintetbe venni, ha ezen elvek megváltoztatnának és megvalósíttatnának. De mi nem érezzük magunkat felhatalmazva más nemzetek helyett beszélni, vagy részletes programokat állapítani meg. A mi szándékunk kettős, 1) hogy megmutassuk, miként a nemzetiségi egyenjoguság Magyarország szabadsága és jövőjének palladiuma; és 2) hogy ezen egyenjoguság az egyes nemzetiségek történelmi jogaival igen szépen összeegyezik. Hogy a magyarországi nemzetiségek kérdése mikép intéztessék el, ezt fejtegetni nem a mi föladatunk; a hol alkalmunk volt e tárgyat érinteni, jelesül a szerbekre vonatkozólag, meg mondtuk mindazt, mi mondható volt, s a legapróbb részletekig mindent kifejtettünk.

De legyen szabad az odaát levő nemzetiségeknek, főleg pedig a szlávoknak csak egy szót mondanunk.

Az europai kelet történelme gyorsan és erőteljesen tör előre, és az idő, melyben a sokak

életébe vágó kérdések megoldatni fognak, mind inkább közeledik, így minden egyes nemzeti ág-
nak támaszszal és erős támponttal kell bírnia, hogy különben a hamar bekövetkezendő mozgalom a beláthatlan veszélybe le ne sodorja. A magyarországi nemzetiségek pedig legerősb támaszaik önmaguknak, ha t. i. a testvériség kötelékével szorosan egymáshoz fűződnek. S ha egymás mellett szorosan állnak helyzetök rendithetlen leend. Veszedelmes illusio hogy némelyek sz. István koronája alatt nemzetiségük súlyát messzebb nyugoton, a Lajthán túl keresik: ez bolygó fény, mely annál tovább távozik és szalad el tőlünk, minél inkább hisszük, hogy közelebb vagyunk hozzá. A magyarországi nemzetiségek természetes sulya. önnönmagukban és az egymásközi szoros egyesülésben vagyon. Ezért az ész és hazafiság követeli, hogy ezen egyesülés lehetőleg hova hamarább létesíttessék, és hogy őszinte szívvvel kezét nyujtsunk a magyaroknak, és így a valódi el-
leneinket, - az ugynevezett jóakaróinkat - azon térről, melyen a nemzetekkel veszedelmes játékot úz-
nek, leszorítsuk. Magától értetik, hogy ez a magyarokat még leginkább illeti: ha szerencsétlenségükre bármikor hajlandók lennének, a kétszinü jóbarát segedelmével odahaza urat játszani, ez által önállóságukat bizonyosan a legnagyobb kockára kitennék. A magyarok jövője a nemzeti egyenjoguságban

vagyon; mert különben jövőjük azon hid leend, a melyen keresztül számtalan ellenség átmenetelt fog találni. Röviden: a mennyiben a szlávoknak és a magyaroknak jövőjük, nemzeti individualitásuk kedves, annyiban szívükön kell feküdniök, hogy egymásközt kibéküljenek. Ezen kibékülés készítendi el az utat, mely történelmi nagyságukhoz vezet.

XII.

Azt tartjuk, mikép olvasóink az eddig elmondottak nyomán már megismerték az alapot, melyen az elénk tűzött negyedik és utolsó kérdésre felelnünk kell, jelesül arra: mikép legyen rendezve jövőre a magyar birodalom?

E kérdést fő vonásaiban következőleg fejtjük meg:

Először: minthogy Magyarország ösalkotmánya az önkormányzási elven alapul,

Másodszor: minthogy ezen alkotmány a legszélesebb alapu helyhatósági önkormányzást megengedi, és

Harmadszor: minthogy ezen, autonomiában nemzetiségi egyenjoguságnak kell lenni, mely annak alakot és irányt adjon:

tehát úgy rendeztessék Magyarország, hogy e nemzetiségi egyenjogusági eszme, a községtől a

megyei testületig, és innen fel az országos kormány legmagasabb pontjáig, gyakorlati kifejezést nyerjen és abban saját megerősödését feltalálja.

Nem keresünk mi itt területi elkülönítést, mely sem nem helyes, sem nem szükséges. Mi e tekintetben nemes báró Eötvös nézetét mindenben magunkévá tesszük. Azt mi a birodalmat gyengithetné, egészen félre kell vetni, mert a birodalom elgyengülésével sz. István koronája alatt egy nemzet sem erősödhetik meg; mi több, ez mindannyiukat paralizálná. Nem tekintvén tehát, hogy a territorialis elkülönítés magának az ügynek, melyért történnék, rossz szolgálatot tenne, épen az egyes nemzetiségek elkülönített helyzete idézné elő az egymás közti veszélyes s örökös összeütközéseket, mint ezt báró Eötvös ur egészen helyesen fejtegeti.

De viszont abban sem érthetünk egyet, mikép a subjectivus szabadságban a nemzeti szabadság is benfoglaltatik. Gondolja meg báró Eötvös úr, mikép subjectivus szabadság Europa többi országaiban már régóta létez, ez pedig semmikép sem áll utjában annak, hogy a nemzetek szabadsága ne gátoltassék; igen — nemzeti szabadság subjectivus szabadság mellett még nem létez. A valódi alap az: hogy először az ember saját jogainál fogva, melyek őt mint embert megilletik, követelhesse azt, hogy szabad legyen, és a sza-

badságot élvezhesse. A második alapnak oly birodalomban minő Magyarország, hol több nemzetiségek léteznek, annak kell lennie: mikép az ember úgy is mint valamely nemzetiség tagja jogot követelhesen. Igaz, lehetséges hogy néhány század után ezen alapnak sem leendő helye, valamint például ma senki sem követelhet magának jogot, mivel ilyen vagy amolyan vallásu, pedig háromszáz év előtt egész Európában így volt. Eljövendő — erős meggyőződésünk szerint el kell jőni azon, az egész emberiségre nézve szerencsés időnek, midőn az embernek csak azt kellend majd megmutatni, hogy ember, a végből hogy mindenütt a hol emberi társaság van, teljes jogu legyen, — Valamint az emberi szellem és az ő műve nincsen egy talpalatnyi földhöz kötve, úgy majdan az emberiség joga sem fog materialis korlátok által szorongattatni; de ezen idő még messze van, és addig a nemzeti individualitásokból kifolyó jogok is mulhatlanul szükségesek; igen, bátran és határozottan mondjuk, mikép épen az ünnepélyesen hirdetett és mindenütt gyakorlatilag életbe léptetett nemzeti egyenjogúság azon eszköz, mely által az emberek korlátlan emberiségi jogaikhoz jutandnak.

A midőn báró Eötvös úr akarja, hogy a nemzetiségek jogai elismertessenek, valóban kinek sem veendő rossz néven, ha e jogokat fel is használná.

Ő maga is, mint mi, igen jól tudja, mikép a világon ma a nemzetiségi eszme uralkodik, és hogy ezen eszme — a midőn ki nem elégítettik, dúlás kútfeje, kielégítve pedig, nemzeti boldogság és birodalmi nagyság forrása.

A magyar birodalomnak egész garantiája különösen ezen eszme végrehajtásában van. Igaz, sokan fognak tőle még rettegni, mivel tudjuk hogy az új eszmék mindig félelmet és nyugtalanságot okoznak; de valamint az emberiség előmenetelének törvénye örökös és hatalmas, és senkinek sem áll hatalmában megsemmisíteni vagy csak vissza is tartóztatni: úgy az új eszmék keletkezése is törvény, mely kényunktől nem függ, és önmaga fejt ki saját erejét és hatalmát; és a ki ellene szegül, az nem igazi előmozdítója az eszméknek, az a világ rabja.

Nézzük csak a nemzetet, mely vakságában 1865 év előtt a világon uralkodó eszmét elismerni nem akarta, mikép lett az emberiségből száműzve, és így miként szerzett nemzeti halált magának.

Valóban, arról szó sem lehet soha: elváljuk-e az új eszmét vagy nem; hanem elváljuk-e azt szívesen, hogy hatalmunkban legyen; vagy hogy az bennünket hódítson meg, és így kezeinkből az iránytűt elveszítsük.

Magyarországnak a megtettesített nemzeti-ségi eszme tűzhelyének kell lenni; hogy a világ-

történelem gyepelőit kezében tartva magának a kívánsága szerénti jövőt, ugyanazt, melylyel birnia kell, előkészíthesse. Az ezen eszméért küzdő magyarok saját jövőjüket építik, és a világ történelmében szép lapot nyerendnek; azokat pedig, kik bármi alaptalan félelemből az ellenkezőre törekednének, utódaik csak is keserű érzéssel fogják emlegethetni. —

Valamint hajdan Kolumbus az új világ felkeresésére határozottan eltökélte magát, és fel is találta azt: úgy ma, valamennyi nemzetiségeknek kezét fogva kell hazájuk nagy jövőjét megalapítani; mert ha Magyarország czélját el nem érendi, akkor élete földadatát játszotta el. Az ember nem csak önmagát s azon nemzetséget, melyhez tartozik, hanem honfitársát is tartozik szeretni. Ezen kötelességen alapszik a nemzetiség iránti szeretet; és a nemzetiségnek jogosultnak kell lennie, hogy e kötelességet végrehajtsa. E szerint a nemzetiség álláspont, melyre minden nemzet támaszkodik; ha a nemzetek egymás álláspontját biztosítják, akkor terük van, a melyen jövőjük fel-emelését eszközölhetik.

Nemzetiségi egyenjogúság legyen lelke a magyar birodalomnak, hogy az erős legyen, hogy erejét hatalmasan kifejtse, és a szabadságot határain túl meszszire kiterjessze,

XIII.

Ha nem is minden részleteiben, mégis elegendőkép kimerítettük a vizsgálat alá vett tárgyat. Azonban még egy kevésbé igénybe vesszük az olvasók figyelmét, mire nézve mentsen ki bennünket a tárgy fontossága.

Ha kivesszük a maroknyi németeket, kik szigeteskék gyanánt széjjel vannak oszolva, — és hozzá a románok, — németek magyarok — és szlávokkal vannak keverve, Magyarország egész területe két fő nemzetségre oszlik: magyar és szlávra. E két nemzetség nem csak megkülönböztető tulajdonságokkal van a természettől megáldva, hanem olyakkal is, melyek tökélyüket kölcsönösen elősegítik. A magyar hirtelen és tüzes; a szláv éber, és csendes; a magyar vállalkozó; a szláv ahhoz a mihez fog, állandóan ragaszkodó; a magyar büszke, a szláv öntudatos; a magyar harcias és bátor, a szláv bátor, de inkább szeret békén maradni; a magyar hirtelen akar dolgoz-

ni, — szomjúhozza a tetteket; a szláv nyugodtabb és kitartóbb; a magyar többet ad a külsőségre, — a szláv többet önmagára; röviden e két nemzetiség természete egymással vetélkedik, és csak e kettő egymással összevéve, alkotnak oly elemeket, melyek a nemzeteknek a dicsőség és nagyság templomát kitarják.

Ha a világ történelemből az emberiség méltóságához nem illő vak véletlen hatalmát kizárjuk, minden gondolkodni tudó világosan látni fogja, mikép az nem vala véletlenség, hogy az egymáshoz annyira illő és egymásnak annyira szükséges két nemzetség tulajdonai az esetleges műve, hanem hogy ez az isteni gondviselés által a nagy czélok elérése végett rendeltetett így el.

E czélokot már a mult megmutatta. El kell ismernünk, mikép azon ismeretes szerencsétlen „kelet felé rohanj“ mellett, aligha valahol Délkelet-Európában létezett volna azon alkotmány, mely Magyarországbán megőriztetett; s ha az mint erősség nem létezett volna, a melyen lejjebb a Duna mentében a pangermanismus rohamai megtörtettek, — eddig már régóta az al-Duna hosszában a Moldva folyamig oly birodalom terülne el, mely azt idézte volna elő, hogy a szláv szabadság és magyar önállóságról ma csak mint valami ős regéről mesélnének. Hogy a Duna és Lajtha között a

szabadság hathatós szelleme megőriztetett, ezt a világ a magyar és szláv egységnek köszönheti. De bárminő nagy legyen is imezen magyar szláv érdem, jelentéktelen az és csekély ahhoz képest, mit e két nemzetnek a világ szabadság ügyében és pedig talán a közel jövőben kiérdemelni kell nekünk pedig jól esik hinnünk: hogy azt ki is fogják vivni.

Mint alaptalant utasítjuk tehát vissza, Palaczki ur ezen vélekedését, mikép a magyarok a szláv testbe ék gyanánt beszélve, és miatt a szlávok nagy birodalmat nem alkothatnak. Legkevésbé sem helyes azt föltételezni, mintha a szlávok természetes jellemében volna a világ fölött uralkodó nagybirodalmak alkotása; a szlávok sokkal nagyobb föladat megoldására hivatvák, mint hogy nagy birodalmi testet alkossanak; az ily tett nem is felel meg az emberiség nemes czéljainak, ilyesmivel a világ nem boldogittatik, és a nemzetek nem emeltetnek. — A szlávnak természetes rendeltetése szabadságot fejteni ki, és a rideg elemeket megpuhítani: hogy ezek képesek legyenek a nagy eszmék felfogására. És e rendeltetés a magyarok és szlávok özműködésével az adriai tenger és a Kárpátok közti nagy térségen meg is valósított: szláv vallástannal, szláv birodalmi eszmével, a szláv alkotmány szellemével, és szláv társadalmi elvekkkel, — ezek álta-

lett a szilaj Árpád fajból nemes és dicső a magyar nemzet, a mely nagyságra törekszik, és a szabadságot végetlenül szereti. A magyarországi szlávok ezen világ-történelmi tényével, különösen Europa délkeleti részének nemzeti szabadsága és nemzeti jövője biztosítva lőn. A szláv föladat — vélekedésünk szerint — először Magyarorszáiban hajtattott végre, és pedig mind a két nemzetiség álladalmi és társadalmi egycsülése által.

És a midőn ez így van, akkor a magyarországi szlávok a nemes magyar nemzetet segíteni kötelesek, hogy az továbbra is erőteljesen és sértetlenül föntarthassa magát. Vélekedésünk szerint a magyar nemzetiség a szláv nemzeti eszme tovább fejlesztésére ép oly szükséges, — mint testnek a lélek. Meggyőződésünk — mit tartozkodás nélkül ki is mondunk — hogy ha valaha a magyarok elnyomatnának, mit nem hiszünk, akkor a szláv szabadság végórája is ütött; — valamint ellenben a magyar önállóság is sírba dőlend, ha délkeleten a szlávok nemzetiségi tekintetben megsemmisíttetnek. Azért tehát a magyarországi szlávoknak legszentebb föladatuk magyar testvéreiket erejük egész hatalmával oltalmazni és védelmezni; valamint a magyaroknak is szláv testvéreik iránt ezt viszonylagosan tenni legszentebb kötelességük.

A Száván-tuli szlávok, habár nem mindannyian, de öntudatos, felvilágosodott és értelmes osztályai — ezen igazságot velünk együtt bizonyára belátják, és ha vannak magyarok, kik azt gondolnák, hogy a szláv törekvéstől félniök kell, ez azt bizonyítja, mikép ezek a dolgok valódi ismeretével nem bírnak. A ki a csalékony tükör lapján kissé túl tekint, a ki a mélységbe belátni képes, az azonnal látni fogja, mikép a szlávok távol attól, hogy a magyarokat veszőlylyel fenyegetnék, valóban azok, kiket a természetes szükség ösztönöz, hogy a magyarokkal testvéri szeretetben éljenek; igen, a szlávok azok, kiket a történelem Magyarország védbástyá,ává tesz.

Csak egy körülmény gondolható, mely hihetővé tenné, hogy a magyarok és szlávok egymással küzdjenek; és ez: ha a magyar nemzetiség fölül kerekednék a szláv nemzetiségen, ha a szlávoknak mint nemzetnek jogai letiportatnának, a midőn tehát nem ismertetnék el az, a mit a szükség parancsol. Ily esetben a dolgok egész rendje felbomlanék, és a szerkezet megszakadna; tartós és véres küzdelmek rázkodtatnák meg délkeletünket, s végre egyik is másik is igen könnyen sirathatná szabadsága megsemmisültét. De mind a két rész politikai érettsége, a magyarok józan ébersége, a magyar politikusok figyelmetessége, — a kik a dolgok helyzetét mindinkább belátják, —

kezeskedik, hogy ily szerencsétlen esemény be nem következhetik És valóban a sz. István koronája alatti nemzetek teljesen megnyugtató bizalommal várhatják a szerencsésb és nemzeti életükre boldogabb napok virradását. E boldogabb idő hajnala immár hasad!

A magyarok bátran kezét nyújthatnak a szlávoknak; a szlávoknak pedig szent kötelességük ezen örökké kedves és drága szeretetet megőrizni.

De mi okuk van a szlávoknak a magyaroktól félni?

XIV.

Egész Európában egy nemzet sincs, mely mint a magyar, minden rokon kötelék nélkül állana. Nagy-Brittániában az angol-szász mind a mellett, hogy Anglia a múlt század utolsó negyedében történt elszakadás miatt Amerikára torzszalkodik, mégis vérségi rokonszenv köti őt oceanontúli testvéreihez; a francia tudja, hogy kivüle is él román nemzet, és e tudata befolyás nélkül nem maradhat; a germán nemzeti öntudata magaslatán van, és a schlesvig-holsteini háború megmutatta, hogy e tudat Európára nézve mit jelent; a szlávok mind inkább összetartó szellemi életre ébredeznek. A magyar egyedül áll az európai — egymás közt sok oldalról rokonult nemzetek közt: jövője egyedül azon erőben van, melyet az eszmék országában és a birodalmi körökben szerezhet.

De a magyar ez utóbbihoz soha sem jutand, ha saját nemzetisége alapföltételét nem ismeri, mi pedig az: hogy a körülötte lévő szlávokkal a nemzeti és birodalmi legtartósb egyenjogúság alapján

egyesüljön, és velük a magyar birodalmat megőrizze. A magyarság sulya a magyarországi szlávokban van, ha a magyarok e sulyt elvesztik: nemcsak birodalmi, hanem nemzeti jövőjük alapját is elvesztették. Mert ha az ellenségeskedés a magyar elemet a szlávoktól elidegeníti, akkor azt kérdezzük mily eszközökkel hajthatja végre a magyar önnön és birodalma bel- és külmissióját? Nagyra becsüljük mi a magyarokban a vitézséget és bátorságot, de tekintetbe kell vennünk a természetes viszonyokat is, a szám határozó szerepet játszik mind a természet, mind pedig az emberiség történelmében.

Jelesül, mindenkép lehetetlen, hogy a magyar nagy történelmi tényeket művelhessen, ha azon erőre tekintünk, mely a keleti ügyek nagy elhatározásában igényeltetni fog. Ámbár valamely betegség krónikussá válhatik, és végre meg is szokjuk, természet szerűleg kell annak mégis kifejlődni és egyik stadiumból a másikba lépni. Európában az úgy nevezett „keleti kérdéshez“ már annyira hozzá szoktunk, mintha örökké megfejthetlen maradna, mintha az oly valami volna, mi a folytonosság és előhaladás törvényei szerint tovább fejlődni nem képes, és irányában oly gondnélküliekké lettünk, mint valamely ragályos betegségben az első félelem után; és végre nyugalommal nézük, mint pusztít; néma elszántsággal engedjük

át annak magunkat. De valamint a föld forgásának tagadása által, annak forgását meg nem akadályozhatjuk: úgy a midőn a keleti ügyek iránt egykedvűek vagyunk, azokat meg nem semmisítjük; sokkal inkább teljes igazsággá vállalik, hogy minél inkább átengedjük a keleti kérdést saját folyásának, — annál közelebb esik elkerülhetlen krizise; s ez természetes szükségénél fogva hamarabb beálland mint gondolnók. És ezt tudva, a magyaroknak össze kell magukat szedni, meg kell erősödniök, és egyet kell érteniök; mert Magyarország azon föld, melyet a krízis következményei legnagyobb mértékben és leghamarább fognak érni. Az éjszak és nyugat csak azon esetben tartózkodandik ezen eseménnyel az általános tüzet föl gerjeszteni, ha a katasztrófa színhelyéhez legközelebb álló nagy ország elegendő erővel birand a mozgalmat saját kezeibe venni, és az innen kifejlődő eseményeket új központba foglalni. Ez a magyar birodalomra nézve igen fontos dolog; mert ha nem sikerülend nékie a nyugot és éjszoknak útjába állani és azt távolabb tartani, akkor mind a két oldalról letiporatik, és az uralkodási-vágy féltékenységének véres áldozatává lesz.

Azonban föltenni is dőreség, hogy Magyarország azon helyzetbe jőjön, hogy a magyarok szláv polgártársaiknak — az állami és nemzeti életben egyenlő helyet nem adandnak. Ha a ma-

gyarországi szláv magyar párton nem leend, akkor a magyar holt alak a nagy drámában; — igen, a magyar azon személy, mely a drámában szerencsétlenül jár. A mely magyar tehát szereti saját nemzetiségét és annak jövőjét óhajt, annak sürgetősb teendője nincs, mint a szlávnak megmutatni, hogy a nemzeti egyenjogusági elvnek nem csak elméletben, hanem a gyakorlatban is valósággal hódol. A magyarnak ekkép kell a szerbhez szólni: „Én szeretlek és becsüllek, mert önmagamat szeretem és becsülöm!”

E szerint a magyarországi szlávoknak a magyar törekvésektől mit sem kell félniök. Mert nem is tekintve a jogot, mi a magyarok előtt is szent, a magyaroknak maguknak érdekekben áll Magyarországot a szlávok igazi hazájává tenni; e hazának jövője akkor leend, a mikor a szláv majd azt mondhatja: „t e é d e s h a z á m!” — Hisz annyi századok tapasztalása áll szemeink előtt: Magyarország nagyságáért a szlávok annyit tettek! Szláv vér folyt Magyarország mezején, midőn Magyarország fenállásáért harcztak.

Megvagyunk győződve, hogy valamint a szlávok a magyarokra nézve ártalmas momentummal nem birnak, úgy a magyarok sem okozhatnak veszélyt szláv polgártársaiknak. Sőt inkább természetes körülményeik folytán egyik mint másik nemzetiség érdekei és szükségai ugyanazonosak;

és mindez az egymás iránti szeretet és történelmi kifejlődéssel garantíroztatik, a szláv a magyarral és viszont a magyar a szlávval válhatik nagygyá ha csak az isteni gondviselés újmutatására figyelni fognak, s a nagy eszmékhez erős lélekkel, s a nagy érzelmekhez ép szívvvel birandnak. Ellenben ha az individualis ellenségeskedések erőt veendnek, egyiket mint a másikat is veszély érendi. Mert ne palástoljuk az igazat azoknak, a kiknek Délkeleti-Europa szabadsága politikai veszteség; azoknak, a kiknek a Dunapartokoni erős birodalmi existencia által terveik meghiusulnak; azoknak, kiknek traditionális álmuk az, hogy a Kárpátokat az innen és tuli országokkal együtt birják: mindezeknek inyére van, hogy a magyar birodalom, mely a történelmi és társadalmi művelődés terén legerősebbre haladt, szétszakgattassék; igen ezt ők alig várnák, és tüstént felhasználnák a „s z é p“ alkalmat, és — félünk — hasznukra is fordítanák. Ha Magyarország fiai azt akarják, hogy történelmi életükkel együtt idegen áldozatok legyenek, úgy csak széjjel kell szakadozniok, és egymás irányában ellenséges álláspontokat kell elfoglalniok; a magyarnak csak saját traditióját kell büszkén fölmutatnia, a szláv pedig saját természetes ellenségének tárjon ajtót: akkor valósulni fognak a keserű „finis Hungariae“ szavak.

De ettől őrizz meg jóságos Isten! A szlávok hála Istennek, többé nem politikai gyermekek, kik a tarka játék kedvéért idegen hang után menének; a magyarok nem keményfejúek, hogy szabadságukat, az önhatalom föntartásáért fölládozzák. Egyik mind a másik igen jól tudja, mikép az ő egyenetlenségükből öldöklő rém tőrend elő, mely mindkettőjüket letiprandja, és azért egyetértők leendnek.

Igen egyetértést, — egyetértést keressetek Szávántuli szlávok és magyarok; keressetek minden áron: türelmességgel és fölládozással, mert az egyetértés jövőtök szülő anyja. . . .

Mi ily fontos történelmi mozzanatban nem akarván szenvedőlegesek maradni — a magunkét megtettük — a mennyire erőnktől telt, segítettük az áldásthozó egyetértés útját fölkeresni, — nem mondjuk hogy megtaláltuk, de feltalálását megkönnyítettük, és ez fáradságunkért édes jutalom. Tegye meg mindenki a magáét tehetsége szerént, és minden meg leend.

Fejtegetésünket azon forró ohajtással zárjuk be: Vajha a jóságos Istennek mielőbb tetszenék a magyar-szláv szabadság és jogosság eszméjét diadalra vezérelni, hogy az természetes határi közt örök időkig uralkodjék!

A számosb — különösen pontozási — nyomda-hibákon kívül az értelmet különösen zavarják:

Lap	sor			
3.	18.	„állanu“	helyesebben	„állami“
19.	2.	„megzáforná“	„	„meghazudtolná“
56.	17.	„mert“	után a „ha“	elhagyandó.
67.	22.	„nevezett“	helyett olvasd	„neveztetett“
71.	27.	„állottak“	után olvasd	„volna“
72.	2.	„fölvhivottak“	helyett „	„fölvhozottak“
74.	17.	„ostorul“	helyett olvasd	„ostorrá“
78.	8.	„nemzetbeli“	„	„nemzetteli“
83.	20.	„szabadságszerető“	után olv.	„büszke“
98.	14.	„elhatározták	után a pont helyett	vessző.
104.	28.	„rendelni“	helyett olvasd	„fölvatni“
106.	15.	„kénytelenek“	„	„készek“
110.	9.	„640“	„	„1640.“
144.	11.	„és miatt“	„	„és e miatt.“

Dr. BALLAGI GEZA

